MANŞ ÖTESİ • Julian Barnes

Manş ötesi

JULIAN BARNES

İngilizceden çeviren:
Serdar Rifat Kırkoğlu

AYRINTI

JULIAN BARNES

Çağdaş İngiliz edebiyatının önde gelen adlarından olan Julian Barnes, 1946'da Leicester'da doğdu. Oxford Üniversitesi, Magdalen College'da okudu. *The Oxford English Dictionary*'de sözlükbilimci; daha sonraları ise *The New Statesman* ve *The Sunday Times*'da gazeteci olarak çalıştı. Kitap eleştirileri ve takma adla polisiye romanlar kaleme aldı. 1982'den 1986'ya değin *The Observer*'da televizyon eleştirmenliği yaptı.

İlk romanı *Metroland* 1981'de Somerset Maugham Ödülü'nü kazandı ve bunu 1982'de yayımlanan *Benimle Tanışmadan Önce* adlı romanı izledi. Asıl üne kavuşmasını sağlayan yapıtı ise, 1984'te yayımlanan romanı *Flaubert'in Papağanı* oldu; Barnes, bu yapıtıyla Geoffrey Faber Memorial Ödülü'nü kazandı ve ayrıca Fransa'da Medicis Ödülü'nü kazanan ilk İngiliz olarak daha büyük okur kitlelerine ulaştı. 1986'da *Staring at the Sun*, 1989'da ise edebiyat alanındaki yenilikçiliğinin ve geniş hayalgücünün somut bir kanıtı olan ve birçok eleştirmence çarpıcı ve çizgi dışı bir yapıt olarak değerlendirilen *10½ Bölümde Dünya Tarihi* (çev. Serdar Rifat Kırkoğlu, Ayrıntı Yayınları, 1999) yayımlandı. Bunları 1992'de yayımlanan *Seni Sevmiyorum* ve 1993 tarihli politik hiciv romanı *Oklukirpi* izledi. 1995'te, *The New Yorker* dergisi için yazdığı ve İngiliz kültür ve siyaset yaşamı üzerine kaleme aldığı makalelerden oluşan *Letters from London* gün ışığına çıktı. 1996 yılının ocak ayında, 50. yaşgününün arifesinde, daha önce çeşitli dergilerde yayımlanmış hikâyelerinin de bulunduğu ilk hikâye kitabı *Manş Ötesi* okurla buluştu. Ve 1998 Eylülü'nde, son romanı *England, England* kitapçı raflarında boy gösterdi.

Julian Barnes, ilk bakışta birbirinden biraz farklı gibi gözüken, ama daha dikkatle incelenince tümü de ortak bir yazarlık özelliğinin harcıyla karılmış yapıtlar vermiş olan bir yazardır. Onun yazarlık üslubu, hemen hemen bütün yapıtlarında, fazlasıyla kendine özgü olan, hem çok matrak olan hem de trajik ve insani olana alabildiğine açık ve salt "negatif" olanla yetinmeyen çok yönlü bir "ironi" unsuruyla belirginleşir. Böylelikle burjuva-bohem yaşam değerlerindeki karşıtlığın irdelendiği bir gençlik ve "oluşum" romanı olan *Metroland*'den, onun daha çokmercekli ve fanteziye daha yakın bir izdişümü sayılabilecek *Seni Sevmiyorum* adlı değişik aşk romanına; politik bir hiciv novellası olan *Oklukirpi*'den, saplantılı bir kıskançlık öyküsünün anlatıldığı *Benimle Tanışmadan Önce* adlı romana; dinsel efsanelerdeki ikirciklilik, Tarih'in ve Aşk'ın insan yaşamındaki yeri, Sanat'ın anlamı ve önemi ve bunlarla iç içe ve koşut olarak öyküle-nen deniz kazaları, terörizm ve nükleer felaket gibi güncel dünya sorunlarının işlendiği alegorik bir roman olan *10½ Bölümde Dünya Tarihi*'nden, yaşam-sanat etkileşimi ve otantik yaşam sorunsalının işlendiği deneme romanı *Flaubert'in Papağanı*'na kadar Barnes'ın bütün yapıtları bu çokyönlü ironi faktörünün izlerini taşırlar.

Yapıtları yirmi beşin üzerinde dünya diline çevrilmiş olan Julian Barnes, ayrıca E.M. Forster Ödülü (1986), Amerikan Sanat ve Edebiyat Akademisi Ödülü (1988), Hamburg FVS Vakfı Shakespeare Ödülü gibi bir çok ödüle daha sahiptir.

Ayrıntı Yayınları, Julian Barnes'ın tüm yapıtlarını yayın programına almıştır.

Ayrıntı: 261
Edebiyat dizisi: 89

Manş Ötesi
Julian Barnes

İngilizceden çeviren
Serdar Rifat Kırkoğlu

Yayına hazırlayan
Can Kurultay

Kitabın özgün adı
Cross Channel

Picador/1996
basımından çevrilmiştir.

© Julian Barnes

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahramanı

Düzelti
Ayten Koçal

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. Tel: (0 212) 212 03 39-40

Birinci basım *1999*

ISBN 975-539-233-5

AYRINTI YAYINLARI
Dizdariye Çeşmesi Sk. No.: 23/1 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Julian Barnes

Manş Ötesi

Pat'a

İçindekiler

Ses karışması 9

Birleşme 25

Deney 43

Kavun 59

Herdaim 78

Gnossienne 97

Dragonlar 111

Brambilla 125

İnziva 137

Tünel 157

Ses karışması

Ölümü özlüyordu, bir de gramofon plaklarının gelmesini. Geri kalan işlerini tamamlamıştı. Yapıtı ortadaydı; gelecek yıllarda, insanlığın daha fazla ya da daha az aptallaşmasına bağlı olarak, ya unutulacak ya da övülecekti. Adeline'le de işi bitmişti: Adeline'in aptallıktan ya da duygusallıktan başka sunacağı pek bir şey kalmamıştı artık. Kadınların, temelde toplumsal kurallara bağlı oldukları sonucuna varmıştı; hatta özgür ruhlu olanları bile sonuçta hizaya getiriliyordu. Bu yüzden geçen hafta, o iğrenç sahne yaşanmıştı. İnsan yaşamın bu evresinde kelepçeye vurulmaya razı olabilir miydi artık, önünde, son ve tek başına yaşayacağı bir atılım kalmışken...

Odasında etrafına bakındı. EMG, cilalı devasa bir zambak gibi

köşede duruyordu. Radyo, ibrik ve leğenin kaldırıldığı el yıkama sehpasının üzerine yerleştirilmişti: Yıpranmış vücuduna su çarpmak için artık ayağa kalkmıyordu. Odada alçak bir hasır sandalye vardı; Adeline bu sandalyede uzun uzun oturuyor, yaşamın ıvır zıvırı kendine coşku veriyorsa, onun da bunlar için gecikmiş bir iştaha kapılabileceğini hayal ediyordu. Bambu bir masanın üzerinde gözlüğü, ilaçları ve Nietzsche duruyordu, bir de Edgar Wallace'ın son eseri. İkinci sınıf bir İtalyan bestecisi kadar çok eser verip yeteneğini heba etmiş bir yazar. Adeline, onun bir keresinde yaptığı bir şakayı usanmadan yineleyerek "Öğle Vakti Wallace'ı geldi" demeyi âdet edinmişti. Calais Gümrüğü, öğle vakti Wallace'ın geçmesine izin verme konusunda hiç güçlük çıkarıyormuş gibi görünmüyordu. Ama onun 'Dört İngiliz Mevsimi'ne izin vermiyordu. Plakların ticari amaçlarla ithal edilmediğine ilişkin kanıt istiyorlardı. Saçma! Adeline'e burada ihtiyacı olmasa onu Calais'ye gönderirdi.

Penceresi kuzeye bakıyordu. Bugünlerde köy onun için sadece bir dert kaynağıydı. Kasap hanımefendi ve motoru... Günün her saati hayvan yemi pompalayan çiftlikler... Fırıncı ve motoru... Lanet olasıca yeni banyosuyla Amerikalıların evi... Bir an köyün ötesine, Marne'ın karşı tarafına, Compiègne, Amiens, Calais, Londra'ya kadar gittiğini hayal etti. Otuz yıldır –belki de neredeyse kırk yıldır– oraya dönmemişti ve kemikleri de burada kalacaktı. Talimat vermişti. Adeline buna uyacaktı.

Adeline'in "Senin genç şampiyonun" dediği Boult'ın neye benzediğini merak ediyordu. Orkestra yöneticisine bu lakabı ilk taktığında yaptığı kasti ironiyi unutmuştu. "Seni çekiştirenlerden bir şey bekleme, hele seni destekleyenlerden hiç mi hiç." Düsturu her zaman bu olmuştu. Boult'a da talimat göndermişti. Adamcağızın Kinetik İzlenimciliğin temel ilkelerini anlayıp anlamayacağı ilerde görülecekti. Gümrükteki şu lanet olası beyler belki de sonuçları tam da şu anda dinlemekteydiler. Durumu açıklamak için Calais'ye yazmıştı. Plak şirketine yeni bir paketin kaçak gönderilip gönderilemeyeceğini soran bir telgraf çekmişti. Boult'a da telgraf çekmiş, süitini ölmeden önce dinleyebilmek için ondan nüfuzunu kullanmasını istemişti. Adeline bu mesajın dilinden hoşlanmamıştı; ama zaten Adeline bugünlerde hiçbir şeyden pek hoşlanmıyordu.

Ömür törpüsü bir kadın olmuştu. Berlin'de, sonra da Montparnasse'da beraberliklerinin ilk zamanlarında, yapıtlarına inanmıştı Adeline; yaşam ilkelerine inanmıştı. Daha sonraları mülkiyetçi, kıskanç, hiçbir şeyi beğenmeyen biri olup çıkmıştı. Sanki kendi kariyerini bırakmak, onu daha da uzman kılmış gibi... Gerçek sözcüklerini yalanlayan baş sallamalardan, dudak bükmelerden ibaret ufak bir dağarcık geliştirmişti. Ona 'Dört İngiliz Mevsimi'nin planını ve amacını açıkladığında, sık sık yaptığı gibi, "Eminim ki çok güzel olacak, Leonard," diye yanıt vermişti, ama bunu söylerken boynu kazık gibiydi ve gözlerini gereksiz bir dikkatle elindeki işine dikmişti. Düşündüğün şeyi niye söylemiyorsun ki be kadın? Sır saklayan sinsi biri olup çıkmıştı. Sözgelimi, bu son yıllarda kiliseye gitme alışkanlığı edindiğinden bayağı şüpheleniyordu. "*Punaise de sacristie,*"* diye kışkırtmıştı kadını. Hoşuna gitmemişti bu Adeline'in. Kadının küçük oyunlarından birini daha tahmin ettiğinde daha da rahatsız olmuştu kadın. "Papaz mapaz görmek istemiyorum," demişti Adeline'e: "Ya da daha doğrusu, evde bir papazın kokusunu bile alacak olursam üzerine maşayla saldırırım." Bundan da hoşlanmamıştı Adeline, yo hayır. "Her ikimiz de artık yaşlı insanlarız, Leonard," diye mırıldanmıştı.

"Doğru. Ama ona maşayla saldırmayı başaramazsam, bil ki bunadım."

Ayağını şiddetle yere vurdu ve hizmetçi kız –adı her ne idiyse– bir koşu yukarı çıktı. "*Numéro six,*"** dedi. Kız yanıt vermemesi gerektiğini biliyordu, ama başını hafifçe salladı, EMG'yi kurdu, Viyola Sonatı'nın ilk bölümünü koydu, çabuk ve becerikli bir bilek hareketiyle plağın arkasını çevirene değin, iğnenin değişmez ilerleyişini seyretti. Becerikliydi bu kız: Bir an kısacık bir duraklama oluyor, sonra müzik yeniden başlıyordu. Memnundu. Tertis işini biliyordu. Kız iğneyi kaldırırken "Evet," diye düşündü Leonard, "Bunu inkâr edemezler." Kızı gönderirken, "*Merci,*" diye mırıldandı.

Adeline döndüğünde, her zaman yaptığı gibi, Marie-Thérèse'e soru sorarcasına baktı.

"Numara altı," diye yanıt verdi hizmetçi kız.

* (Fr.) Yobaz kadın. (ç.n.)
** (Fr.) Numara altı. (ç.n.)

Viyola Sonatı'nın ilk bölümü... Kızmış olmalıydı Leonard ya da ünü konusunda ansızın korkuya kapılmıştı. Adeline adamın isteklerini leb demeden anlar olmuştu; ruh halini, dinlemek istediği müzikten okuyabiliyordu. Üç ay önce son Grieg'ini, iki ay önce son Chopin'ini dinlemişti Leonard. O zamandan beri, dostları Busoni ile Sibelius'un müziklerini bile dinlemiyordu; sadece Leonard Verity'nin müziğiydi dinlediği. İkinci Piyano Dörtlüsü, Berlin Süiti, Obua Fantezisi (saygıdeğer Goossens ile birlikte), Pagan Senfonisi, Dokuz Fransız Şarkısı, Viyola Sonatı... Adeline bir zamanlar onun vücudunun eklemlerini nasıl biliyorsa, yapıtlarının eklemlerini de öyle biliyordu. Ve adamın, kendi yapıtları içinde en iyi olanları genel olarak tanıdığını kabul ediyordu.

Ama 'Dört İngiliz Mevsimi'ni değil. Leonard ondan ilk söz ettiği, sonra da incelmiş parmaklarıyla ana temasını piyano üzerinde çaldığı andan beri, bunun yanlış bir proje olduğunu düşünmüştü. Yapıtın, her biri bir mevsime karşılık gelmek üzere dört bölümden oluştuğunu, bölümlerin baharla başlayıp kışla bittiğini söylediğinde bunu banal bulmuştu Adeline. Bunun, elbette, mevsimlerin salt müzikal bir açıklaması olmadığını, tersine, diğer İngiliz olmayan mevsimlerin bilinen gerçekliğinin süzgecinden geçirilmiş mevsimlerin kinetik bir anısı olduğunu açıkladığında, bunu kuramsal bulmuştu. Adam hafifçe gülerek, her bir bölümün gramofon plağının iki yanına tamı tamına uyacağını söylediğinde, bunu hesapçı bulmuştu Adeline. İlk taslaklardan kuşkuluydu ve bitmiş, basılmış halinden de yine hoşlanmamıştı; dinleyince fikrini değiştireceğini de sanmıyordu.

Başından beri, gerçeği, salt toplumsal uzlaşımların üzerine yerleştirme konusunda hep aynı fikirde olmuşlardı. Ancak gerçekler çatıştığında ve bunlardan biri, cahil, aptal bir Fransız kadınının sefil bir kişisel görüşü olarak küçümsemeyle reddedildiğinde, o zaman belki de toplumsal uzlaşımlar lehine söylenecek bir şeyler bulunurdu. Tanrı biliyordu ya, onun müziğine her zaman hayranlık duymuştu. Kariyerinden, yaşamından onun için vazgeçmişti; ama adam bu yüzden kendisine minnettar olacağı yerde, sanki şimdi ona diş biliyordu. Gerçek şuydu ki, diye düşünüyordu –ve bu onun kendi gerçeğiydi– bazı bestecilerde güzel bir geç dönem gelişmesi oluyordu ve bazılarının da olmuyordu. Belki de solo viyolonsel için ağıdı anımsanacaktı; gerçi Leonard bugünlerde kendisinin bu

parçayı çok sık övmesinden kuşku duyuyordu; ama 'Dört İngiliz Mevsimi'nden kuşkulandığı yoktu. "Bu tür şeyleri Elgar'a bırak," demişti adama. Demek istediği şuydu: Bilerek terk ettiğin ülkeye kur yapar gibi bir halin var, her zaman küçümsediğin türden bir nostaljiye kapılıyor gibi görünüyorsun; daha kötüsü, bunu gerçekte hissetmediğin bir nostaljiye kapılabilmek için icat eder görünüyorsun. Ünü hor gördükten sonra, şimdi onu arar görünüyorsun. Keşke bana, zafer kazanmış bir edayla yapıtlarının gramofon plaklarına uymayacağını söylemiş olsaydın...

Adama açamayacağı başka gerçekler ya da sefil kişisel görüşleri de vardı. Kendini iyi hissetmiyordu, doktor cerrahi müdahaleden söz etmişti. Şu anki bunalım son bulana değin bekleyeceği yanıtını vermişti. Bununla, Leonard ölene değin, yani, cerrahi bir müdahaleye maruz kalıp kalmamamın benim için önemli olmayacağı 'an'a değin, demek istiyordu. Onun ölümünün kendisininki üzerinde önceliği vardı. Buna içerlemiyordu.

Bir *punaise de sacristie* diye adlandırılmaya gerçekten içerliyordu ama. Ayinlere gitmiyordu ve bunca yıldan sonra, günah çıkarma fikri, ona grotesk geliyordu. Gene de herkes sonsuzluğa kendi bildiğince yaklaşmalıydı ve boş bir kilisede tek başına oturduğunda, ıstırapların ritüellerle azalmasını değil, yok oluşu geçiriyordu zihninden. Leonard aradaki farkı görmüyormuş gibi yapıyordu. "İnceldiği yerden kopsun" diyordu. Böyle demişti. Kendisi için mesele sadece, kaçınılmaz olan karşısında farklı tutumları benimsemiş olmalarıydı. Leonard elbette bundan hoşlanmıyor ya da bunu anlamıyordu. Son yaklaşırken daha da zorbalaşıyordu. Gücü zayıfladıkça, otoritesinde daha fazla ısrar ediyordu.

Beethoven'ın Beşinci Senfonisi'nin açılış notalarını çalan maşanın tak takları yukarıdaki tavanda yankılandı. Leonard dönüşünü işitmiş ya da tahmin etmiş olmalıydı. Bir dirseğini trabzanın dönüş çıkıntısına çarparak sıkıntılı sıkıntılı yukarıya koştu. Leonard maşayı yukarı kaldırmış yatakta oturuyordu. "Papazını getirdin mi?" diye sordu. Ama ilk kez gülümsüyordu. Telaşlı bir tavırla adamın battaniyelerine çekidüzen verdi ve Leonard karşı çıkar gibi yaptı ama yanında eğilirken, elini ensesine, halka şeklinde burulmuş aklaşan topuzunun altına koydu ve ona *ma Berlinoise** dedi.

* Berlinlim benim. (ç.n.)

Saint-Maure-de-Vercelles'e taşındıklarında, köyden bu kadar ayrı yaşayacaklarını tahmin etmemişti. Bilgiççe, bir kez daha açıklamıştı Leonard. O bir sanatçıydı, anlamıyor muydu bunu? Bir sürgün değildi, çünkü sürgünlük, bir ülkeye dönebileceği ya da dönmek isteneceği anlamına gelir. Bir mülteci de değildi, çünkü ilticayla bir kabul edilme arzusu, insanın kendini kabul eden ülkeye teslim etmesi kastedilir. Ama insan, toplumsal töreleri, kuralları ve bayağılıklarıyla birlikte bir ülkeyi bir başka ülkenin buna koşut toplumsal törelerini, kurallarını ve bayağılıklarını yüklenebilmek için terk etmiyordu. Hayır, o bir sanatçıydı. Bu yüzden sadece sanatıyla birlikte, sessizlik ve özgürlük içinde yaşıyordu. O İngiltere'yi, *mairie'de** bir *vin d'honneur*** elde etmek ya da yöresel panayırda cırtlak cırtlak çalan dayanılmaz bir borazancıya ahmakça bir onay sırıtması sunarak dizi üzerinde tempo tutmak için terk etmemişti.

Adeline, köylülerle esas olarak kısa ve sınırlı ilişkiler içinde olması gerektiğini öğrenmişti. Aynı zamanda Leonard'ın '*profession de foi*'sını*** daha az sert terimlerle dile getirmenin bir yolunu da bulmuştu. *M'sieur* ünlü bir sanatçı, yapıtları Helsinki'den Barselona'ya kadar çalınan bir besteciydi; konsantrasyonu bozulmamalıydı, yoksa içinde oluşan harikulade ezgiler kesintiye uğrayıp sonsuza değin kaybolurlardı. *M'sieur*'nün, başı bulutlardadır, sizi görmemiştir, yoksa elbette, şapkasını çıkarıp selam verirdi, ama biliyor musunuz, bazen burnunun dibinde olmama rağmen beni bile görmüyor...

Saint-Maure'da on yıl kadar yaşadıktan sonra, *sapeurspompiers*'nin**** bandosunda üçüncü kornoyu çalan fırıncı, Adeline'e çekine çekine, acaba *M'sieur* yirmi beşinci yıldönümlerinin özel onuruna bir dans, tercihen de bir polka yazar mıydı, diye sormuştu. Adeline bunun pek olası olmadığını bildirdi, ama ricayı Leonard'a aktarmaya razı oldu. Onun bir beste üzerinde çalışmadığı ve eşref saatinde olduğu bir vakti seçti. Daha sonra, huysuzluğunun üzerinde olduğu bir vakti seçmediğine pişman oldu. Çünkü ilginç bir gü-

---

* Belediye. (ç.n.)
** Önemli bir kişiye sunulan şarap. (ç.n.)
*** İnancını açıkça dile getirme. (ç.n.)
**** İtfaiyeci. (ç.n.)

lümsemeyle evet, dedi Leonard, bando için bir polkayı seve seve yazardı; yapıtları Helsinki'den Barselona'ya kadar icra olunan o, böyle bir şey yapmayacak kadar gururlu değildi. İki gün sonra, Adeline'e mühürlü kahverengi bir zarf verdi. Fırıncı çok memnun oldu ve Adeline'den, *M'sieur*'ye özel teşekkürlerini ve saygılarını iletmesini rica etti. Bir hafta sonra, Adeline *boulangerie*'ye* girdiğinde, dükkân sahibi ona bakmamış ve onunla konuşmamıştı. Sonunda, *M'sieur*'nün onlarla niçin dalga geçmek istediğini sordu. Onlar yalnızca on iki kişi oldukları halde *M'sieur* üç yüz çalgıcı için bir parça notaya almıştı. Ona polka adını vermişti ama parçada polka ritmi yoktu; daha çok, bir cenaze marşı gibiydi. Her ikisi de biraz müzik öğrenimi görmüş olan Pierre-Marc ve Jean-Simon, parçada en ufak bir ezgi bulamadılar. Fırıncı üzgündü, ama aynı zamanda hem kızgındı, hem de aşağılanmıştı. Belki de, diye fikir yürüttü Adeline, yanlışlıkla yanlış besteyi getirmişti. Kahverengi zarf ona geri verildi ve İngilizce 'poxy'** sözcüğünün ne anlama geldiğini soruldu. Emin olmadığını söyledi. Nota kâğıdını zarftan çekip çıkardı. Başlığında 'Poxy Pompacılar İçin Poxy Polka' yazıyordu. Sözcüğün 'parlak', 'canlı', 'üniformalarınızın üstündeki apoletler gibi parlayan' anlamına geldiğini düşündüğünü söyledi. İşte görüyorsunuz *Madam* dediler; bu parçayı asla çalamayacak olanlar için parçanın parlak ve canlı görünmemesi üzülünecek bir şeydi.

Aradan yıllar geçti, fırıncı işini oğluna devretti ve bu kez bir ricada bulunma sırası, yöre papazıyla karşılaştığında ona şapkasını bile çıkarmayan İngiliz sanatçıya, huyu suyu belli olmayan *M'sieur*'ye geldi. Saint-Maure-de-Vercelles'de BBC'nin yayınları zar zor dinlenebiliyordu. İngiliz sanatçısının, Londra'dan yayınlanan müziği işitmesini sağlayan güçlü bir radyosu vardı. Yayınların kalitesi, ne yazık ki, büyük ölçüde değişiyordu. Kimi zaman hava koşulları sorun yaratıyordu, karşısında hiçbir şey yapmanın mümkün olmadığı fırtınalı kötü havalar oluyordu. Marne'ın ötesindeki tepeler de pek yardımcı olmuyordu yayın dalgalarının geçişine. Ancak, bir düğün dolayısıyla köydeki bütün evlerin sessizliğe gömüldüğü bir gün, *M'sieur*, çıkarsama yoluyla her türden elektrik

* Fırın, ekmekçi dükkânı. (ç.n.)
** Boktan. (ç.n.)

motorunun parazite yol açtığını keşfetti. Kasabın makinesi elektrik motoruyla çalışıyordu, çiftçilerin ikisi hayvan yemlerini elektrikli motorla pompalıyorlardı ve elbette fırıncı da ekmeğini böyle yapıyordu... Sırf bir öğleden sonra denemek için, rıza gösterirlerdi elbette... Bunun üzerine İngiliz sanatçı Sibelius'un Dördüncü Senfonisi'nin açılış notalarını, normalde duyulabilirlik eşiğinin altında olan ve daha pes perdeden yaylılarla basonlardan gelen o ağırbaşlı uğuldamayı, net olarak dinleyebildi. Ve bu deneme, ilgililerden izin alınarak, zaman zaman yinelenir oldu. Adeline böylesi durumlarda arabuluculuk ediyordu, tavrı bir parça özür diler gibiydi, ama aynı zamanda da Saint-Maure-de-Vercelles'in bağrında büyük bir sanatçıyı barındırmakta olduğu gibisinden snobca bir fikre de bel bağlıyordu; yani köylerinde yaşayan ve köyün gururu olan ve eğer çiftçiler hayvan yemlerini elle pompalarlarsa; *boulanger** ekmeğini elektrik kullanmadan yoğurur ve kasap hanım da motorunu çalıştırmazsa ihtişamı daha da parlayacak olan bir sanatçı. Bir öğleden sonra Leonard, yerini saptaması bazı araştırma becerileri ve safdışı edilmesi de diplomatik pazarlık incelikleri gerektiren yeni bir parazit kaynağı keşfetti. *Lavoir*'ın** arkasındaki değirmenin güzel havalarda sakinleri olan Amerikalı hanımefendiler, doğal olarak, Leonard'ın yaşam için son derece fuzuli olarak gördüğü her türlü araç ve gereci de kurmuşlardı. Bunlardan biri, *M'sieur*'nün güçlü radyosunun yayınları almasını özellikle etkiliyordu. İngiliz sanatçının telefonu bile yoktu; oysa iki Amerikalı hanımefendi, elektrikle çalıştırılan klozet sistemi kurdurma dekadansını ve küstahlığını göstermişlerdi! Kadınları bazı durumlarda su akıtma işlerini ertelemeye ikna etmek, belli bir incelik gerektiriyordu ve Adeline yıllar içinde, bu inceliği gitgide daha da geliştirmişti.

Her konser dinlemek istediğinde köydekilerden faaliyetlerini durdurmalarını isteyemeyeceğini açıklamak zor olmuştu Leonard'a. Zaten, Amerikalı hanımefendilerin, İngiliz sanatçının talebini unuttuğu ya da unutur gözüktükleri durumlar oluyordu. Sözgelimi Adeline, *boulangerie*'ye girer de, *sapeurs-pompiers*'nin hâlâ üçüncü kornosu olan fırıncının yaşlı babasını işin başında bulursa, bir şey sormanın bile hiç anlamı olmadığını biliyordu. Adeline başarısızlı-

* Fırıncı. (ç.n.)
** Çamaşırhane. (ç.n.)

ğa uğradığında Leonard kızgınlık göstermeye meylediyor ve normalde soluk olan yüzü, koyu mor bir renk alıyordu. Leonard'ın kendisi doğrudan bir teşekkür sözcüğü, hatta belki de küçük bir hediye sunabilmiş olsaydı köylüye, her şey daha kolaylaşırdı; ama hayır, o, ülkenin her bir köşesinde sessizlik onun ayrıcalığıymış gibi davranıyordu. İlk kez ciddi biçimde hasta düştüğünde ve radyo yatak odasına taşındığında, gitgide daha fazla konser dinlemeyi arzu der olmuş ve bu da köyün sempatisini zorlaştırmıştı. Bereket versin ki, son birkaç aydır kendi müziğinden başka hiçbir şey dinlemek istememişti. Köy halkından bir sessizlik sözü olsun diye Leonard Adeline'yi hâlâ köylülere gönderiyordu, ama kadın, konser başladığında Leonard'ın o akşam radyo dinleme zahmetine katlanmamaya karar vereceğinden iyice emin olduğunda sadece gider gibi yapıyordu. Leonard onun EMG'yi kurmasını, gramofonun borusunu kendisine doğru çevirmesini ve Obua Fantezisi'ni, Fransız Şarkıları'nı ya da Pagan Senfonisi'nin yavaş bölümünü çalmasını yeğliyordu.

Ahh ah, Berlin'deki, Leipzig'deki, Helsinki'deki, Paris'teki o günler harika günlerdi. İngiltere gerçek bir sanatçı için ölüm demekti. Orada başarılı olmanız için ikinci bir Mendelssohn olmak gerekiyordu: Tıpkı ikinci bir Mesih gibi, bekledikleri buydu. İngiltere'de insanların kulaklarının arasına sis inmişti. Sanattan söz ettiklerini sanıyorlar, oysa sadece beğeniden söz ediyorlardı. Özgürlük anlayışına, sanatçının ihtiyaçlarına dair hiçbir fikirleri yoktu. Londra şehrinde bir İsa, bir de evlilikler önemliydi. Sir Edward Elgar, şövalye, Liyakat Nişanı, Kral'ın Müzik Hocası, baronet, koca... 'Falstaff' değerli bir parçaydı, Giriş ve Allegro'da güzel şeyler vardı, ama zamanını İsa'yla, şu cehhennemi oratoryolarla boşa harcamıştı. Parry!* Yeterince uzun yaşasaydı, tüm İncil'i notaya alırdı.

İngiltere'de sanatçı olmaya izin yoktu. Bir ressam ya da bir besteci, yahut bir tür yazar müsveddesi olabilirdiniz, ne var ki şu sisli beyinler bütün bu mesleklerin ardındaki temel önkoşulu anlamıyorlardı: Bir *sanatçı olma* önkoşulunu. Kara Avrupası'nda böyle bir fikre gülmüyorlardı. Güzel zamanları, harika günleri olmuştu Busoni ile, Sibelius ile. Sevgili Nietzsche'sini Almancadan okuduğu sıralardaki Tirol yürüyüşleri... Hıristiyanlık ölümü vaaz eder.

* XIX. yy. İngiliz dini müzik bestecisi. (ç.n.)

Günah Yahudilerin icadıdır. İffet de şehvet kadar ruh kirliliğine yol açar. İnsan en acımasız hayvandır. Acımak zayıflıktır...

İngiltere'de ruh, dizleri üzerinde yaşıyor, bir kasap çırağı gibi ayaklarını sürüyerek, var olmayan Tanrı'ya doğru yürüyordu. Din sanatı zehirlemişti. 'Gerontius'* mide bulandırıcıydı. Palestrina matematikten başka şey değildi. Kilise şarkıları bulaşık suyuydu. Doruklara ulaşabilmek, ruhunuzu göğe yükseltebilmek için İngiltere'den ayrılmanız gerekiyordu. O rahat ada sizi yumuşaklığa ve bayağılığa, İsa'ya ve evliliğe sürüklüyordu. Müzik bir yayılımdır, ruhun yücelmesidir: Ruh kösteklendiğinde ve bir yere bağlandığında müzik nasıl gelişebilir? Adeline'le ilk tanıştığında bütün bunları ona açıklamıştı. Adeline anlamıştı. Eğer kadın bir İngiliz olmuş olsaydı, Leonard'ın pazar günleri org çalmasını ve reçelleri kavanoza koymasında ona yardımcı olmasını beklerdi. Ama Adeline de zamanında bir sanatçı olmuştu. Sesi incelikten yoksundu ama gene de anlamlıydı. Ve Leonard kendi yazgısının yolundan gideceği için Adeline de sanatını onun sanatının buyruğuna vermesi gerektiğini anlamıştı. Kelepçelenirseniz göğe yükselemezsiniz. Zamanında bunu da anlamıştı.

Kadının 'Dört İngiliz Mevsimi'ne hayranlık duyması, kendisi için son derece önemliydi. Adeline gitgide daha kurallara bağlı ve kulaklarının arası daha sisli biri olup çıkıyordu: Yaşlanmanın verdiği ceza buydu. Sonunda boşluğun büyük uçsuz bucaksızlığını önünde görmüştü Adeline, ama buna ne yanıt vereceğini bilmiyordu. Oysa kendisi biliyordu: Ya kendini seren direğine bağlıyordun ya da sürüklenip gidiyordun. Bu yüzden kadın, ortaya koymakta çok uzun zaman harcadığı katı yaşam ilkelerine gitgide daha şiddetle ve istekle bağlı kalıyordu. Zayıf davranacak olursan kaybolup giderdin ve ev çok geçmeden papazı, telefonu ve Palestrina'nın toplu yapıtlarını buyur ederdi.

Boult'ın çektiği telgraf geldiğinde, Maire-Thérèse'e, bunu *Madam*'a söylememesini emretti, aksi takdirde kapı dışarı edeceğini söyledi. Sonra *Radio Times*'taki salı konserinin karşısına kurşunkalemle bir başka çarpı işareti koydu. "Bunu dinleyeceğiz," dedi Adeline'e; "Köyü haberdar et." Adeline kâğıt üzerindeki parmaklarına bakarken, kadının düştüğü şaşkınlığı hissedebiliyordu.

* The Dream of Gerontius, Edgar Elgar'ın oratoryosu. (ç.n.)

Peşinden Schumann ile Çaykovski'nin geldiği bir Glinka uvertürü: Leonard Verity'nin pek de yeğlediği bir program değildi. Grieg bile değildi, Busoni ya da Sibelius ise hiç değildi. "Genç şampiyonumun bu eski zımbırtılarla neler yaptığını göreceğiz bakalım," dedi bir açıklama getirmek istercesine. "Köyü haberdar et, anlıyor musun?" "Pekâlâ, Leonard," diye yanıt vermişti Adeline.

Bunun başyapıtlarından biri olduğunu biliyordu; Adeline parçayı gerçekten dinleyecek olursa, bu gerçeği kabul ederdi. Ama apansız karşılaşmalıydı onunla. Yapıtın ilk notaları... Çok yavaş bir *cor anglais** eşliğindeki surdinli viyolaların çok hafif mırıltısına sarmalanmış pastoral anıların büyüleyiciliği... Adeline'in çehresinin yumuşak değişimini, Berlin ve Montparnasse'ta olduğu gibi gözlerinin ona doğru çevrilişini hayal ediyordu... Kadını içine düştüğü durumdan kurtarmayı görev edinecek kadar seviyordu. Ama aralarında gerçek bir şeyler de olmalıydı. Bu yüzden Adeline battaniyesini düzeltirken ansızın şöyle dedi: "Bu sefer *le coup du chapeau*** bir işe yaramayacak, biliyorsun."

Adeline kendini gözyaşları içinde odadan dışarı attı. Bu gözyaşlarına, ölümüne ilişkin imanın mı, yoksa birlikteliklerinin ilk birkaç haftasından söz etmiş olmasının mı yol açtığını kestiremiyordu. Belki her ikisi de söz konusuydu. Berlin'de, tanıştıklarında, ikinci randevularına gidememişti, ancak Adeline, başka kadınların yapacağı gibi, alınmak yerine, odasına gelmiş ve kendisini gripten yatağa serilmiş halde bulmuştu. Mevsimin geçmiş olmasına karşın kadının giydiği hasır şapkayı, iri, açık gözlerini, parmaklarının serin dokunuşunu ve arkasını dönerken kalçasının aldığı kavisi anımsıyordu.

"Seni *le coup du chapeau* ile tedavi edeceğiz," demişti Adeline. Herhalde tıbbi bir uygulama ya da daha büyük bir olasılıkla, yörenin köylüleri arasında yaygın bir boş inançtı bu. Adeline daha fazla açıklama yapmaya yanaşmadı, ama gitti ve kâğıda sarılı bir şişeyle geri döndü. Kendini rahat bırakmasını ve ayaklarını bitiştirmesini söyledi. Ayakları yatağın içinde yumuşak bir *puy**** oluşturduklarında, şapkasını getirip ayaklarının üzerine yerleştirdi. Sonra bü-

* İngiliz kornosu. (ç.n.)
** Şapka numarası. (ç.n.)
*** Tümsek, tepe. (ç.n.)

yük bir bardak dolusu konyak koydu ve içmesini söyledi. O sıralar birayı sert içkilere yeğliyordu, ama böylesi bir sahnenin İngiltere'de ne denli az rastlanacağına hayret ederek, kendisine söyleneni yaptı.

İki büyük bardaktan sonra, şapkayı hâlâ görüp göremediğini sordu Adeline. Elbette görebildiği yanıtını verdi. "Bakmaya devam et," demişti Adeline ve üçüncü bir bardak daha doldurmuştu. Konuşması yasaktı ve şimdi kadının hangi konularda konuşup durduğunu hiç anımsamıyordu. Sadece içiyor ve şapkayı seyrediyordu. Sonunda, beşinci bardağın ortasında, kıkırdamaya başlamıştı ve "İki şapka görüyorum," diye açıkladı.

"İyi," dedi Adeline ani bir canlılıkla. "Demek ki tedavi işe yarıyor." Açılmış parmaklarıyla Leonard'ın alnında aynı akoru çalmış ve şişeyi yanına alarak gitmişti. Leonard bir çeşit komaya girmiş ve yirmi saat sonra, kendini çok daha iyi hissederek uyanmıştı. Gözlerini açıp da aşağıya, ayaklarına doğru baktığında ortalıkta şapka yoktu ve kendini iyi hissetmesinin nedeni alçak bir sandalyede oturmuş kitap okuyan, sevgili Adeline'inin profilini görmesiydi. İşte o zaman ona büyük bir besteci olacağını söylemişti. Yaylılar dörtlüsü, flüt, mezosoprano ve susafon için yazacağı ilk yapıtının adı 'Le Coup du Chapeau' olacaktı. Yeni keşfettiği Kinetik İzlenimcilik yöntemini kullanarak, yardımsever güzel bir eş ve bir şişe konyakla hem gripten hem de aşk acısından kurtarılmış bir sanatçının yaratma sancılarını dile getirecekti. Adeline'e eseri kendisine adamasını kabul edip etmeyeceğini sormuştu. "Ancak parçaya hayranlık duyarsam," diye yanıt vermişti Adeline, yüzünü koketçe eğerek.

"Eğer yazarsam, hayran kalacaksın." Bu açıklama, kendini beğenmişçesine ya da otoriterce değil, tam tersi bir edayla söylenmişti. Artık yazgılarımız birleşti ve senin hoşuna gitmeyecek olan her bestemi değersiz sayacağım, demek istemişti. Sözcüklerinin anlamı buydu ve Adeline bunu anlamıştı.

O sırada, aşağıdaki mutfakta, Leonard'a et suyunu hazırlamak için birkaç sığır kemiğinden yağı sıyırırken, Berlin'deki bu ilk ayları anımsıyordu. Ne kadar hoştu, elinde bastonu, kurnazca göz kırpışı ve müzikhol şarkılarından oluşma repertuvarıyla ırksal bir önyargının ürünü olan şu tipik soğuk İngiliz görünümünden ne denli

uzaktı. *Le coup du chapeau* numarasını yaptığı o hasta, bugünkü halinden ne denli farklıydı! Aşklarının başlangıcında olmuştu bu; ve şimdi, bu aşkın sonunda, bir kez daha tedavi ediyordu onu. Berlin'deyken, iyileştiğinde büyük bir besteci olacağına söz vermişti Leonard, müziğini onun sesi için yazacak, kendisi de büyük bir şarkıcı olacaktı; ve birlikte Avrupa'yı fethedeceklerdi.

Böyle olmamıştı. Adamın yeteneğinden çok kendi yeteneğinden kuşkulanmıştı. O dönemde bir sanatçı anlaşması yapmışlardı. İkiz ruhlar gibi yaşamda ve müzikte birbirlerine bağlanacaklardı, ama evlilikte asla. Sanatın daha yüce zorlamalarını yeğleyerek, çoğu insanın yaşamını yöneten zorlamalardan kendilerini bağımsız tutacaklardı. Her zaman daha yukarılara çıkabilmek için yere hafifçe basacaklardı. Kendilerini yaşamın önemsiz yanlarına kaptırmayacaklardı. Hiç çocukları olmayacaktı.

Ve böyle yaşamışlardı: Berlin, Leipzig, Helsinki, Paris'te ve şimdi de Coulommiers'nin kuzeyinde, yumuşakça oyulmuş bir vadide. Yirmi yılı aşkın bir süredir burada yere hafifçe basmışlardı. Leonard'ın ünü ve ünüyle birlikte de münzeviliği artmıştı. Evde telefon yoktu; gazete yasaktı; gücü yüksek radyo yalnızca konserleri dinlemek için kullanılıyordu. Gazeteci taifesinin eve girmelerine izin verilmiyor; çoğu mektup yanıtsız bırakılıyordu. Leonard hasta olana değin, yılda bir kez güneye, Menton'a, Antibes'e, Toulon'a yolculuk yapıyorlardı; nemli vadilerine hiç benzemeyen, adamın normal yaşantısındaki keskin yalnızlığını acı acı özlediği yerlerdi buralar. Kendiyse bu yolculuklar sırasında zaman zaman, uzun yıllar önce kavga ettiği ailesini anımsayarak, daha keskin bir hüzne yenik düşüyordu. Örneğin, bir kafede bakışları, coşkulu genç bir adamın yüzüne düştüğünde, onu kısacık bir an, tanımadığı bir yeğen olarak düşünürdü. Leonard bu düşünceleri duygusal bularak reddediyordu.

Adeline'in sanat yaşamı şen şakrak ve sıcaklık içinde başlamıştı ve şimdi yalnızlık ve sadelik içinde son buluyordu. Leonard'a heyecanla gizlice evlenebilecekleri konusunu açtığında yalnızca iki şeyi söylemek istemişti. Birincisi, onun müziğini daha iyi koruyabileceği ve telif haklarını gözetebileceğiydi; ve ikincisi, biraz bencilce, bunca uzun zamandır paylaştıkları evde yaşamaya devam edebileceği.

Leonard'a nikâh bağı olmaksızın birlikte yaşama konusunda Fransız yasalarının katılığını açıklamıştı, ama Leonard onu dinlemek istemiyordu. Öfkelenip maşayı yer tahtalarına vurmaya başlayınca Marie-Thérèse koşarak gelmişti. Birlikte yaşamalarının ilkelerine ihanet etmeyi nasıl düşünebilirdi Adeline? Müziği hiç kimseye ait değildi, bütün gezegene aitti. İnsanların zekiliğine ya da aptallığına göre, ölümünden sonra ya çalınacak ya da çalınmayacaktı; bütün söylenebilecek olan buydu. Kadına gelince... Anlaşmalarını yaptıklarında onun parasal çıkar ardında olduğunu anlamamıştı ve eğer onu kaygılandıran şey buysa, kendisi ölüm döşeğinde yatarken evde ne para bulursa alabilirdi. Ailesinin yanına da dönebilir ve haklarında hep saçmalayıp durduğu şu hayali yeğenlerini şımartabilirdi. Derdi buysa işte, duvardaki şu Gauguin'i çıkarır satardı. Ama lütfen şu sızlanmayı bıraksındı.

"Vakit geldi," dedi Leonard Verity.

"Evet."

"Genç şampiyonumun neler yapabileceğini göreceğiz."

"Ah, Leonard, yine Obua Fantezisi'ni dinleyelim."

"Sen radyoyu açıver, kadıncağızım. Neredeyse vaktidir."

Radyo yavaş yavaş ısınıp uğuldar ve yağmur, pencere camında usul usul trampet çalarken, Adeline kendi kendine, köyü haberdar edememesinin önemli olmadığını söylüyordu. Öyle ya da böyle, atmosferdeki ses karışıklıklarının çoğunu yarıp geçebilecek kadar keskin olan 'Ruslan ve Ludmilla' uvertüründen ötesini dinlemekte ısrar edeceğini sanmıyordu Leonard'ın.

"Queen's Hall... Prömiyer... BBC'nin Müzik Yöneticisi..." Her zaman oturdukları yerden alışılmış, bıktırıcı sözleri dinlediler: Leonard yüksek yatağında, Adeline ise alçak hazeran sandalyesinde, istasyon belki ayar gerektirebilir diye EMG'nin yanı başında. "Daha önce anons edilen programda değişiklik... Glinka... İngiliz bestecisi Leonard Verity'nin yeni eseri... Bu yıl kutlanacak olan yetmişinci doğum yıldönümü şerefine... ' Dört İngiliz...' "

Adeline uludu. Leonard ondan böyle bir ses çıktığını daha önce hiç işitmemişti. Kadın kendini güçlükle merdivenlere attı, Marie-Thérèse'e aldırmadan koşarak evden çıktı, ıslak ve karanlık akşam üstüne daldı. Aşağıdaki köy, bir ışık seli içinde gürültüyle çalkalanıyordu; devasa motorlar dönüyor, uğulduyordu. Kafasının içinde

bir panayır başlamıştı; devingen motorları, rengârenk lambalarıyla atlıkarıncanın ve müziğinin komik, kaba süslemeleriyle, atış standının tenekemsi takırtılarıyla, boru ve borazanın gelişigüzel nağmeleriyle, kahkahalar, yalandan korku sesleri, yanıp sönen ışıklar ve aptalca şarkılarla bir panayır. Yoldan aşağı bu şenlikli yerlerin ilkine doğru koşturdu. Çılgın görünüşlü, ıslak, yarı yarıya çıplak kadın, yaşlı *boulanger*'nin oğlunun dükkânına dalarken fırıncı dönüp ona merakla baktı; kadın ona delice bir bakış attı, uludu ve yeniden dışarı koştu. Yıllar yılı köy insanlarıyla ilişkilerinde o kadar pratik, o kadar tez ve etkili biri olan o, şimdi meramını bile anlatamıyordu. Bütün köyü yıldırım çarpsın isterdi. Koşarak, *Madam*'ın kuvvetli türbinini çalıştırdığı kasap dükkânına daldı: Nabız gibi atan bir kayış, insana azap veren bir haykırış, her yerde kan. En yakın çiftliğe koştu ve yüz elektrikli pompayla yüz bin baş sığırın otla semirtilip sulandığını gördü. Amerikalıların evine koştu, ama kapıyı çalarken çıkardığı ses, bir düzine klozet sifonunun antika fışırdamaları yüzünden işitilemedi. Köy komplo hazırlıyordu, tıpkı dünyanın sanatçıya karşı her zaman komplo hazırladığı gibi, onu en zayıf anına değin bekliyor ve sonra da ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Dünya bunu, niçin olduğunu bilmeden, niçin olduğunu anlamadan, sadece bir düğmeye ratsgele dokunarak, dikkatsizce yapıyordu... Dünya görmüyordu bile, dinlemiyordu, tıpkı şimdi bir araya toplanmış, dik dik bakan bu yüzlerin Adeline'in söylediklerini işitmiyormuş görünmeleri gibi. Leonard haklıydı, elbette haklıydı, her zaman haklı olmuştu. Ve Adeline ona sonunda ihanet etmişti, bu konuda da haklıydı Leonard.

Marie-Thérèse, mutfakta yöre papazıyla birlikte beceriksiz bir suç ortaklığı içinde ayakta duruyordu. Adeline yukarıya, yatak odasına çıktı ve kapıyı kapattı. Ölmüştü o, elbette, bunu biliyordu. Gözleri kapalıydı, ya kendiliğinden ya da birinin müdahalesiyle. Saçları sanki az önce taranmış gibi duruyordu ve ağzı, son bir yüz buruşturmayla aşağı doğru sarkmıştı. Leonard'ın hâlâ elinde olan maşayı yavaşça aldı, parmaklarını açarak alnına son bir akor dokunuşu yaptı; sonra yatağa, onun yanına uzandı. Leonard'ın vücudu ölümde bile yaşamda boyun eğdiğinden daha fazla boyun eğmiyor-

du. Sonunda sakinleşti ve kendine gelirken, parazit çıtırtıları arasından Schumann'ın piyano konçertosunun notalarının belli belirsiz farkına vardı.

Paris'ten bir *mouleur** getirtti; gelen adam bestecinin yüzünün ve sağ elinin alçıdan kalıbını aldı. BBC, Leonard Verity'nin ölümünü bildirdi, ama son yapıtının ilk icrasını çok kısa bir zaman önce çaldıklarından, daha fazla bir anma programı gereksiz bulundu.

Cenazeden üç hafta sonra, üzerinde 'Kırılabilir Eşya' yazan kare şeklinde bir paket geldi eve. Adeline tek başınaydı. Balmumu mührü tırnaklarıyla kazıyarak iki koca düğümü çözdü, oluklu mukavva tabakalarını açtı ve plak şirketinden gelen dalkavukça bir mektup buldu. 'Dört İngiliz Mevsimi'nin her birini kalın kahverengi zarflardan çıkardı ve onları dizinin üstüne koydu. Leonard'ın da onaylayacağı gibi, ağır ağır, yordamına uygun bir şekilde, sıraya dizdi onları: Bahar, Yaz, Sonbahar, Kış. Gözlerini mutfak masasının kenarına dikmiş, bambaşka ezgiler işitiyordu.

Bisküvi gibi kırıldılar. Baş parmağı kanadı.

* Kalıpçı. (ç.n.)

Birleşme

Pazar saç kestirme ve köpek yıkama günüydü. Rouen'dan gelen Fransızlar hayal kırıklığına uğramıştı. Madam Julie, Çingenelerden, *banditti*'lerden,* gezgin Yahudilerden ve toprakları talan eden çekirgelerden söz edildiğini işitmişti. Kocasına yanlarına korunma amacıyla bir-iki silah almalarının gerekip gerekmeyeceğini sormuştu; ancak Dr. Achille, hem kılavuzluk hem de olası bir savunma için, tıp fakültesindeki öğrencilerinden birine; Barentin'in ötelerine uzanan bu büyük kalker düzlüklerde dünyaya gelmiş, güçlü kuvvetli ve çekingen bir genç olan Charles-André'ye güvenmeyi yeğlemişti. Perişan görünümlü konaklama yerine vardıklarında ortalığın sakin olduğunu gördüler. Bu sakinlik, başlangıçta kuşkulan-

* (İt.) Haydutlar. (ç.n.)

dıkları gibi, içkinin yol açtığı bir sersemliğin sonucu da değildi, çünkü adamlara ayın sonuna kadar para ödenmiyordu ve Fransız konyağını tıpkı İngiliz birası içer gibi lıkır lıkır içip sarhoş olmaları için önce ücretlerini almaları gerekiyordu. Paraları ödendiğinde, ücretlerini *cabaret*'lerde ve sefil tavernalarda harcayarak, tam üç gün boyunca bu sarhoşluğu gayretle sürdürerek, kendilerini gürültülü patırtılı bir eğlenceye kaptırıyorlar, yeniden çalışmaya başlayacak hale geldiklerinde şantiyedeki atlar da üç gün dinlenmiş oluyordu. Fransız grubunun o gün tanık olduğunu sükûnet, daha çok pazar günü dinlenmesinin sakinliğiydi. Pamuklu kumaştan kızıl bir yelekle dizlerine kadar gelen fitilli kadife bir pantolon giymiş olan bir ekip şefi, kendini tıraş ettirdiği gezgin Fransız berberin işini kolaylaştırmak için kısa piposunu nezaketle ağzının bir yanından diğer yanına geçirdi. Yakınlarda bir işçi av köpeğini sabunluyor, köpek kızgınlıkla sızlanarak efendisini ısıracakmış gibi yapıyor, karşılığında da sunturlu bir tokat yiyordu. Çimen keseğinden yapılma alçak bir kulübenin kapı eşiğinde, yaşlı ve çirkin bir kadın, gri ve çalkantılı sularının içinde bir düzine kadar kalın sicimin esrarengiz bir biçimde gözden kaybolduğu büyük bir tencerenin önünde ayakta duruyordu. Her sicimin tencere dışında kalan ucuna, büyük kahverengi bir etiket bağlanmıştı. Charles-André, öğrenci arkadaşlarının birinden, bir İngiliz demiryolu işçisinin bir günde beş kilo sığır eti yiyebileceğini işitmişti. Ne var ki, kepçesini cinleri kovmak istermişçesine tencereye vuran cadı cesaretlerini kırdığı için, daha fazla yaklaşıp da duyduklarını doğrulayamadılar.

* * *

Yorkey Tom, Bay Brassey'in adamı olmakla gurur duyuyordu. Bazıları ta en başından beri onunla olmuştu: Bristol Joe ve Çam Yarması Punch gibi, Kirpi, Zebra Bill ve Baston Yutmuş Nobby gibi. Chester ve Crewe'dan, Londra ve Southhampton'dan, hatta Büyük Kavşak'tan beri onunla olmuşlardı. Bir yol işçisi hasta düşecek olsa, yeniden çalışacak duruma gelene değin Bay Brassey ona destek olurdu; bir yol işçisi ölse, yakınlarının sıkıntılarını hafifletirdi. Yorkey Tom, kendi döneminde bazı ölümlere tanık olmuştu. Kaya-

ların düşmesiyle ezilen adamlar, barutun dikkatsizce kullanılmasıyla öbür dünyayı boylayan fişekçiler, toprak taşıyan vagonların tekerlekleri altında kalıp vücutları kopan oğlanlar. Üç Parmak Slen, kalan yedi parmağını da iki koluyla birlikte kaybettiğinde, Bay Brassey ona kırk sterlin ödedi ve eğer Üç Parmak, o sırada sarhoş olmayıp freni kendi omzuyla itmiş olsaydı ona altmış sterlin de öderdi. Bay Brassey, davranışlarında yumuşak ama kararlarında sert bir insandı. İyi işe iyi ücret ödüyordu; az para alan adamlar işi ağırdan alan ve daha düşük bir standartla çalışanlardı; zaafları da gördüğü yerde tanıyordu; tommy-shop'ları* yasaklamıştı, gezgin bira satıcılarının adamları arasında girmesine de izin vermiyordu.

Bay Brassey onlara üç yıl önceki o berbat kış boyunca yardım etmişti. Rouen bulvarları aç yol işçileriyle doluydu; Paris hattında iş kesintiye uğramıştı, İngiltere'den de yeni iş önerisi gelmiyordu. Yapılan yardımlarla, bedava dağıtılan çorbalarla hayatta kalmışlardı. Hava o kadar soğuktu ki av hayvanları inlerinden çıkmıyordu; Zebra Bill'in av köpeği bütün kış boyunca tek bir tavşan bile tutamamıştı. İşte bu sırada müteahhidin oğlu olan genç Brassey, hafriyatı incelemeye gelmiş ve açlıkla yüz yüze kalmış olan aylak yol işçilerinden başka hiçbir şey görmemişti. Babasından sık sık insan severliğin ve gayretli çalışmanın yerine geçecek bir şey olmadığını dinlemişti.

Ve Paris'ten Rouen'a uzanan 82 millik mesafeye başladıkları 1841 baharından beri de genellikle gayretli bir çalışma içinde olmuşlardı. Bay Brassey ve Bay Mackenzie tarafından getirilen beş bin İngiliz işçisi yetersiz kalmıştı; müteahhitler ikinci bir orduyu daha, Kıta Avrupası'ndan bir beş bin kişiyi daha tutmak zorunda kalmışlardı: Fransızlar, Belçikalılar, Piemonteliler, Polonyalılar, Hollandalılar, İspanyollar. Yorkey Tom bunların eğitim işlerine yardım etmişti. Onlara sığır yemeyi öğretmişti. Onlara kendilerinden neler beklendiğini anlatmıştı. Gökkuşağı Ratty en iyi yöntemi bulmuştu: Onları sıraya diziyor, yapılacak işi işaret ediyor, ayağını yere vurup "Lanet olsun!" diye bağırıyordu.

* İşveren tarafından işletilen ve işçilerin satılan malları almaya mecbur oldukları dükkânlar. (ç.n.)

Şimdi de işte Mösyö Kurbağa, onun madaması ve peşlerine takılmış, etrafa meraklı bakışlar atan bir oğlan çocuğu tarafından inceleniyordu. Pekâlâ, baksınlar. Mösyö Berber'in usturasını ne denli dikkatli kullandığını görsünler: Atkuyruk Punch'ın yüzü beceriksizce bir tıraş yüzünden kesildiğinde neler olduğunu herkes biliyordu. Şimdi, sanki hayvanat bahçesindeki tuhaf bir türmüşçesine, yeleği ve dizden bağlamalı pantolonu hakkında yorumlar yapıyorlardı. Belki de hırlamalı, dişlerini göstermeli, ayaklarını yere vurup, Lanet olsun! diye bağırmalıydı.

* * *

Pavilly papazı imanı kuvvetli, cemaati karşısında koruyucu ama piskoposunun hoşgörülü dünyeviliği yüzünden kendi adına hayal kırıklığına uğramış biriydi. Geçen yüzyılın sonlarına doğru doğmuştu ve saplan ve din karşıtı Ménilmontant olayları sırasında seminarist olmuştu; daha sonraları, 1832 davası ve mezhebin dağılması ona sevinç dolu bir iç huzuru yaşatmıştı. Her ne kadar şimdiki yöre cemaati Aziz Simonculuğun karmaşık yanlarını pek anlayamasa da –Madam Sand'dan bir mektup almış olan, iddialı Matmazel Delisle bile anlayamıyordu– papaz bunu, vaazlarında *Nouveau Christianisme*'e* ve Enfantin'in yandaşlarının şeytani davranışlarına imalarda bulunmak için yararlı bir şey olarak görüyordu. Kötülüğün her yerde oluşuna ilişkin yararlı ceza örnekleri sağlıyordu bunlar ona. Dünyayı gözlemlerken cahilliği ruh saflığıyla karıştıranlardan biri değildi o; ayartmanın yeryüzüne gerçek inancı güçlendirmek için gönderildiğini biliyordu. Ama aynı zamanda, bazılarının ayartma karşısında ruhunu tehlikeye atacağını ve ağa düşeceğini de biliyordu ve mahrem yalnızlığı içinde, hem şu anki hem de gelecekteki bu günahkârlar için endişe duyuyordu.

Rouen-Le Havre Demiryolu'nun kuzeybatı kavisinin Le Houlme'dan Barentin'e doğru ilerlemeye başladığını, şantiyenin daha yaklaştığını, canlı hayvanların kaybolmaya başladığını, ve şeytanın ordusunun yakınlaştığını görünce, Pavilly papazı pek kaygılandı.

* Yeni Hıristiyanlık. (ç.n.)

* * *

Güncel olaylar üzerine tarihsel bir bakış açısı getirmekten hoşlanan *Fanal de Rouen* gazetesi, bilgiç bir edayla, *les Rosbif*'lerin* ülkenin ulaşım sistemindeki ilerlemeyi kolaylaştırmasının ilk örneği olmadığını belirtiyordu: Lyon ile Clermont-Ferrand arasındaki ilk yol İS 45-46'da İmparator Claudius döneminde İngiliz tutsaklar tarafından yapılmıştı. Gazete, kentin İngiliz Kralı V. Henry ve onun korkunç Goddon'larının katliamına aylar boyu kahramanca direndiği 1418 yılıyla, atalarının efsanevi uzun yayları yerine omuzlarında kazma ve kürekler taşıyan Bay Thomas Brassey'in kudretli ordusuna hiç mücadele etmeden boyun eğdiği 1842 yılı arasında bir karşılaştırma yapıyordu. Sonunda, *Fanal*, mesele üzerinde kendi değerlendirmesini ortaya koymadan, bazı otoritelerin Avrupa demiryollarının yapımını, büyük ortaçağ katedrallerinin inşasına benzettiğini belirtiyordu. Bu yazarlara göre İngiliz mühendisler ve müteahhitler, yöre işçilerine kılavuzluk ederek Tanrı'ya şükretmek üzere kendi görkemli anıtlarını diken şu gezici İtalyan zanaatçı topluluklarına benziyorlardı.

"Karşıdaki şu adam," dedi Charles-André İngiliz ekip şefinin işitemeyeceği bir mesafede duruyorlarken, "bir günde yirmi ton toprak küreyecek güçtedir. Toprağı başından yukarı kaldırıp bir vagona yükleyebilir. Yirmi ton!"

"Besbelli ki bir dev," diye yanıt verdi Madam Julie. "Herhalde bir devin yediğini yiyordur." Güzel başını salladı ve öğrenci, onun küçük saç lülelerinin, bir esintinin harekete geçirdiği avizenin kristal küpeleri gibi titreyişini seyretti. Uzun boylu, uzun burunlu, ortayaşa adım atmış birinin parlak ve gür sakalına sahip bir adam olan Dr. Achille, karısının fantezilerini hoşgörüyle düzeltti: "O zaman şu senin Minotaurus'un** ve yoldaşlarının görkemli ikametgâhlarına bak." Doğrudan doğruya tepenin yamacına oyulmuş bir dizi mağaramsı deliği işaret ediyordu. Önlerinden geçtikleri kerpiç kulübeler, uzun barakalar ve tahtadan kaba saba konutlar da o delik-

* Fransızların İngilizler için kullandığı lakap.(ç.n.)

** Yu. Mit. İnsan etiyle beslenen yarı boğa yarı insan canavar. (y.h.n.)

lerden daha iyi değildi. Bu konutların birinden tartışma sesleri geliyordu ve içlerinden biri bir kadın sesiydi.

"Anladığım kadarıyla evlilik törenleri çok pitoresk," diye belirtti Charles-André. "Mutlu çift, bir süpürgenin üzerinden atlatılıyor. Hepsi bu. Sonra evlenmiş olduklarına karar veriliyor."

"Evlilik kolaylıkla yapılmış oluyor," dedi Madam Julie.

"Ve kolaylıkla da bozuluyor," diye sözünü sürdürdü öğrenci. İncelikli laflar etmeye heves duyuyor ve doktorun karısını ürkütmekten korkmakla birlikte, hoşuna gitmeye de can atıyordu. "Bana söylendiğine göre... işleri bittiğinde karılarını satıyorlarmış... çoğu kez.. öyle görünüyor ki... bir galon bira karşılığında."

"Bir galon İngiliz birası mı?" diye sordu doktor, uçarı bir edayla öğrenciyi rahatlatarak. "İşte bu gerçekten de çok düşük bir fiyat." Karısı şakacıktan koluna vurdu. "Ben seni, bir fıçı halis Bordeaux şarabından aşağı satmazdım, tatlım," diye sürdürdü sözünü ve hazla, karısının, koluna yeniden inen elini hissetti. Charles-André böylesi yakınlaşmalara gıpta ediyordu.

* * *

Mühendis Bay Joseph Locke, Paris-Rouen Demiryolu'nun 82 milini inşa ederken Seine Nehri'nin bu iki büyük kent arasında uyuşuk uyuşuk akışını izlemekle yetinmişti. Ama hattı Le Havre'a kadar uzatırken –burada hat buharlı gemiler aracılığıyla Manş'ı geçecek ve böylelikle Londra ve Southampton demiryollarıyla bağlantı kurarak Paris'ten Londra'ya giden yolu tamamlamış olacaktı– daha zorlu mühendislik çalışmalarıyla karşı karşıya kaldı. Bu güçlükler ihale bedeline de yansımıştı: Paris-Rouen hattı için mil başına 15.700 sterlin, Rouen-Le Havre hattının ek 58 mili için mil başına 23.000 sterlin. Bundan başka, Fransız hükümeti, hattın önerilen eğim dereceleri konusunda bir araştırma yapılmasında ısrar ediyordu. Bay Locke başlangıçta maksimum 110'da 1 oranını önermişti. Bazı Fransızlar güvenlik gerekçeleriyle 200'de 1'i önerdiler; bu, ya bir hayli daha uzun yol demekti, ya da yapılanlara ek olarak bir-

çok yarma ve dolgu çalışmasına yol açacak böylelikle de maliyeti büyük ölçüde arttıracaktı. Sonunda, taraflar arasında oranın 125'te 1 olması konusunda bir anlaşma sağlandı.

Bay Brassey bir kez daha Rouen'a yerleşmişti, bu kez yanında, Fransız dilini akıcı biçimde konuşan ve Fransız Bakanlığı'ndan gelen görevlilere tercümanlık yapabilecek olan karısı Maria da vardı. Konsolosa saygılarını sundular ve Lacroix Adası'ndaki Anglikan All Saints Kilisesi'nde yapılan ayine katıldılar. İngilizce kitap ödünç veren gezgin bir kütüphane olup olmadığını sordular, ancak henüz böyle bir kütüphane kurulmamıştı. Boş zamanlarında Bayan Brassey kentin büyük gotik binalarını gezdi: Şaşaalı bir 'triforium'u* ve pırıltılar saçan süslerle bezeli dairevi bir penceresi olan St-Ouen; kakmalı kapıları ve grotesk bir Kıyamet Günü tablosuyla St-Maclou; ve Notre-Dame Katedrali. Bayan Brassey burada tüylü şapkası, düz, ince kılıcı ve asasıyla pek şatafatlı bir kılıktaki kilise görevlisinden pek etkilenmişti. Görevli, Bayan Brassey'in dikkatini Amboise çanının çapına, Pierre de Brézé'nin kabrine, Diane de Poitiers'nin efijisine ve Aslan Yürekli Richard'ın kabrinden gelen kırık bir heykele çekti. Çirkin insan başlı oluk süslemelerini gösterdi ve on yedinci yüzyılda Büyük Perhiz sırasında yağ yiyenlerin bağışlanmak için ödediği paralarla inşa edilen Tour de Beurre'ün efsanesini anlattı.

Bay Brassey'in adamları, hattı Paris-Rouen'ın bitiş noktasından aldılar, yeni bir köprü üzerinde Seine'den aşırdılar, sonra da kentin tepelerinin ve vadilerinin arasından kıvıra kıvıra kuzeye doğru uzattılar. 1600 metre uzunluğunda Ste-Catherine Tüneli'ni inşa ettiler; Darnétal Viyadüğü'nü yükselttiler; dinamit kullanarak Beauvoisine, St-Maur ve Mont Riboudet tünellerini açtılar. Cailly Nehri'ni tam Malaunay'nin güneyinde geçtiler. Önlerinde Barentin'de güzel ve zarif bir viyadükle geçilecek olan Austreberthe Nehri uzanıyordu. Bayan Brassey kocasına Tour de Beurre konusunda bilgi verdi ve yaşadıkları günlerde günahlarının karşılığı olarak para ödenecek olsa ne binalar dikilebileceğini merak etti.

* * *

* Bir kiliside, nef bölümünün kemerleri üzerine bulunan galeri. (ç.n.)

"Kendini Yüce Efendimizin yoluna hazırla, çölde Tanrımız için düz bir yol aç. Her bir vadi yükseltilecek, her bir dağ ve tepe aşağı inecek, eğriler doğru, engebeli yerler düz kılınacak." Kilisede bir araya toplanan Pavilly köylüleri, bu sözlerin ardından, haklı olarak, kiliseden mezarlığa kadar uzanan bozuk patikayı düzeltmek için gönüllü olacaklara çağrıda bulunulmasını bekliyorlardı. Ne var ki, papazın İşaya'nın Kitabı'nın girişinden yaptığı alıntı ile daha sonraki yorumları arasında doğrudan bir bağıntı yok gibiydi. Cemaatini, –kimbilir kaçıncı kez– pek az kişinin duyduğu ve daha da az kişiyi ayartacak olan bir öğretinin tehlikelerine karşı uyarmaya başladı. *Les Pucelles* çiftliğinin sahibi, papazın bilgiç üslubuna sabırsızca tepki gösterdi. O hafta hanımı tarafından her zamankinden daha çok çalıştırılmış olan arka sıradaki Adèle, belirgin bir biçimde esnedi.

Papaz, Hıristiyan öğretisi için son derece tehlikeli olan bu sapkınlıkların, kendilerini nasıl gerçek imanın inandırıcı ve çekici bir yorumu gibi ortaya koyduğunu açıkladı: Şeytan'ın taktiği buydu. Sözgelimi Comte de Saint-Simon, birçok başka sorun arasında, toplumun, en yoksul sınıfların ahlâki ve fiziksel varoluşunun iyileştirilmesine yönelik çabalar göstermesi gerektiğini savunmuştu. Böylesi bir fikir Yüce Efendimizin Dağ'daki Vaaz'ında yer alan öğretilerine aşina olanlar için garip değildi. Ancak, daha yakından bakıldığında, gerçekte neyi amaçlıyordu bu sapkınlar? Toplumun, Hıristiyan toplumunun yönetiminin bilim adamlarına ve sanayi şeflerine devredilmesini! Dünyanın manevi önderliğinin Roma'daki Kutsal Baba'dan alınıp makine yapımcılarına aktarılmasını!

Zaten bu sahte peygamberin takipçileri önderlerinin adaletsizlik dolu ilkelerini izlemek üzere bir günahkârlar topluluğu olarak bir araya geldiklerinde nasıl davranmışlardı? Malların ortaklaşalığı, miras hakkının kaldırılması ve kadınlara siyasal haklar tanınması görüşlerine açıkça destek vermişlerdi. Bütün bunların anlamı, evli olmayan kadınların da erkeklerin de Doğu'nun çokeşli ilkelleri gibi komünal bir yaşam sürmeleri demekti; kadının erkekle eşitliğini ilan ederken bile utanmazca fuhuş yapmış oluyorlardı. Pavilly papazı, dinleyicilerine tenin günahlarından arındırılması kuramını anlatmaktan kaçındı; hiçbir deneyimi olmadığı halde bunun dine bir küfür olduğunu kendisi de biliyordu; bu kuramın yerine onları

tuhaf ve eksantrik giysiler giymenin tehlikeleri konusunda uyardı. Bazı kimseler Tanrı kelamının gerçek otoritesine karşı çıkıp çoğu kez bir üniforma giymeyi benimseyerek kendilerini ötekilerden ayırmayı seçiyorlardı. İşte Ménil-montant'ın komünizm benzeri toplumunda sevgiyi simgelemek için beyaz pantolon, çalışmayı simgelemek için kırmızı bir yelek ve inancı simgelemek için de mavi bir ceket giymişlerdi. Bu son giysi düğmeleri arkadan iliklenecek şekilde yapılmıştı; çokeşlilik savunucularının kardeşliğin bir kanıtı olarak benimsedikleri bir özellikti bu, çünkü hiç kimse ceketini bir başkasının yardımı olmaksızın giyemezdi. Papaz, konuşmasının bu noktasında bir konuyu kutsallık dolu bir sessizlikle geçiştirdi; bu sessizlik sırasında cemaatten bazıları papazın neyi dile getiremediğini doğru olarak tahmin ettiler: Çokeşlilik savunucuları, dolayısıyla bir başkasının yardımı olmaksızın soyunamayacaklardı.

Arka sırada oturan Adèle şimdi tamamen dikkat kesilmişti, papazın cüppesinin önündeki düğmelere sanki erdemin ta kendisine bakıyormuşçasına bakıyordu; aynı zamanda da birkaç gün önce gözünün kaldığı pamuklu kızıl bir yeleği anımsamıştı. Papaz, aynı konuya gelecek pazar günü dönme niyetini bildirdi ve kutsamalara başladı.

* * *

Fransız grup, kazılan hendeğe kadar yürümeyi sürdürdü. İngiliz yol işçilerinin dillere destan dinsizlikleri düşünülürse, Kutsal Dinlenme Günü'nde dine küfredercesine çalışan en azından birkaç adam görme beklentisi içindeydiler; ama kimse çalışmıyordu. Yarılmış toprak sessizlik içinde beyaz tebeşir, sarı çakıltaşı ve turuncu kilden oluşan kalın şeritlerini sergiliyordu. Dr. Achille, bu kaba saba adamların gezegenin derisinde açmış oldukları yarığın düzgünlüğüne hayranlık duydu.

Tebeşirli dar koyak içindeki el arabası yolları ıssızdı. Kazı işlerine meraklı biri olan Charles-André onların çalışma tarzlarını açıklamaya çalıştı: Dik bayırın üstüne kalas döşeniyor, tepeye bir kazık dikiliyor, kazığın tepesine makara yerleştiriliyor, işçilerin dolu el arabasını tepenin üstüne kadar itmesine yardım etmek için

de bu makaralardan geçen ip bir ata bağlanıyordu. Charles-André bu yöntemle çok büyük yüklerin kaldırılabildiğine tanık olmuştu; çamurun ıslak kalaslardan aşağı nasıl aktığını, paniğe kapılan bir atın ayaklarının nasıl kaydığını ve yol işçisinin kendi el arabasının altında ezilmemek için kendini nasıl yana attığını da görmüştü. Sadece en güçlü adamlar, bu işin devleri böylesi bir işi yapma metanetini ve cüretini gösterebilirlerdi.

"Beş kilo sığır eti," diye anımsattı Dr. Achille.

"Öyle olsa bile," dedi Madam Julie, işin büyük tehlikeleri üzerinde kafa yorarak, "bu kadar zahmete katlanacağına toprağı bir makineye taşıtmalı insan, öyle değil mi?"

"Bir makine icat edilmişti bildiğim kadarıyla. Hareketli bir platform. Yol işçileri bunu kendi ücretlerine karşı bir tehdit olarak gördüler ve ortadan kaldırdılar." "Onların aziz olmadıklarına memnunum, diye yanıt verdi Dr Achille.

Yeniden konaklama yerine doğru yürürlerken, Fransızca olmayan, ancak kulaklarına yabancı gelmeyen bir dil işittiler. İki adam, sapı gevşemiş bir küreği onarıyordu. Talimat veren iri yarı adam İngiliz bir ekip şefiydi, küreğin sahibi, daha ufak tefek olanıysa bir Fransız köylüsü. Konuştukları yerel ağız ya da *lingua franca*,* kısmen İngilizce, kısmen Fransızcaydı ve gerisi de öteki dillerin bir *olla podrida*'sı** idi. Ancak, dinleyiciler için bildik olan sözcükler bile, bozularak şekil değişikliğine uğruyor; dilbilgisi kuralları fena halde saptırılıyordu. Ne var ki, bu kuşdilini akıcı bir biçimde konuşan kürek tamircileri, birbirlerini mükemmel anlıyorlardı.

"Gelecekte işte böyle konuşacağız," diye iddia etti öğrenci ani bir özgüvenle: "Artık yanlış anlamalar olmayacak. Uluslar, anlaşmazlıklarını bu iki adamın küreklerini onarışları gibi çözecekler."

"Artık şiir olmayacak," dedi Madam Julie içini çekerek.

"Artık şavaşlar olmayacak," diye ona karşılık verdi Charles-André.

"Saçma," dedi Dr. Achille: "Sadece farklı şiirler, farklı savaşlar olacak."

* * *

* (Lat.) "Birkaç dilin konuşulduğu bir bölgede yerel iletişim için benimsenen dil." (ç.n.)

** (Lat.) 'Karışım' (ç.n.)

Pavilly papazı, söz verdiği gibi İşaya'nın Kitabı'nın Kırkıncı Bölümü'ne döndü. Adèle gözlerini papazın erdemli düğmelerine dikmişti, ama papazın giysilerin önemi konusunda söyleyeceği bir şey kalmamıştı artık. Giysiler yerine, Ménilmontant'daki çokeşlilik savunucularının toplum düzenine zararlı eylemler yüzünden yargılanıp suçlanmalarının, çok başlı dev deniz yılanının bir başını koparmadığını, ancak bu başın yerine başka başların çıktığını açıklamaya başladı. Sapkın öğretinin gerçekleştiremediği şeyi, onun yerine mühendislik gerçekleştirecekti. Dağıltılmış olan mezhebin birçok üyesinin şimdi bilim adamı ve mühendis olarak çalıştıkları ve Fransa'nın vücuduna bir kanser gibi yayıldıkları biliniyordu. Onlardan bazıları yıllar yılı Süveyş Kıstağı'nda bir kanalın yapılmasını önermişlerdi. Derken, demiryolunu açıkça bir uygarlık aracı olarak ilan eden Yahudi Pereire çıktı ortaya. Büyük katedralleri inşa etmiş olan şu kutsal zanaatçılarla dine küfür sayılabilecek benzerlikler kurulmuştu. Papaz buna karşı çıkıyordu: Daha doğru benzetme kadim Mısır'ın pagan piramit işçileriyle olmalıydı. İngiliz mühendislerle onların tanrısız yol işçileri sadece modern çağın yeni çılgınlıklarını inşa ediyor ve insanın sahte tanrılara tapma konusundaki kendini beğenmişliğini bir kez daha gösteriyordu.

Böylesi yol yapımlarının kendi başına Hıristiyan inancına aykırı olduğunu söylemek istemiyordu. Ama eğer vadilerin yükseltilmesi, dağların ve tepelerin alçaltılması, eğrilerin doğru hale getirilmesi yani Malaunay yakınlarında Cailly Nehri'nin geçilmesi ve Barentin'de önerilen viyadüğün yapılması olaylarında olduğu gibi engebeli yerlerin düzleştirilmesi gerekiyorsa, o zaman böylesi edimler, İşaya'nın vaaz ettiği gibi, Tanrı'nın yolunu hazırlamak, çölde Tanrı için düz bir yol açmak adına olmalıydı. Tanrı yasasının büyük amacı insan amacına kılavuzluk etmediği sürece, insan vahşi bir hayvan olarak kalacak ve harcadığı bütün emekler gurur un günahından öteye gitmeyecekti.

Adèle arka sırada uyukluyordu. Les Pucelles çiftliğinin sahibi, hem Rouen-Le Havre demiryolu hattının gerekli kıldığı toprağın kamulaştırılması işinden iyi kâr elde ettiğinden hem de Öksüz ve Dullar İçin Piskoposluk Yardımı'na herkesin içinde katkıda bulunduğundan, piskoposa bir mektup yazarak, genç papazın zehir zemberek kuramsal eleştirilere olan eğiliminden yakındı. Yöre cemaa-

tinin ihtiyaç duyduğu şey, yöreyi ilgilendiren sorunlarda doğru, ahlâki vaazlardı. Piskopos, Pavilly papazını hak ettiği gibi payladı; kendini de genç adamı kentten güvenli bir uzaklığa yerleştirme kurnazlığını gösterdiği için kutladı. O ateşini ve gazabını basit ruhlar arasında yaksındı, orada pek zararı olmazdı. Kilise, inancın olduğu bir yerdi, fikirlerin değil.

* * *

Fransız grup, yeniden sefil görünümlü konaklama yerinin başlangıcındaki kulübelerine döndü.

"İşte b*anditti*'lerin saldırısına uğramadık," diye belirti Dr. Achille.

"Henüz uğramadık," diye yanıt verdi karısı.

"Çingeneler tarafından da soyulmadık!"

"Hayır."

"Çekirge saldırısına uğrayıp ısırılmadık da!"

"Tam olarak değil."

"Piramit kölelerinin kırbaçlandıklarını da görmedik!"

Achilles'in karısı koketçe koluna vurdu ve doktor da gülümsedi.

Av köpeğini sabunlamakta olan yol işçisi gitmişti. "Bu köpekler bizim av hayvanlarımızı öldürmek üzere eğitiliyorlar" diye yakındı Charles-André: "Bu hayvanların ikisi tamamen yetişmiş bir koyunu alaşağı edebiliyormuş."

Ancak Dr. Achille'in keyfini bozmak mümkün değildi: "Ülkemizde yeterince tavşan var. Ben bir demiryolunu birkaç tavşana değişirdim."

Yorkey Tom, önceki gibi aynı sert küçük sandalyede oturmuş, yeni tıraş edilmiş çenesini güneşte ısıtıyordu. Ağzının kenarına sıkıştırdığı kısa piposu neredeyse dikey bir konumda duruyor ve gözleri kapalı gibi gözüküyordu. Fransız grup bu yırtıcı sığır eti tüketicisini, bu şehvetli leş yiyiciyi yeniden ihtiyatla inceledi. Ekip şefinde Fransızların giyinme tarzını anımsatan hiçbir şey yoktu. Köşeli bir eteği olan kadife bir palto, üzerinde küçük siyah benekler olan pamuklu kızıl bir yelek, belde deri bir kayışla ve dizde başka kayışlarla tutturulmuş fitilli kadife bir pantolon giymişti; diz-

lerinin altındaki şişkin baldırları bir çift kalın potinle sonlanıyordu. Yanında, bir taburenin üstünde, kenarları yukarı kalkık beyaz keçe bir şapka duruyordu. Egzotik ancak güçlü kuvvetli, tuhaf ama sağduyu sahibi bir hayvan gibi görünüyordu. Seyrediliyor olmaktan bir hayli hoşnuttu, çünkü şapkasını gözetlemek için azıcık aralık tuttuğu gözkapağı, şu budalaca bakan kurbağa yiyicilerini görme olanağını da veriyordu.

En azından mesafelerini kibarca koruyorlardı. Neredeyse beş yıldır Fransa'daydı ve bu zaman zarfında itilmiş kakılmış, yüzüne dik dik bakılmış ve tükürülmüş, üzerine köpekler salınmış ve yörenin zorbaları yanlışlıkla güçlerini onun üzerinde deneme arzusuna kapılmışlardı. Buna karşın, alkışlanmış, öpülmüş, kucaklanmış, beslenmiş ve kutlanmıştı da. Birçok yerde yörenin Fransız köylüleri kazılara bir çeşit eğlence olarak bakıyor ve İngiliz yol işçileri de zaman zaman ne kadar sıkı çalışabildiklerini göstermeye girişerek buna karşılık veriyorlardı. İki yıl boyunca Paris-Rouen hattında bir Fransız kadınını kendine eş almış olan Kızıl Billy, onların çeşitli şaşkınlık ifadelerini, Yorkey Tom'la ekibinin kışkırtmaktan zevk aldıkları bu ifadeleri tercüme ediyordu. İşlerinin kralıydılar ve böyle olduklarını biliyorlardı. Sağlıklı bir İngiliz tarım işçisini sertleştirerek bir yol işçisine dönüştürmek bir yıl alıyordu. Sadece ekmek, sebze ve meyve yiyen, sık sık dinlenmeye ve zavallı yüzünü silebilmek için bir yığın mendile ihtiyaç duyan leylek bacaklı bir Fransız içinse bu dönüşüm daha da uzun sürüyordu.

Şimdi, Fransız grubun dikkati, çevredeki bir kulübeden duyulan tartışmaya çekilmişti. Yaşlı büyücü kadın, tenceresinin çamuru ve pisliği içinde kaybolan kalın sicimlerden birine asılıyordu. Onun yanında homurdanan, sakallı bir dev ayakta durmuş, ipin ucundaki hiyeroglifi kuşkuyla kontrol ediyordu. Ortasından sicim geçen, suya batmış bir but suyun yüzüne çıktı. Acuze kadın, onu bir tabağın üzerine attı ve yanına bir somun ekmek ekledi. Kıllı yol işçisi şimdi kuşkusunu etiketten ete yöneltmişti. Et, yaşlı kadının ellerine bırakıldığı kısa sürede şeklinin bir kısmını, renginin çoğunu ve bütün kimliğini yitirmiş gibiydi. Dev, kadını azarlamaya başladı, ama bu azarın kadının ahçılığı için mi, yoksa dürüstlükten yoksunluğu için mi olduğunu söylemek mümkün değildi; her iki taraf da İngiliz olmasına karşın, bağırış çağırışları şantiyenin başkalarını

dışlayan *lingua franca* ağzıyla dile getirilmişti.

Fransız grup, bu komediye hâlâ gülümsemeye devam ederek arabaya geri döndü.

* * *

Piskoposu tarafından hizaya getirilmiş olan Pavilly papazı, kuramsal görüşler alanını terk etti. Yöresinin cemaatini, yaklaşan zevksiz barbarlar ordusuyla temasa karşı en sert şekilde uyarmak onun göreviydi. Bir soruşturma başlatmış, hatta kendisi onların arasına karışmış ve şu istihbaratı elde etmişti: Bir kere bunlar ne inançlarını yerine getirmede, ne de ahlâksal davranışlarında Hıristiyandı. Bunun kanıtı şuydu ki, onlar Hıristiyan vaftiz adlarını reddetmişler, kendilerini sahte adlarla tanıtmayı yeğlemişlerdi, bu ise hiç kuşkusuz düzenin güçlerini yanıltmak niyetiyleydi. Perhiz Günü yasasına uymuyorlar, kutsal günde ya çalışıyorlar ya da o günü köpeklerini yıkamak gibi havai bir etkinlikle, aynı köpekleri av hayvanlarının ve sürülerin çalınmasında kullanmak gibi suç sayılabilecek bir etkinlikle geçirmeye ayırıyorlardı. Çok çalıştıkları ve emekleri karşılığında adil olarak ödüllendirildikleri doğruydu; ne var ki, üç kat fazla aldıkları ücretleri onları kabalığa üç kat daha fazla itmekten başka işe yaramıyordu. Parayı alır almaz harcadıkları, özellikle de içkiye yatırdıkları için tutumluluk falan da bilmiyorlardı. Gizlemeye hiç kalkışmadan hırsızlık yapıyorlardı. Bundan başka, kadınlarla açık bir zina durumu içinde yaşayarak, hatta böylesi kadınlar karşısında en küçük bir edep duygusunu bile reddederek Hıristiyan evliliğinin yasalarını çiğniyorlardı; komün halinde yaşadıkları kulübeleri fuhuş yuvalarından başka bir şey değildi. Kendi ana dillerini konuşanlar çalışmaları sırasında sürekli dine küfür ediyorlardı; kazıların ortak dilini konuşanlarsa Babil Kulesi'ni inşa edenlerden daha iyi değillerdi –Kule, bitirilmeden kalmış, onu inşa edenler gazaba uğrayıp yeryüzünün çeşitli yörelerine dağılmamışlar mıydı?– Son olarak ve en önemlisi, yol işçileri edimleriyle dine küfür ediyorlardı, çünkü Yüce Efendimiz'in amaçlarını hiçe sayarak ve hor görerek, sırf kendi amaçları için vadileri yükseltiyor, engebeli yerleri düzleştiriyorlardı.

Les Pucelles çiftliğinin sahibi, papazı onaylarcasına başını sallı-

yordu. Kiliseye, başkalarının acımasızca eleştirildiğini ve kendi erdeminizin örtük biçimde onaylandığını duymak için gelmiyorsanız ne için geliyordunuz? Arka sıradaki kızcağız, Adèle de, ağzı arada sırada açık kalarak, vaazı dikkatle dinlemekteydi.

* * *

Fransız grup düzenli olarak gelip kazıları ağzı açık seyrederek, gösterilen hünerlere, el arabası yolunun küçümsenen tehlikelerine hayret edip; bir İngiliz yol işçisine günde 3 şilin 6 pensten 3 şilin 9 pense kadar ücret ödenirken Fransız yol işçisine günde niçin 1 şilin 8 pensten 2 şilin 3 pense kadar ücret ödendiğini anladılar. Ve 1845 yılının sonuna doğru demiryolu çalışmalarını son kez gezdiler. Barentin'deki viyadük artık neredeyse tamamlanmıştı. Donmuş tarlaların ötesinden yapıyı seyrettiler: 33 metre yüksekliğinde, 530 metre uzunluğundaydı, her biri 16 metre uzunluğunda yirmi yedi kemerden oluşuyordu. Charles-André'nin ileri sürdüğüne göre, elli bin İngiliz Sterlini'ne mal olmuştu ve yakında Bayındırlık Bakanlığı ile yüksek mevkilerdeki diğer Fransız görevliler tarafından teftiş edilecekti.

Dr. Achille vadinin tabanını kat eden viyadükün yumuşak kavisini inceledi ve zarif, simetrik kemerleri saydı. "Bir sanatçı olduğunu iddia eden kardeşimin," dedi sonunda, "demiryollarının muazzam güzelliğini göremeyişini anlayamıyorum. Onlardan ne diye bu kadar derinden nefret ediyor? Bu kadar geri kafalı olamayacak kadar genç oysa."

"Sanırım o," diye yanıt verdi Madam Julie belli bir ihtiyatla, "bilimsel ilerlemelerin bizleri ahlâki kusurlara karşı körleştirdiğini ileri sürüyor. Bize ilerlediğimiz yanılsamasını veriyor bilimsel ilerleme, o bunun tehlikeli olduğunu savunuyor. Yani, söylediği bu," diye ekledi, kendi görüşünü söylemekten kaçınırcasına.

"Karakterine uyuyor bu," dedi kocası: "Basit gerçeği göremeyecek kadar akıllı. Önümüzdeki şu yapıya bakın. Şimdi bir cerrah, hastasının ayağını kurtarmak için daha hızlı yolculuk yapabilir. Yanılsama bunun neresinde?"

* * *

1846 Ocak ayının ilk günlerinde, Fransız Bayındırlık Bakanı'nın onay ziyaretinden kısa bir süre sonra, Rouen'ın kuzey bölgesine bardaktan boşanırcasına yağmurlar indi. 10 Ocak sabahının aşağı yukarı saat altısında, Barentin Viyadükü'nün beşinci kemeri koptu ve çöktü. Bunu birer birer öteki kemerler izledi ve çok geçmeden tüm yapı suyla dolmuş vadinin zeminine harabe halinde yığıldı. Hatanın aceleye getirilmiş inşaatta mı, yöre kirecinin elverişsiz olmasında mı, yoksa fırtınalı hava koşullarında mı olduğu açıklığa kavuşmadı; ancak aralarında *Fanal de Rouen*'ın da yer aldığı Fransız gazeteleri, felakete, yabancı düşmanlığına dayanan bir açıklama getirmeyi teşvik ettiler. Sadece Mühendis Bay Locke, müteahhitler Bay Brassey ve Bay Mackenzie değil, işçilerin çoğu ve aynı zamanda projedeki yatırımcıların çoğu da İngilizdi. Arkalarında kusurlu bir işçilik bırakarak Fransa'dan para sızdırmaktan başka ne çıkarları olabilirdi ki?

Pavilly papazı haklı çıktığını hissediyordu. Babil Kulesi çökmüş ve işçiler Tanrı'nın gazabına uğramışlardı. Kendilerini yeni katedral inşa edenler olarak adlandırarak dine küfür etmiş olanların cesaretleri yerle bir olmuştu. Yüce Efendimiz bu işi onaylamadığını göstermişti. Çılgınlıklarını yeniden, hem de istedikleri kadar yüksek inşa etsinlerdi, artık hiçbir şey tanrısal niyeti gözden ırak tutamazdı. Gurur günahı cezalandırılmıştı; ama papaz kendisi de aynı günaha girme korkusuyla, gelecek pazarki vaazını iyilikseverlik görevine ayırdı. *Les Pucelles* çiftliğinin sahibi para toplanması işine her zamankinden de cömertçe katkıda bulundu. Adèle adındaki kızcağız arka sıralardaki yerinde yoktu. Son haftalarda köyden birçok kez uzaklaşmış ve sözcük dağarcığını pek anlaşılmaz garip sözcükler kaplamıştı. Pavilly'dekiler bu işe pek şaşmış görünmüyordu. Adèle'in hanımı sık sık, onun dürüst bir evlilik yapmadan gebe kalabileceğine dikkat çekmişti.

Bay Brassey ile Bay Mackenzie, Barentin'deki talihsizlik yüzünden büyük sıkıntıya düştüler, ancak durumu erkekçe karşıladılar. Ne suçluları dava etmeyi ne de suçun kimlerde olduğunu araştırmayı beklediler; hemen birkaç milyon yeni tuğla aramaya başladılar. Felaketin nedeninin yöre kireci olduğundan kuşkulanarak, uzak bir mesafeden hidrolik kireç getirttiler. Enerji ve azimle, elemanlarının ustalığıyla, Bay Brassey ile Bay Mackenzie viyadü-

kü altı aydan daha kısa bir süre içinde yeniden inşa etmeyi başardılar ve bütün masrafları da kendileri üstlendiler.

* * *

Pavilly papazı, Rouen-Le Havre Demiryolu'nun açılış törenine katılmadı. Askeri bir şeref kıtası, kadınlı erkekli seçkin kişiler gelmişti; Dr. Achille ile Madam Julie de törendeydi. Geniş yakalı cüppeler giymiş olan papazlar, elleri başlarının üzerinde, lokomotifin buhar kazanının tepesine kadar ulaşan koca koca mumlar taşıyorlardı. Mühendis Bay Locke ile iki müteahhit şapkalarını giyerlerken Piskopos, eskiden Crewe'da yönetici olan Bay William Buddicom tarafından Sotteville'deki yeni atölyelerinde yaptırılmış pırıl pırıl silindirik motorun yanı sıra yürümeye başladı. Piskopos ateş haznesinin, kazanın ve duman haznesinin üzerine kutsal su serpti; suyu yukarıya, buhar musluklarına ve emniyet supaplarına doğru attı; sonra, tatmin olmamışçasına, gerisin geriye yeniden yürüdü ve hareketi aktaran tekerleklere, krank aksına, hareket kollarına, tamponlara, bacaya, hareket levyesine ve ayak koyulacak basamağa da su serpti. İçine daha şimdiden yüksek mevki sahibi birkaç görevlinin oturduğu, lokomotife bağlı yedek kömür vagonunu da unutmadı. Bağlantı kancalarına, su tankına ve yay tamponlarına da aynı işlemi uyguladı; Aziz Christopher'ın ta kendisiymişçesine freni suladı. Lokomotif tamamen kutsanmış, yolculukları ve amaçları Tanrı'nın ve azizlerinin koruması altına alınmıştı.

Daha sonra, İngiliz yol işçileri için bir şölen verildi. Birkaç öküz kızartılıp işçiler bol bol içerlerken Fransız süvarileri hazır olda durdular. İşçiler sarhoş olmalarına karşın taşkınlık yapmadılar ve sonra, her gün el arabalarında gösterdikleri beceriyi dans arkadaşlarını yönetmede de göstererek neşeyle dans ettiler. Adèle, Yorkey Tom ile Baston Yutmuş Nobby arasında bir gidip bir geliyordu. Hava karardığında, günü kutlamak için sis fişekleri patlattılar ve ani gürültü, bazı kişiler arasında paniğe yol açtı. *Fanal de Rouen* gazetesi, olaya uzun uzadıya yer verdi ve Barentin'deki viyadükün çöküşünü bir kez daha anımsattıktan sonra, İngiliz yol işçilerinin Homeros kahramanlarına özgü endamlarını övdü ve art niyetten uzak bir kültür karıştırması içinde, onları son bir kez daha

büyük katedral işçilerine benzetti.

Rouen-Le Havre Demiryolu'nun açılışından on yıl sonra, Thomas Brassey Fransa'da yaptığı birçok çalışması dolayısıyla resmen ödüllendirildi. O ana değin bundan başka, Orléans-Bordeaux, Rouen-Dieppe, Nantes-Caen ve Caen-Cherbourg demiryollarını da inşa etmişti. İmparator III. Napoléon onu Tuileries Sarayı'nda akşam yemeğine davet etti. Müteahhit yemekte imparatoriçenin yanında oturdu ve onun, yemeğin büyük bir bölümü boyunca kendisiyle İngilizce konuşmasından özellikle duygulandı. Akşamleyin, Fransızların imparatoru, Bay Brassey'e çok törensi bir şekilde Légion d'honneur Haçı'nı* taktı. Bu nişanı alması üzerine, yabancı müteahhit alçakgönüllü bir tavırla, "Bayan Brassey buna sahip olduğuna sevinecek," diye yanıt verdi.

* Asker ve sivillere verilen bir Fransız liyakat nişanı. (ç.n.)

Deney

Hikâyesi her zaman aynı şekilde başlamıyordu. Hikâyenin en çok yeğlediği versiyonunda Freddy Enişte, hakiki balmumu cilası üreten bir firma adına yaptığı iş gezisi gereği Paris'te bulunuyordu. Bir bara giriyor ve bir bardak beyaz şarap ısmarlıyordu. Yanında ayakta duran adam, ona faaliyet alanının ne olduğunu soruyor ve o da, "*Cire réaliste*,"* diye yanıt veriyordu.

Ama ben eniştemin hikâyeyi farklı biçimde anlattığını da işittim. Sözgelimi, Paris'e zengin bir patron tarafından bir otomobil rallisinde kılavuz sürücü olarak götürülmüştü. Bardaki yabancı (aklıma gelmişken söyleyeyim, şimdi Ritz'deyiz) kibar ve kibirli

* (Fr.) 'Sürrealist' sözcüğü ile 'gerçekçi balmumu' anlamına gelen ifade arasında yapılan bir sözcük oyunu. (ç.n.)

birisiydi, bu yüzden enişteмin Fransızcası da duruma uygun olarak daha ileri düzeyde oluyordu. Ona kentte ne amaçla bulunduğu sorulunca, *"Je suis, sire, rallyiste,"** diye yanıt vermişti. Bir üçüncüsünde –bu bana en gerçekdışı versiyon gibi geliyordu, ama öte yandan gündelik olan akıldışıdır ve bu yüzden akıldışı da gerçeğe yakın olabilir– enişteмin önündeki beyaz şarap bir Reuilly idi. Açıklamasına göre bu, Loire'daki küçük bir bağdan geliyordu ve üslup olarak Sancerre'den farklı değildi. Enişteм Paris'in yabancısıydı ve şimdiden birkaç bardak mideye indirmişti (şimdi *Quartier Latin*'deki bir *petit zinc*'de** bulunuyoruz), bu yüzden yabancı (bu kez kibirli değildi) ona ne içtiğini sorduğunda, yabancı bir deyim insanın aklına gelmediğinde hissedilen ve İngilizce bir cümle umutsuzca tercüme edildiğinde daha da artan paniği hissetti. Seçmiş olduğu deyimsel ifade, *"I am on the beer"*** idi, bu yüzden, *"Je suis sur Reuillys,"**** diye yanıt verdi. Bir keresinde, anılarının çelişkili yanları yüzünden enişteme sitem ettiğimde, hoşnut bir edayla hafifçe gülümsedi. "Şu bilinçaltı ne harika, öyle değil mi?" diye yanıt verdi: "Çok yaratıcı."

Birlikte içki içtiği kişi yalnızca farklı fiziksel görünümlerle sahneye çıkmakla kalmıyor, kendini Tanguy, Prévert, Duhamel ya da Unik olarak da tanıtıyordu; hatta bir keresinde bizzat Breton'du. Bu karşılaşmanın gerçek olduğundan emin olamasak da hiç olmazsa tarihinden emin olabiliriz: Mart 1928. Sürrealist Grup'un seks konusundaki, Platon tarzı olmamasıyla ünlü diyaloglarının Toplantı 5(a)'sında ortaya çıkan ve kimliğini 'T.F.' olarak az çok gizlemiş kişi –en ihtiyatlı yorumcuların bile kabul ettiği üzere– Freddy Enişte'den başka biri değildir. Bu toplantının tutanakları *Recherches sur la sexualité, janvier 1928 – août 1932'ye***** bir ek olarak yayımlandı. Notlarda, enişteмin gruba Pierre Unik tarafından tanıştırıldığının neredeyse kesinlik taşıdığı ve enişteмin bilinçaltı olarak başvurduğu dolambaçlı yollara karşın 'T.F.'nin Paris'te sadece tatil için bulunduğu bildiriliyor.

---

* (Fr.) "Ben, ralliciyim, efendim." (ç.n.)
** (Fr.) "Küçük bar" (ç.n.)
*** (İng.) "Biranın üzerindeyim. Biradan gidiyorum." (ç.n.)
**** (Fr.) "Reuilly'lerin üzerindeyim." (ç.n.)
***** (Fr.) "Cinsellik Üzerine Araştırmalar, Ocak 1928 - Ağustos 1932" (ç.n.)

Eniştemin sürrealist çevreye hak edilmemiş *entrée*'si* konusunda çok da kuşkucu olmamalıyız. Ne de olsa arada sırada tartışmalarına yabancıları –cüppesini çıkarmış bir papazı, bir Komünist Parti militanını– kabul ediyorlardı. Ve belki de dilsel bir yanlış anlama sonucu davet edilen yirmi dokuz yaşındaki sıradan bir İngilizin, referans terimlerini yararlı bir biçimde genişletebileceğini düşünüyorlardı. Enişte, o çevreye girmesine izin verilişini "Her avukatın içinde gizlice, bir şairin kalıntıları yatar" diyen Fransız düşturuna mal etmekten hoşlanıyordu. Ben her iki dünyadan da değilim, anlıyorsunuz ya (enişte de değildi). Şu bilgelik kırıntısı karşıtından daha mı doğrudur: Her şairin içinde gizliden gizliye bir avukatın kalıntıları yatar?

Freddy Enişte katıldığı oturumun barda karşılaştığı adamın apartman dairesinde yapıldığını ileri sürüyordu; yani toplantı beş olası yerden birinde yapılmıştı. Enişteme göre bir düzine kadar katılımcı vardı; *Recherches*'e göre ise dokuz. Şu noktayı açıklığa kavuşturayım ki, Toplantı 5(a) 1990'a kadar yayımlanmadığı ve amcam da 1985'te öldüğü için, uydurduğu tutarsızlıklarla sadece kendi karşı karşıyaydı. Zaten, Freddy Enişte ve Sürrealistler masalı, kesinkes, anlatım özgürlüğünün daha geniş olduğu sigara salonu için söz konusuydu. Dinleyenlere, ömür boyu Kate Hala'ya anlatmayacaklarına dair yemin ettirdikten sonra, 1928'de olan bitenlerin içtenlik dolu şehvetliliğine ilişkin ayrıntılara girerdi. Bazen, şoke olduğunu iddia eder ve Paris entelektüelleri arasında bir gecede, son savaş sırasında üç yıllık kışla hayatı boyunca işittiklerinden daha açık saçık şeyler işittiğini ileri sürerdi. Bazen de kendini, düşünsel yoğunluklarının normal duygusal tepkilerini kösteklediğine inandığı bu topluluğu, eğlence hayatından anlayan, muzip, züppe biri olarak sunuyor; onlara birkaç küçük tavsiyede bulunmaya, birkaç yararlı teknik inceliği belirtmeye can atıyordu.

Yayımlanmış toplantı tutanakları, söylemeye bile gerek yok ki, hiçbir versiyonu doğrulamıyor. *Recherches*'i okumuş olanlar onun sözde bilimsel araştırma ile içten öznel yanıtlardan oluşan o garip karışımının yabancısı değildir. Gerçek şu ki, herkes seksten farklı biçimde söz eder; tıpkı herkesin onu farklı biçimde yaptığını doğal

* (Fr.) 'Giriş'. (ç.n.)

olarak varsaymamız gibi. Grubun animatörü André Breton, azametli bir Sokrates figürüdür; hoşgörüsüz ve kimi zaman da iticidir ("Hiç kimsenin bana dokunmasını istemiyorum. Bundan nefret ediyorum."). Diğerleri, iyiliksever olandan sinik olana, kendisiyle alay edenden övüngene, saf olandan alaycı olana dek çeşitlilik gösterirler. Diyaloglar mizah doludur: Bazen, ardıllarının katı yargılarına yol açan istençdışı mizah; ama daha çok, insani zayıflığımızın hüzünle kabullenilmesinden kaynaklanan istençli mizah... Sözgelimi, Toplantı 3'te, Breton, erkek arkadaşlarına, ereksiyon durumundayken erkeklik organlarına bir kadının dokunmasına izin verip vermediklerini sorar. Marcel Noll bundan nefret ettiğini söyler. Benjamin Péret, eğer bir kadın bunu kendisine yaparsa, küçüldüğünü hissettiğini belirtir. Breton aynı görüştedir: Küçülmek tam da onun kendini nasıl hissettiğini dile getiren doğru sözcüktür. Buna Louis Aragon şöyle yanıt verir: "Eğer bir kadın benim erkeklik organıma sadece ereksiyon halindeyken dokunmuş olsa, ereksiyon durumuna pek sık geçemezdim."

Meseleden uzaklaşıyorum. Belki de eniştemin Toplantı 5(a)'ya katılmasının bir bütün olarak açıkça hayal kırıklığı yarattığını kabullenmeyi ertelemeye uğraşıyorum. Belki de, sözel bir yanılmadan ötürü bir bardan alınan bir İngilizin, böylesi bir sınanma mahkemesine sunacak önemli bir tanıklığı olduğu varsayımında düzmece bir demokrasi vardı. 'T.F.'ye her zaman sorulan soruların çoğu sorulur: Hangi koşullarda seks yapmayı yeğlediği; bakirliğini nasıl kaybettiği; bir kadının orgazma ulaştığını nasıl anladığı; kaç kişiyle cinsel ilişkide bulunduğu; ne kadar sık mastürbasyon yaptığı; üst üste kaç kez orgazm olabildiği ve bunun gibi sorular... Eniştemin yanıtlarını aktarma zahmetine girmeyeceğim, çünkü bu yanıtlar ya bayağı ya da korkarım, tümüyle doğru değil. Breton belirgin biçimde ayrıntılı olarak şu soruyu sorduğunda, "Vajinaya, ağıza ya da anüse boşalmak dışında, tercih sırasına göre nereye boşalmaktan hoşlanırsın?: 1) Koltukaltı; 2) Göğüs arası; 3) Karın", Freddy Enişte şöyle yanıt verir –burada Fransızcadan yeniden çevirmek zorunda olduğumdan, onun sözcüklerini tamı tamına veremiyorum–: "Avuç içine boşalmaya izin var mı?" Yeğlediği cinsel pozisyon sorulduğunda ise kadın üzerine çıkmışken, sırtüstü yatmaktan hoşlandığını söyler. "Ah," diye yanıt verir Benjamin Péret,

"şu tembel pozisyonu"

Sonra enişteme İngilizlerin sodomi eğilimleri hakkında sorular yöneltilir, enişte meselenin eşcinsellik değil de, daha çok erkeklerle kadınlar arasındaki sodomi olduğu anlaşılana değin savunmada kalır. Derken, enişte şaşırır. "Bunu hiç yapmadım," diye yanıt verir, "ve yapan birisini de hiç duymadım." "Ama yapmayı düşlüyor musunuz" diye sorar Breton. "Bunu yapmayı hiç düşlemedim," diye ısrarla karşılık verir 'T.F.' "Bir kilisede bir rahibeyi düzmeyi hiç düşlediniz mi" olur Breton'un bundan sonraki sorusu. "Hayır, hiç düşlemedim." "Peki ya bir papazı ya da rahibi," diye sorar Queneau. "Hayır, onları da düşlemedim" diye yanıt verir enişte.

Toplantı 5(a)'nın bir ek bölüm düzeyine indirgenmiş olmasına şaşmıyorum. Sorgulayıcılar ve itirafçı arkadaşları uyuşuk ya da tekdüze bir ruh hali içindeler; sürpriz tanık da kaçamak yanıtlar vermeye devam ediyor. Derken, akşamın sonuna doğru, İngiliz'in toplantıdaki varlığının kısaca doğrulandığı bir an gelir. Bu noktada tutanağı tam olarak verme gereği duyuyorum.

ANDRE BRETON: Aşk konusundaki görüşünüz nedir?

'T.F.': İki kişi evlendiklerinde...

ANDRE BRETON: Hayır, hayır, hayır! *Mariage** sözcüğü sürrealizm karşıtıdır.

JEAN BALDENSPERGER: Hayvanlarla cinsel ilişki kurma konusunda ne diyorsunuz?

'T.F.': Ne demek istiyorsunuz?

JEAN BALDENSPERGER: Koyunlar. Eşekler.

'T.F.': Ealing'de çok az eşek var. Evcil bir tavşanımız vardı.

JEAN BALDENSPERGER: Tavşanla ilişkiniz oldu mu?

'T.F.': Hayır.

JEAN BALDENSPERGER: Tavşanla ilişkide bulunmayı düşlediniz mi?

'T.F.': Hayır.

ANDRE BRETON: Cinsel yaşamınızın, hayalgücü ve sürrealizm açısından göstermek istediğiniz kadar boş olduğuna inanamam.

JACQUES PREVERT: Bize bir İngiliz kadınla cinsel ilişkiye girmekle bir Fransız kadınla ilişkiye girmek arasındaki başlıca

* Evlilik. (ç.n.)

farkı söyleyebilir misiniz?

'T.F.': Fransa'ya daha dün geldim.

JACQUES PREVERT: Cinsel yönden soğuk musunuz? Hayır, alınmayın. Ciddi değilim.

'T.F.': Belki de düşlediğim bir şeyi tasvir ederek bir katkıda bulunabilirim.

JEAN BALDENSPERGER: Eşeklerle mi ilgili?

'T.F.': Hayır. Sokağımda oturan ikiz kız kardeşler vardı.

JEAN BALDENSPERGER: Her ikisiyle aynı anda mı cinsel ilişkide bulunmayı istiyordunuz?

RAYMOND QUENEAU: Kaç yaşlarındaydılar? Genç miydi kızlar?

PIERRE UNIK: Lezbiyenlik sizi tahrik ediyor mu? Kadınların birbirlerini okşamalarını seyretmekten hoşlanıyor musunuz?

ANDRE BRETON: Lütfen beyler, bırakın konuğumuz konuşsun. Sürrealist olduğumuzu biliyorum, ama bu karmaşa!

'T.F.': Dış görünüş olarak her bakımdan aynı olan bu ikiz kız kardeşlere bakar ve aynılıklarının ne kadar uzağa gittiğini sorardım kendime.

ANDRE BRETON: Birisiyle cinsel ilişkiye girdiğinizde onun öteki olmadığını nasıl anladığınızı mı söylemek istiyorsunuz?

'T.F.': Çok doğru. Başlangıçta. Ve bu soru başka bir soruyu beraberinde getirdi. İki kişi –iki kadın– olmadığını... şeylerinde...

ANDRE BRETON: Cinsel hareketlerinde...

'T.F.': Cinsel hareketlerinde tamı tamına aynı olmasına rağmen diğer tüm yönleriyle tamamen farklı olan.

PIERRE UNIK: Cinsel anlamda ikiz, ancak sosyal açıdan farklı kimlikler.

ANDRE BRETON: Tastamam. Değerli bir katkı bu. Hatta, İngiliz konuğumuza söylememde bir sakınca yoksa, yarı sürrealist bir katkı.

JACQUES PREVERT: Yani henüz Fransız bir kadınla yatmış değilsiniz öyle mi?

'T. F.': Size söyledim, daha dün geldim.

Bu, Freddy Enişte'nin, daha önce Toplantı 3'te tartışılmış olan meselelere, yani orgazm ile boşalma arasındaki ayırıma, düşlerle mastürbasyon arzusu arasındaki ilişkiye geri dönmüş olan Toplantı 5(a)'ya belgelenmiş katılımının sonu. Besbelli ki bu konulara katkıda bulunacak pek az şeyi vardı enistemin.

Enistemi son kez gördüğümde, elbette sonraki bu doğrulama konusunda hiçbir şey bilmiyordum. 1984'ün Kasım ayında oldu son görüşmemiz. Kate Hala artık hayatta değildi ve 'T.F.'ye ziyaretlerim (şu sıra ona 'T.F.' demek geliyor içimden) gitgide bir göreve dönüşmüştü. Yeğenler halaları eniştelere yeğlerler. Kate Yenge düşsever ve hoşgörülüydü; onda örtülü ve sır saklayan bir yan vardı. Freddy Enişte, bir şekilde dört köşe ve düz bir adamdı; yelek giymediğinde bile başparmakları yelek ceplerindeymiş gibi dolaşırdı. Hem ahlâki hem de fiziksel duruşu, erkeksiliğin nelerden oluştuğunu gerçekten anladığını, onun kuşağının önceki baskı rejimi ile sonraki gevşeklik arasındaki oynak dengeyi mucizevi bir şekilde yakaladığını ve bu *beau idéal*'den* her sapmanın, tamamen sapıkça bir şey olmasa bile, üzüntü duyulacak bir şey olduğunu zorbaca içeren bir görünüş taşıyordu. Sonuç olarak, müstakbel 'T.F.' ile başım hiçbir zaman hoş olmadı. Bir keresinde, bana şarap konusunda bir şeyler öğretmenin bir enişte olarak üstüne düşen sorumluluk olduğunu bildirmişti, ancak ukalalığı ve iddiacılığı beni bu konulardan yakın zamanlara değin uzak tuttu.

Kate Hala'nın ölümünden sonra Freddy Enişte'yi doğum günlerinde akşam yemeğine götürmek ve sonra da onun Cromwell Road'daki dairesine dönüp zilzurna sarhoş olana değin içmeyi âdet edinmiştik. İçmek onun için bu kadar önemli değildi; ama benim düşünecek hastalarım vardı ve her yıl bir önceki yıl kadar sarhoş olmaktan kaçınmaya çalışıyordum. Başarılı olduğumu söyleyemem, kararlılığım her yıl daha güçlense de enistemin sıkıcılığı da yıllar geçtikçe artıyordu. Deneyimlerime göre, insanın kendini belli ölçüde içki içme aşırılığına kaptırması için çeşitli ve pek de önemli olmayan gerekçeler –suç, korku, perişanlık, mutluluk– varken büyük bir aşırılığa kaptırması için daha büyük bir gerekçe var: Sıkıntı. Bir seferinde akıllı bir alkolik tanımıştım, içki içtiği zamanlar ayıkken hiç başına gelmeyen şeylerle karşılaştığı için içtiği-

* Güzel ideal. (ç.n.)

ni söylüyordu. Ona pek inanmıyordum, ancak görüşüme göre içki gerçekte bir şeyler olmasını sağlamıyor, sadece hiçbir şey olmamasının ıstırabına katlanmanıza yardımcı oluyor. Sözgelimi, enişte-min doğum günlerinde iyice sıkıcı olmasının ıstırabına...

Buz, viski bardağına düşerken çatlıyor, gazocağından boğuk bir ses çıkıyor, Freddy Enişte yılda bir içtiğini iddia ettiği puroyu yakıyor ve konuşma yeniden şimdi Toplantı 5(a) olduğunu bildiğim şeye dönüyordu.

"O dönemde, Paris'te gerçekte ne yapıyordunuz Enişte."

"İki yakamızı bir araya getirmeye çalışıyorduk. Bütün genç erkeklerin yaptığı şey." İkinci viski şişemizi yarılamıştık; yeterince hoş bir anestezinin oluşması için bir üçüncüsüne ihtiyaç olacaktı. "Tarih boyunca erkeğin görevi, öyle değil mi?"

"Peki bir araya getirdiniz mi?"

"Neyi bir araya getirdim mi?"

"İki ucu bir araya?"

"Yaşına göre çok pis bir kafan var senin," dedi, içkinin verdiği ani ve kaprisli bir saldırganlıkla.

"Armut dibine düşer, Freddy Enişte." Elbette, bunu demek istememiştim.

"Sana anlatmış mıydım..." ve roket gibi atılıverdi; eğer atılmak sözcüğü doğrudanlığın ve amacın yeterince canlı bir izlenimini verebiliyorsa. Bu kez yine bir İngiliz lordunun kılavuz şoförü ve teknisyen olmayı seçmişti.

"Ne çeşit bir arabaydı bu? Sırf merakımdan soruyorum."

"Panhard," diye yanıt verdi tepeden bakarak. Hikâyenin bu versiyonunu anlattığında araba her zaman bir Panhard'dı. Enişte-m adına böyle bir ayrıntı tutarlılığının, hikâyenin bu öğesini gerçek olmaya mı, yoksa sahte olmaya mı daha yaklaştırdığını merak ederek eğleniyordum.

"Peki nereye uzanıyordu ralli?"

"Dağlar tepeler aşıyordu, oğlum. Dolanıp duruyordu. Ülkenin bir ucundan öteki ucuna."

"İki ucu bir araya getirmeye çalışıyordunuz."

"Ağzını bozma."

"Armut dibine..."

"İşte, sözünü ettiğim o bardaydım..."

Hikâyesinin normal doruk noktasına ulaşana değin, ihtiyaç duyduğu soruları sorarak gururunu okşuyordum; bu doruk noktası, sonradan yayımlanan Toplantı 5(a) ile görüş birliği içinde olduğu az sayıdaki hususlan biriydi.

"...işte o sürrealist oğlanlardan biri bana, 'Bunu henüz bir Fransız kızla yapmadınız mı?' dedi ve ben de 'Bize zaman verin, daha gemiden dün indik!' dedim."

Normalde gülmekten katılırmış gibi yapar, biraz daha Skoç viski koyar ve Freddy Enişte'nin bir başka konuya geçmesini beklerdim. Bu kez, bilmem neden, hikâyesini bitirmesini beklemedim.

"Demek yaptınız?"

"Ne yaptım?"

"Bir Fransız kızla yaptınız?"

Kuralları çiğnediğimden azarlar gibi yanıtladı; ya da en azından, ben öyle anladım. "Senin Kate Halan, üzerine basılmamış kar kadar saftı," dedi hıçkırarak: "Biliyorsun, geçen bunca yıla rağmen, hâlâ burnumda tütüyor. Onun yanına gitmek için acele ediyorum."

"Sakın öleceğim deme, Freddy Enişte." Genellikle kullandığım bir ifade şekli değil bu. Az daha, "Çakı gibisin" diye bir şey ekliyordum, eniştemin bulaşıcı hastalık gibi yayılan etkisi öylesine büyük boyutlara varmıştı. Bunu demek yerine, "Demek bunu bir Fransız kızla yaptınız, öyle mi?" diye yineledim.

"Bak burada gerçek bir hikâye gizli oğlum ve bugüne kadar tek bir kişiye anlatmadım bunu."

Sanırım bu noktada gerçek bir ilgi göstermiş olsaydım, onu korkutabilirdim, gelgelelim ben, eniştemin yalnızca sıkıcı bir ihtiyar değil, aynı zamanda sıkıcı bir ihtiyar parodisi olduğu gibisinden bunaltıcı bir düşünceye de kapılmıştım. Niye tahta bir bacak takıp da piposunu çiğneye çiğneye eski tip şömineli pub'larda dolaşıp durmaya başlamıyordu ki? "Bak burada gerçek bir hikâye gizli ve bugüne kadar tek bir kişiye anlatmadım bunu." Enişte'nin tarzında konuşan kimse kalmadı pek.

"Bana bir şey ayarladılar, anlıyorsun ya."

"Kim size bir şey ayarladı?"

"Sürrealist çocuklar. Benim yeni arkadaşlarım."

"Size bir iş mi buldular, demek istiyorsunuz?"

"Bu akşam aptallığın mı üzerinde yoksa normal halin zaten bu mu bilmiyorum. Bunu bildiğinden emin değilim. İyi, pekâlâ, bana bir kadın ayarladılar. Şey, daha doğrusu iki kadın."

Bu noktada dikkat kesilmeye başladım. Söylemeye bile gerek yok ki, enişteme inanmıyordum. Belki de '*Sürrealistlerle Nasıl Tanıştım*'ı bilmem kaçıncı kez yeniden anlatmaktan usanmıştı, öyküsünün etkisini artırmak için yeni bir güzelleştirme numarası deniyordu:

"Anlıyorsun ya, görüşüme göre, bu bir araya gelmeler... Hepsi de toplanıp açık saçık konuşmak istiyorlar, ama bunu itiraf edemiyorlardı, bu yüzden bütün bunların ardında bilimsel bir amaç olduğunu söylüyorlardı. Gerçek şu ki, açık saçık konuşmakta pek usta değillerdi. Gerçekte, duyguları bastırılmıştı diyebilirim. Entelektüeller... Damarlarında hiç ateş yok onların, sadece fikirler var. Canına yandığımın, benim orduda geçen üç yılımda..."

Sizi bu oyalamaca ritüelinden esirgeyeceğim.

"...böylelikle neyin peşinde olduklarını sezebiliyordum, ama bu imkânı onlara vermeyecektim. Nerdeyse insanın ülkesine ihanet etmesi gibi bir şey bu, bir yabancılar topluluğu önünde açık saçık konuşmak. Yurtseverliğe aykırı bir şey, sence de öyle değil mi?"

"Böyle bir şey benim başıma hiç gelmedi."

"Ha! Bu gece her söze bir laf yetiştiriyorsun bakıyorum. Başıma hiç gelmedi! Tıpkı, benim başıma nelerin hiç *gelmediğini* öğrenmek isteyen onlar gibi. Onlarla bir arada olmanın zor yanı, şunu ya da bunu hiçbir zaman yapmak istemediğini söylediğinde sana inanmamalarıydı. Gerçekte, sırf şunu ya da bunu yapmak istemediğini söylediğin için, ruhunun ta derinliklerinde yapmaya can attığın şeyin bu olduğunu düşünüyorlardı. Saçma bir şey, öyle değil mi?"

"Olabilir."

"Bu yüzden tartışmanın tonunu yükseltmenin üzerime düşen bir şey olduğunu düşündüm. Gülme, ne söylediğimi biliyorum. Bekliyorsun ve sonra da kendini hepsi de babafingodan söz eden bir yığın entelektüelle bir arada otururken buluyorsun. Bu yüzden, şöyle dedim: 'İşte üzerinde düşünmeye değer bir şey. Ya aynı şekilde sevişen iki kız olsaydı ne olacaktı? Tamı tamına aynı şekilde, öyle ki gözlerini kapattığında aradaki farkı anlayamıyorsun. Dü-

şünmeye değer bir şey değil mi bu?' Ve onlar, taşıdıkları beyinlere rağmen, bu zor soruyu kendilerine hiç sormamışlardı. Sana söylemekte sakınca görmüyorum, onları bayağı sarstı bu."

Pek şaşırmadım. Soramadığınız şu sorulardan biri bu. Ne kendiniz hakkında (Bir yerlerde bunu tıpkı benim gibi yapan başka birisi var mı?) ne de başkaları hakkında. Sekste, benzerliğe değil ayırt ediciliğe dikkat ediyoruz. Kadın / Erkek iyiydi / o kadar iyi değildi / harikaydı / birazcık sıkıcıydı / numaracıydı ya da bunun gibi bir şey; ama kural olarak, onunla yatakta olmak bir iki yıl önce falanca kişiyle yatakta olmaya çok benziyordu, diye düşünmüyoruz. Gerçekte, gözlerimi kapayacak olsam... Genelde, bu şekilde düşünmüyoruz. Sanırım, kısmen, nezaket gereği; başkalarının bireyselliğini koruma arzusu. Ve belki de onlara bunu yaparsanız, onların da sizin hakkınızda aynı şeyleri düşünmeye başlayabilecekleri korkusu.

"İşte böyle, yeni arkadaşlarım bana şey ayarladılar."

"...?"

"Tartışmalarına katkımdan dolayı bana teşekkür etmek istediler. Bu kadar yararlı olduğumu görünce... Barda tanıştığım çocuk benimle temas kuracağını söyledi."

"Ralli herhalde başlamak üzereydi Enişte, öyle değil mi?" Şey, direnmek zordu.

"Çocuk ertesi gün geldi ve topluluğun, bana sürrealist bir hediye diye adlandırdığı şeyi önerdiğini söyledi. Henüz Fransız bir kızın güzelliklerini tatmamış olmam onları etkilemişti ve bu duruma çare bulmaya hazırdılar."

"Dikkate değer bir cömertlik." Gerçekte aklımdan geçen şey, dikkate değer bir uydurmaydı.

"Benim için önümüzdeki öğle sonrası saat üçte Saint-Sulpice Sokağı civarındaki bir otelde oda ayırttıklarını söyledi. Kendisi de orada olacaktı. Bunun birazcık tuhaf olduğunu düşündüm, ama öte yandan, 'Üzümünü ye bağını sorma,' dedim kendi kendime. 'Siz niye orada olacaksınız' diye sordum: 'Elimi tutmanıza ihtiyacım yok.' Derken düzenledikleri şeyi açıkladı. Benimle bir deney yapmak istiyorlardı. Bir Fransız kadınıyla seks yapmanın bir İngiliz kadınıyla seks yapmaktan farklı olup olmadığını bilmek istiyorlardı. Bunu ortaya çıkarmak için niçin benim yardımıma ihtiyaç duy-

duklarını sordum. Benim daha doğrudan ve doğal bir yanıtım olabileceğini düşündüklerini söyledi. Sanırım, onların yapacağı gibi oturup durmadan bunu düşünmekle vakit geçirmeyeceğimi kastetmişlerdi.

'Bunu bir açıklığa kavuşturalım' dedim, 'Bir Fransız kızıyla bir iki saat geçirmemi ve sonra da ertesi gün gelip size bu konuda neler düşündüğümü söylememi istiyorsunuz, öyle mi?'

'Hayır' dedi oğlan, 'ertesi gün değil, ondan sonraki gün. Ertesi gün size aynı odayı bir başka kız için ayırdık.' 'Bu hoş' dedim, 'birinin fiyatına iki Fransız kızı.' 'Pek değil' dedi, 'biri İngiliz. Hangisinin Fransız hangisinin İngiliz olduğunu söylemeniz gerekiyor.' 'Şey' dedim, 'bunu sadece Bonjour diyerek ve onlara bakarak söyleyebilirim.' 'İşte bu nedenle' dedi, 'onlara Bonjour demenize ve bakmanıza izin verilmeyecek. Geldiğinizde orada olacağım ve gözlerinizi bağlayacağım, sonra da kızı içeri alacağım. Kız gittiğinde ve kapının kapandığını işittiğinizde, gözlerinizdeki bağı çıkarabilirsiniz. Ne diyorsunuz bu işe?'

Ne mi diyorum bu işe? Şey, doğrusu küçük dilimi yuttum. Üzümünü ye bağını sorma, diye düşünüyordum sadece, ama şimdi iki bağın da üzümünü yemek söz konusuydu. Ne mi diyordum bu işe? Erkek erkeğe konuşursak, iki Noel aynı ana gelmiş gibi hissediyordum. Bir yanım göz bağlama işine çok taraftar değildi; ama erkek erkeğe konuşursak, bir başka yanım buna oldukça istekliydi."

Yaşlı adamların gençlik günlerinde geçirdikleri seks deneyimleri konusunda yalan söylemeleri acıklı bir şey değil mi? Daha açık bir uydurma olabilir mi? Paris, gençlik, bir kadın, iki kadın, öğle sonrası bir otel odası ve hepsi de başka birisi tarafından düzenlenip parası ödenmiş... Sen bunları külahıma anlat Enişte. Sert bir el havlusuyla bir *hotel de passe*'ta* geçirilen yirmi dakika ve bunun sonucu olarak kapılan belsoğukluğu gerçeğe daha yakındı. Yaşlı erkekler niçin bu çeşit bir teselliye ihtiyaç duyarlar? Ve kendi kendilerine ne bayağı senaryolar uydururlar. Pekâlâ Enişte, yumuşak pornoya doğru hızla ileriye. Rallide yön belirlemeyi unutacağız.

"Bunun üzerine, beni bu işte bilin dedim. Ve derken ertesi gün öğleden sonra Saint-Sulpice Sokağı'nın arkasındaki o otele gittim. Yağmur yağmaya başladığından Métro istasyonundan koşmak zo-

* (Fr.) "Para karşılığında cinsel ilişkide bulunmaya izin verilen otel."(ç.n.)

runda kaldım ve oraya kan ter içinde vardım." Fena değildi anlatılan –ben, Jardins du Luxembourg'un içinde ona serenat yapan akordeoncularla birlikte parlak bir bahar günü bekliyordum. "Odaya vardım, oğlan oradaydı, şapkamı ve paltomu çıkardı. Tahmin edebileceğin gibi, ev sahibimin önünde çırılçıplak kalmayı düşünmüyordum. 'Merak etmeyin, kız gerisini halleder,' dedi. Beni yatağın üzerine oturttu, kendi atkısını başımın etrafına doladı, iki kez düğümledi, bana, aradan bakmayacağıma bir İngiliz olarak şeref sözü verdirdi ve odadan ayrıldı. Bir iki dakika sonra kapının açıldığını işittim."

Eniştem viskisini masaya koydu, başını arkaya attı ve gözlerini kapattı, onları kesinlikle görmediği bir şeyi anımsamak için kapatıyordu. Hoşgörülü bir tavırla, sükûnetini korumasına izin verdim. Sonunda, "Ve sonra ertesi gün... Yine... Yine yağmur yağıyordu" dedi.

Gaz sobası gürültüyle soluğunu tuttu, bardağımdaki buzlar Freddy Enişte'yi konuşmaya kışkırtırcasına tıngırdadı. Ancak Freddy Enişte sözüne devam etmek ister gözükmüyordu. Ya da belki de ciddi olarak durmuştu. Bunu kabul edemezdim. Her şey –nasıl diyeyim– hikâyeye iç gıcıklayıcı bir şeyler katmaya yönelik gibiydi.

"Peki sonra?"

"Peki sonra," diye alçak bir sesle yineledi eniştem: "Böyle işte."

Bir iki dakika sessiz sakin oturduk, ardından soruyu sormaktan kaçınamadım: "Peki fark neydi?"

Freddy Enişte, başı arkada ve gözleri hâlâ kısık, iç çekişle sızlanma arası bir ses çıkardı. Sonunda, "Fransız kız, yüzümdeki yağmur damlalarını yaladı," dedi. Gözlerini yine açtı ve bana gözyaşlarını gösterdi.

Garip bir biçimde etkilendim. Aynı zamanda usanç dolu bir kuşku içindeydim, ama bu beni etkilenmekten alıkoymadı. *Fransız kız, yüzümdeki yağmur damlalarını yaladı.* Amcama –ister gerçeğe yakın şeyler söyleyen bir yalancı olsun isterse duygusal bir hatırayı anımsamış olsun– gıpta ettim.

"Bilebildiniz mi?"

"Neyi bilebildim mi?" Anılarla sarsılmış ve gıdıklanmış, yarı dalgın bir hali vardı.

"Hangisinin İngiliz, hangisinin Fransız olduğunu?"

"Aa evet, bilebildim."

"Nasıl?"

"Nasıl olduğunu sanıyorsun?"

"Sarmısak kokusu mu?"

Kıkırdadı: "Hayır. Doğrusu her ikisi de parfüm sürmüştü. Bayağı güçlü bir parfüm. Aynı değildi elbette."

"Demek... farklı şeyler yaptılar. Yoksa yapış tarzları mı farklıydı?"

"Bu bir sır." Şimdi yine kendinden hoşnut biri gibi görünmeye başlıyordu.

"Hadi söyleyin Freddy Enişte!"

"Hanım arkadaşlarımın sırlarını vermemeyi kendime her zaman şiar edinmişimdir."

"Freddy Enişte, onları hiç görmediniz. Onları size buldular. Hanım arkadaşlarınız değillerdi sizin."

"Benim için öyleydiler. Her ikisi de. Öyle gözüküyorlardı. Ben onları hep öyle gördüm."

Çileden çıkarıcı bir şeydi bu, özellikle de eniştemin fantezisine inanmaya sürüklendiğim için. Bir hikâye uydurup sonra anahtar gerçekleri saklamanın anlamı neydi?

"Ama bana söyleyebilirsiniz Enişte, çünkü onlara söylediniz."

"Onlara mı?"

"Gruba. Onlara ertesi gün rapor verdiniz."

"Şey, bir İngilizin sözü onun namusudur, sözünün namus olmadığı durumlar hariç. Bunu bilecek kadar yaşadın sen. Ve zaten... gerçek şu ki, ilk kez değil ama özellikle ikincisinde, gözetlendiğim duygusuna kapıldım."

"Giysi dolabında biri mi vardı?"

"Bilmiyorum. Nasıl, nerede... Sadece bunu bir şekilde sezdim. Pek açık hissedemedim. Ve dediğim gibi, hanım arkadaşlarımın sırlarını asla vermemeyi bir şiar edindim. Bu yüzden ertesi gün geri dönmek üzere trene bindim."

Araba rallisini, ya da gerçek balmumu cilası kariyerini veya başka her ne idiyse onu unutarak...

"Aa, bu" diye sözünü sürdürdü eniştem, "şimdiye kadar yaptığım en akıllıca şeydi." Bütün hikâyesi bu ana hedeflenmiş gibi

baktı bana: "Çünkü Kate Halan ile orada tanıştım. Yurda dönerken bindiğim trende."

"Bunu hiç bilmiyordum."

"Bilmen için sebep yok. O ay nişanlandık, üç ay içinde de evlendik."

Gerçekten de faal bir bahar. "Peki o sizin serüvenleriniz hakkında ne düşündü?"

Yüzü yine karardı: "Kate Halan, üzerine basılmamış kar kadar saftı. Ona bundan söz etmek herkesin arasında diş karıştırmaktan farksız olurdu."

"Ona hiç söylemediniz mi?"

"Tek bir kelime etmedim. Zaten, vaziyeti onun açısından gözünün önüne bir getirsene. Kız bu yetenekli adamla tanışıyor, kalbinde ona bir şeyler duymaya başlıyor, Paris'te neler yaptığını soruyor ve o da kıza, her gün bir kızla düşüp kalktığını, sonra dönüp arkadaşlarına onlar hakkında açık saçık laflar etmeye söz verdiğini söylüyor. Kız, ona beslediği duyguları kalbinde uzun süre korumazdı, öyle değil mi?"

Sınırlı gözlemlerime göre, Kate Hala ile Freddy Enişte sadık bir çift olmuşlardı. Eniştemin halamın ölümünde duyduğu keder, içkinin etkisiyle abartılıp bir melodrama dönüştürüldüğünde bile, bayağı gerçek gözükmüştü. Onun halamdan altı yıl daha çok yaşamasını güçlü bir yaşama alışkanlığına verdim. Bu son doğum günü akşamından iki ay sonra, bu alışkanlığından vazgeçti. Cenaze, az sayıda kişinin katıldığı sıkıntılı bir tören oldu: Açık saçık motifli gerçeküstücü bir çelenk olsa durumu belki de kurtarabilirdi.

Beş yıl sonra *Recherches sur la sexualité* yayımlandı ve eniştemin hikâyesi kısmen doğrulandı. Merakım ve hayal kırıklığım da yeniden canlandı; aynı eski sorularla yüz yüze buldum kendimi. Eniştemin bana, "*Fransız kız yüzümdeki yağmur damlalarını yaladı*" cümlesinden başka hiçbir şey bırakmadan, ağzını sıkı sıkıya kapatmış olmasına üzüldüm.

Daha önce belirttiğim gibi, eniştemin Sürrealist Grup ile karşılaşması sadece bir ek bölümle sınırlı kaldı. *Recherches*'de hiç kuşkusuz kapsamlı açıklama notları vardı: Önsöz, giriş, metin, ekler, metin dipnotları, ek bölüm dipnotları, dipnotlara dipnotlar... Bunlarda sadece aileyi ilgilendirecek bir şey görmüş olan tek kişi her-

halde bendim. Toplantı 5(a)'nın 23 No'lu dipnotu adı 'T.F.' olarak geçen İngiliz'in bir seferinde 'sürrealist kuramın doğrulanma denemesi' olarak tanımlanan şeyin öznesi olduğunu bildiriyor (not 12'yi ek bölüm 3 ile karşılaştırın); ancak elde edilen sonuçların hiçbir kaydı günümüze kalmış değil. Ek bölüm 3'e düşülen 12 no'lu dipnot bu 'doğrulanma denemeleri'ni betimliyor ve onların birkaçında bir İngiliz kadının söz konusu olduğunu belirtiyor. Bu kadının adı sadece 'K' olarak geçiyor.

Bu mesele konusunda son olarak söyleyeceğim sadece iki nokta var. Bunların birincisi şu: Bilim adamları araştırma projelerine gönüllü kullandıklarında, testlerinin gerçek amacını çoğu kez bu katılanlardan gizliyorlar, çünkü böylesi bir bilginin, bilerek ya da bilmeyerek, sürecin saflığını ve sonucun doğruluğunu etkileyebileceğinden korkuyorlar.

İkinci nokta ise aklıma çok yakın zamanlarda geldi. Şarapla amatörce ilgilendiğimi belirtmiş olduğumu sanıyorum. Ayda iki kez bir araya gelen küçük bir grubun üyesiyim: Her birimiz yanımızda bir şişe getiriyoruz ve şarapları gözlerimiz bağlı olarak tadıyoruz. Genellikle tattıklarımızın adını bilemiyoruz, bazen de biliyoruz, gerçi bilememek ya da doğru bilmek de karmaşık bir mesele. Eğer bir şarabın tadı size genç bir 'Avustralya Chardonnay'si gibi geliyorsa, o zaman bir anlamda tattığınız odur. Üzerindeki etiket sonuçta onun pahalı bir Bourgogne olduğunu gösterebilir, ama ağzınızdaki tat eğer o değilse, sizin için asla o olmadığı içindir.

Demek istediğim şey tam olarak bu değil. İki hafta önce bir şarap uzmanı bize konuk oldu. Kadın ünlü bir şarap üstadıydı ve bize ilginç bir gerçekten söz etti. Görünüşe bakılırsa, büyük bir şişe alır da içindeki şarabı iki ayrı şişeye paylaştırıp gözleri bağlayarak bir test yapacak olursanız, en kurt içkicilerin bile şu iki ayrı şişedeki şarabın gerçekte aynı olduğunu tahmin etmeleri son derece ender oluyormuş. İnsanlar bütün şarapların farklı olmalarını bekliyormuş ve damakları da bu yüzden farklılıkta ısrar ediyormuş. Kadın üstat, bunun son derece aydınlatıcı bir deney olduğunu ve hemen her zaman da sonuç verdiğini belirtti.

Kavun

Çok Sevgili Kuzinim,

Bay Hawkins'le yola çıkmamızdan bir hafta önce, keşif amaçlı gezimin boşunalığı hakkında bana bir hayli alaycı bir tavırla takıldınız; aramam gereken arkadaşlığın kendiminkine en çok benzeyen arkadaşlık olacağını ve bu geziden sonuç olarak çıkacak deneyimlerin de yavru ayıların birbirlerini yalamalarından öteye gitmeyeceğini ve yurda, balina avından dönen Hollandalı bir zıpkın avcısı gibi kibar ve incelmiş döneceğimi söylediniz. İşte bu sebeple ben, geçenlerde yol güzergâhımızda değişiklikler yapılmasını buyurdum –ve eğer haydutların saldırısı, bir taşra hekiminin ihmali ya da bir engereğin zehri yüzünden ölecek olursam, bunun müsebbibi siz olacaksınız Matmazel Evelina– çünkü İtalya yolunu bıra-

kıp Montpelier'ye gelmemiz sizin yüzünüzdendir. Bay Hawkins bu konuda bazı yorumlarda bulundu. Galya'ya, Nesfield'deki kütüphane kadar uzak durduğunuz için, sizin Fransız coğrafyası konusunda böylesi bir otorite olabileceğinizi hiç düşünmediğini söyledi.

Haydutlar ve engerekler hakkındaki düşüncelerimde ciddi değilim Evelina –Bay Hawkins ile bana bir hal olursa, buna haydutların, engereklerin sebep olduğunu ya da sorumluluğun sizin üzerinize düşeceğini düşünmeniz gerekmiyor– zaten size söylediğim gibi, Bay Hawkins yanında hem haydutların hem de engereklerin cesaretini kıracak bir filinta taşıyor. Montpelier her halükârda hoş bir şehir –Fransızca bir ifade kullanacak olursam *bien percée** ve ben gerçekten de öylesine bir Galya âşığı oldum ki kullandığım Fransızca ifadelerin İngilizce karşılıklarını pek az hatırlıyorum. Biz bunu dilimizde, "konumu güzel bir kent" diye ifade ederdik. Kentin en güzel hanı sayılan Cheval Blanc'a yerleştik, ne var ki Bay Hawkins hanı beğenmiyor, pis ve izbe buluyor, burada gezginlerin bir kuş gibi yolunduğunu, uzanan her elin bir tüyünü çekip aldığını söylüyor. Bay Hawkins'in Fransız hanları konusundaki düşünceleri pek olumlu değil, bunların nitelik bakımından Fransa'ya son gelişinden beri, yani sizin hâlâ çocuk odanızda oynadığınız Charlemagne zamanından beri gelişmediğini iddia ediyor sevgili kuzinim; ama benim bu konuda daha cömert ya da hoşgörülü bir tavrım var; zaten sahtekâr kimselerle fiyat ve iş konusunda tartışmak Hawkins'in işinin bir parçası. Eminim, benden bunları duymak için mektup beklemiyordunuz. Montpelier hoş bir şehir ve sağlığı kötü olanlar için bir hac yeri, hiç kuşkusuz anneciğin de hoşuna gidecektir –tereyağı kendine özgü ama bana kalırsa oldukça iyi; saf, beyaz ve görünüşü saç pomadına benziyor– çayımızı yapmak istediğimizde art arda birkaç binada sıcak su bulamadık, bu da tasavvur edebileceğiniz gibi, özel hocamın hoşuna hiç gitmedi, adeta ateş püskürdü ve şaka yollu günün sıcaklığının suyun kayıp sıcaklığı yerine geçtiğini söylediğimde buna karşılık vermedi. Bana karşı sanki o bir hekimmiş de ben de aklı eksik bir oğlan çocuğuymuşum gibi davranıyor ve ben bunu çok can sıkıcı buluyorum. Tekrar yerine gelen neşemi, içinde bulunduğumuz şartlarda

* Olağanüstü gelişmiş. (ç.n.)

aşırı bulduğunu ileri sürüyor; ben de onun küstahlığını aşırı buluyorum doğrusu. Montpelier'ye gidilerken buradan yaklaşık sekiz fersah ötedeki Nismes'den geçtik ve Bay Hawkins'in haklarında söyle-yecek çok şey bildiği Romalılardan kalma antik eserleri gördük –Pont Du Garde gerçekten de değerli bir yapı, hoşunuza gider diye onun kabataslak resmini çizdim.

Lyon'dan sonra, bize bağbozumunu gözlemleme olanağı sunan Bourgogne'un içinden geçtik. Bu bölgenin tepeleri ve dağları Tanrı'nın eliyle özel olarak yerleştirilmiş gibiler, kuzeyden güney uca bütün bayırları kaplayan bağlar, Phaeton'un müstesna cömertliğine mazhar olmuşlar. Üzüm salkımları, dalların üzerinde inci gibi asılı duruyorlar ve hatta çit dikenleriyle, sık çalılıklarla sarmaş dolaş haldeler –Bay Hawkins'in de benim de canımız bunların ezilmesinden çıkacak sonuçları tatmayı çekti– gerçekte, orada bulduğumuz Bourgogne şarabı suluydu ve Londra'da alınabilecek olan şaraplarla kıyaslandığında daha az keskindi; dönüşümüzde yeni hasattan büyük bir fıçı edinme fantezim uçtu gitti –en iyi Bourgogne şaraplarının yurtdışına ihraç ediliyor ve satılıyor olması muhtemel– çünkü Dauphiné'ye ulaştığımızda Bourgogne'da bulamadığımız keskinlikte, Hermitage adlı bir şarap içtik –şişesi üç liradan satılıyor– imbik olarak bilinen ve yerel şarabı damıtarak alkole dönüştürme amacıyla köyden köye götürülen demir tekerlekli bir makine keşfettik bir de burada –korkarım bu, sizin fazla ilginizi çekmeyecek.

İlk mektuplarımı hatırlayınca yüzüm kızarıyor –ve mümkün olsa onları geri alabilmeyi isterdim–; kuzinini özleyen ve farkı salt tuhaflık olarak değerlendiren toy ve şımarık bir yeniyetmenin mektuplarıydı onlar –ancak yine de aç kaldığımız için Saint Omer'de kurtlar gibi mideye indirdiğimiz pis kokulu uskumrunun, pis kokulu yağla yapılmış salatanın ve pis kokulu yumurtadan yapılma omletin tamamen gerçeğe uygun biçimde tasvir edilmiş olduğuna hâlâ inanıyorum. Ama o zamanlar melankolimi üzerimden atamamıştım ve zaman zaman kuşku ve husumete kapıldığıma üzülüyorum. Arabacıların enselerinden aşağı uzanan saç örgülerini ve ayakkabıları sanki çok küçükmüş gibi bir de üstüne yayık büyüklüğünde çizmeler giymelerini, Paris beyefendilerinin güneşli havalarda şemsiyelerini açarak dolaşmasını, bu beyefendilerin berberlerin

hizmetlerinden köpeklerinin de yararlanmasını –atlarınsa görünüş bakımından çok acınacak halde olmasını– sokaklarda limonata satılmasını ve böylesi birçok şeyi, şimdi sık sık terleyen, öfkesi burnunda Bay Hawkins'in belki de asla yapamayacağı kadar anlayışla karşılar oldum.

Bununla birlikte hanların bazılarının gerçekten de çok pis oldukları doğru; buna birçok kez tanık olduk –hayır şekerim, sizin böyle şeyler konusunda bilgi sahibi olmanız gerekmiyor, özellikle de kız kardeşinizin elinizden çekip alabileceği bir mektupta. Bu ülkenin, Fransızlaşmış olmama rağmen kendimi yine de büyük güçlükle alıştırdığım iki yüzü var: Takvimin *jours maigres* ve *jours gras** olmak üzere cehennemi bir bölünüşü; canımız ne zaman iyi bir biftek çekse "*jour maigre!*" çığlıklarını saniye sekmeksizin işitiyoruz. Fransızlar Tanrı'nın yarattığı şeylerin yanlış parçasını yanlış günde mideye indirmektense iğrenç bir cinayet işlemeyi yeğlerler. Bütün bunlar çok can sıkıcı, akıl ülkesi olduğu için Tanrı İngiltere'yi kutsasın. Burada yüzüne bakılacak güzel bir kız olmayışına da alışamıyorum –gerçekte esmer tenli bir ırk Fransızlar, Boulogne'dan Paris'e, Paris'ten Lyon'a kadar pekâlâ katır sürücüsü de olabilecek kadınlardan başka hiçbir şey göremedik–; Lyon'un güneyinde bir handa akşam yemeğimizi yemek üzereyken sonunda içeri güzel bir kız girdi ve oradaki bütün herkes, hem Fransızlar hem de gezginler, kızın besbelli ki alışık olduğu bir alkış tuttular –bunların hiçbirini kafanıza takmamalısınız–; her gece dua etmeden önce boynuma zincirle bağlı olan madalyona bakıp duruyorum.

Buradaki sıradan insanlar İngiltere'dekilerden çok daha pisler –sıska ve yarı aç durumdalar–, ama aç olmak onları aksilikten, edepsizlikten ve suçtan alıkoyacak gibi değil –elbette düşüncesizce hareket eden bir ırk–; Montpelier'de, sokakta diz üstü çöküp ayağa kalkamayan bir atı kırbaçlayan bir arabacıya tanık oldum –vahşice bir görüntüydü–; Hawkins müdahale etmemi yasakladı, oysa Nesfield'de olsam engellerdim; ve arabacı hayvanı kırbaçlamayı kestiğinde efendisi evden çıktı, o da arabacıyı kırbaçlamaya başladı, ta ki adam yanındaki at gibi dizleri üstüne çökene kadar; sonra araba-

* Katolik Kilisesi'nin et yemeye izin verdiği ve yasakladığı günler. (ç.n.)

cının efendisi eve girdi ve arabacı kollarını açıp atın boynuna sarıldı; bunlardan hiçbir ders çıkarmıyorum, ama ben görmüş olduğum bütün bu zalimlikleri anlatmaya başlasaydım, gözlerimi İtalya üzerine bir kez olsun çevirmeksizin dönmemi buyururdunuz bana.

Soylu kişilerse benim değerlendirmelerime göre dış görünüşlerine İngiltere'dekilerden daha özenliler, –bizim sıradan insanlarımız Fransızlarınkinden daha temiz ve daha az pejmürdeyken– buradaki soylu kişiler, İngilizlerin kimi zaman seve seve yaptığı gibi giysilerini ihmal etmezler. Fransız erkeği dantelalı ceketini giyip pudralı perukasını takmalı, temiz ve iyi giyinmiş görünmelidir; ama evi çoğu kez, bir İngiliz erkeğinin asla katlanamayacağı çöp ve pislikle dolup taşar. Düzensiz bir evde düzenli bir adamın mı olmasını isterdiniz, yoksa düzenli bir evde düzensiz bir adamın mı? Bu neredeyse, çocuksu bir bilmeceye benziyor; gelecek sefer size ahlâk felsefesi dersi verdiğinde hocanıza sorun bunu. Yavru bir ayıya ve onun aksi terbiyecisine karşı bile sergiledikleri doğal konukseverlik ve sıcaklıktan ötürü evlerinin pisliğine ve dağınıklığına tanık olduk; gerçekten de karşılaştığım en dost canlısı ve güleryüzlü ırk; gerçi siz kanıtlarımın yeterli olmadığını söyleyeceksiniz, ama unutmayın Edinburgh'da da bulundum ben.

Çoğu soylu birçok kişiye hangi sporları yaptıklarını sordum ve pek az bilgi alabildim; elbette at yarışları var, av var –size bu mektupta sözünü etmemiş olduğum oyun var, sevgili kuzin–, tahmin edebileceğiniz gibi sıradan insanların kendi ayrı eğlenceleri var –bununla birlikte İngiltere'de yapıldığı şekliyle bir spor görmedim–, sanırım bir millet için bir zayıflık bu. Bütün bunlar sizin için sıkıcı şeyler.

Dün akşam yemekte *grives** denilen küçük kuşlar yedik, yanımızda sözlük olmadığından ne olduklarını anlayamadık; asma yapraklarına sarılı olarak masaya getiriliyorlar, kızartılmışlardı, ancak hâlâ üzerlerinden kan damlıyordu; et çiğ olduğundan Bay Hawkins manzaraya katlanamadı; kızartma işlemi uzatılırsa etin özsuyunu yitirdiği açıklandı –ne çeşit bir yaratığı yediğimizi keşfedebilmek için koşup sözlüğe bakmalısınız–, bizim İngiliz keklikle-rinin iki katı büyüklüğünde kırmızı keklikler de var; şimdi ben bunları yazarken ne kadar uykuluysam sizin okurken o kadar uyku-

* Ardıç kuşu. (ç.n.)

nuz gelmiş olacak, iyi geceler kuzinim.

*Post scriptum**. Bay Hawkins, Nismes ve Pont Du Garde'daki tüm antik eserlerin tüm ayrıntıları hususunda sizi bilgilendirmeyi ihmal etmiş olabileceğimden kuşkulanıyor; kaç sıra kemer var, kaç metre yüksekliğinde, hangi mimari düzene ait? Mr. Hawkins'e sormak lazım. Tıpkı yine bir okul dershanesinde bulunmak gibi bir şey bu: Bizim konfor bakımından antik uygarlıkları aştığımız gibi Toskana da bizi güzellikte aşıyor mu aşamıyor mu? Evelina, siz güzellikte bütün antik dönemi aşıyorsunuz; ben resim taslakları yaparken onun kulağıma fısıldadığı bütün bu meseleler hakkında size bilgiler ilettiğime inandırdım Bay Hawkins'i –dönüşümüzde size bir şeyler öğretmesi konusunda ona güveniyorum–; sevgili kuzinim, sizden çok hoşlanıyorum ve beni biraz özlediğinizi umuyorum –melankolim bir hayli dağıldı–, Montpelier'ye gelişimizde aptallığım için kendime sövgüler yağdırıp durdum, çünkü Nice'e, hatta Cenova'ya ulaşana kadar sizden mektup almayı umamam.

Bu ülkede din büyük bir yer tutuyor –etraf papazlar ve rahiplerle dolup taşıyor–, ön cephelerindeki nişleri –Bay Hawkins bunun adını bilir, şu an aklıma gelmiyor benim– heykelciklerle süslü çok sayıda kilise gördük, antik eserler konusundaki merakımızı tatmin etmek dışında çoğunun içine girmiyoruz-; çok sayıda gümüş ve renkli cam var, tütsü insanın burun deliklerine enfiye gibi sızıyor, bu yüzden mendilime sürekli ihtiyaç duyuyorum –yol kavşaklarında ve tarlaların içinde büyük haçlar var; bu şehirde çok sayıda Protestan bulunuyor ve devletten iyi ve şefkatli muamele görüyorlar, ancak Fransa kanunlarına göre Protestan bir rahibin ibadetini yerine getirmesine izin yok, böyle biri kanunları çiğnediği için pazar yerinde asıldı.

Ülkenin güney ucuna ulaştığımızdan beri midemize indirmekte olduğumuz kavunları tasavvur edemezsiniz –yürüdüğümüz gezinti yerinde bir yanı Akdeniz'e ve öteki yanı Sevennes dağlarına bakan iki manzara var–; Nesfield'de bu kadar el üstünde tutulan ve beğenilen –kırmızı örümcekten bu kadar korunan– bu meyvenin bir başka yerde bu kadar kolay bulunan, bol bir şey olabileceğini düşünemezdiniz, başka bir cins gibi; eti zengin, altuni, tatlı ve kokulu, beni şehvetli birine ya da en azından bir Fransız erkeğine çevi-

* Mektup sonuna eklenen not. (ç.n.)

recek! Meyve önüne konulduğunda Bay Hawkins'in bile gülümsediği güvenilir tanıkların ifadeleriyle sabit. Gördüğünüz gibi, annemin içinde bulunduğum vaziyet konusundaki kaygıları tamamen yersiz.

Sevgili Evelinacığım, yaptığı yolculuklar kuzeninin bir mektup yazarı olarak niteliğini pek geliştirmiyor; gerçek şu ki, kalem elimdeyken, sizin önünüzde olduğumda nadiren hissettiğim bir beceriksizlik hissediyorum, bu yüzden bana Hollandalı bir balina avcısı muamelesi yaparak benimle dalga geçmeye devam edeceksiniz. Babanıza ve annenize en içten saygılarımı sunun; beni Nice'de bekleyen o zarif el yazınızı düşlüyorum.

Sizi seven kuzeniniz
Hamilton Lindsay

* * *

Sir Hamilton Lindsay, 6 Ağustos Perşembe günü Chertsey'e hareket etti. Samuel Dobson seyisle arabanın sürücü yerinde, Sir Hamilton kriket sopalarıyla birlikte içeride yolculuk yapıyordu. Üzerinde düşünmeksizin biliyordu ki, doğru bir öncelikti bu: Dobson yağmur ve kötü havadan ancak dayanıklılık kazanırdı, oysa sopalar kötü hava koşullarına karşı daha duyarlıydı ve dikkatle gözetilmeleri gerekiyordu. Yolculuğun sıkıcı anlarında, Sir Hamilton yumuşak bir bez çıkarıyor ve sopasının vuruş yerine biraz tereyağı sürerek hafifçe ovuyordu. Başkaları zeytinyağını yeğliyorlardı, ama o, bundan kendine özgü bir gurur payı çıkarıyordu. Aletin kendisi, ülkesinin topraklarında yetişen bir söğüt dalından oyulmuştu; şimdi de kıyısında bu söğütlerin yetiştiği aynı sulu çayırda otlayan ineklerin sütünden yapılma tereyağı ile ovuluyordu.

Kriket sopasını yumuşatma işini bitirdi ve etrafına, sopayla birlikte her yere götürdüğü muslin bezi sardı. Dobson'ın sopası daha kaba bir aletti ve sopasını istediği kadar güçlü ve esnek yapmak için hiç kuşkusuz Dobson'ın da kendi sırları vardı. Bazı kişiler sopalarına açık renkli bira sürüyor; bazıları jambon yağını yeğliyor ve yine bazılarının, sopalarını ateş önünde ısıtıp sonra da üzerine işedikleri söyleniyordu. Sir Hamilton, başını kuşkucu bir edayla sallayarak, herkesin kendine göre bir yöntemi var, diye düşünüyor-

du. Önemli olan tek şey topa nasıl vurduğunuzdu ve Dobson en iyilerle boy ölçüşebiliyordu. Ancak Sir Hamilton'ı adamı Nesfield'e getirmeye ikna eden şey, onun sağ kolunun yorulmazlığı ve gözüpekliğiydi.

Dobson, Hall'deki ikinci bahçıvan yardımcısıydı. Aslında merhum Bay Brown tarafından düzenlenmiş olan bahçe işini kolay kolay yürütebilecek bir kişi değildi Dobson. Adam bir acı baklayı bir şalgamdan ayıramazdı, kendisine hüner gerektiren özel işlerden çok, fiziksel ve genel şeyler veriliyordu. Sözün kısası, yanında bir denetçi olmaksızın bir beli eline almasına izin verilmezdi. Ne var ki Sir Hamilton onu, nazenin bir çimen düzenleyici edinme niyetiyle işe almamıştı. Dobson'ın ustalığı başka bir çeşit çimen konusundaydı. Kriket sopasının başında dururken gösterdiği gözüpeklik, sebze bahçesindeki başarısızlığını telafi ediyordu.

Ertesi gün Chertsey'e varacaklar ve sonra da cumartesi günü Dover'a doğru yola çıkacaklardı. Dükün kriketçilerinin beşi Chertsey'e çok yakın yerlerde oturuyordu: Fry, Edmeads, Attfield, Etheridge ve Wood. Sonra kendisi, Dobson, Tankerville Kontu, William Bedster ve Lumpy Stevens orada olacaklardı. Dük doğal olarak Paris'teydi; Tankerville ile Bedster Dover'a ayrı ayrı geleceklerdi; böylelikle sekizi Chertsey'de Bay Yalden'ın hanında buluşacaklardı. Birkaç yıl önce, Lumpy Stevens, Tankerville'e ünlü bahsini burada kazandırmıştı. Kont, adamının yere yerleştirilmiş bir kuştüyünü yirmi metre uzaklıkta dört atıştan birinde vurabileceği bahsine girmişti. Bay Stevens, bu işte birkaç yüz sterlin kazandığı söylenen işverenini memnun etmişti. Lumpy Stevens, Tankerville'in bahçıvanlarından birisiydi ve Sir Hamilton sık sık, Kontla ayrı bir bahse tutuşma olasılığını aklından geçirip durmuştu: Bu bahsin konusu, iki adamdan hangisinin bahçıvanlığı daha az bildiği olacaktı.

Dışarıdaki manzaraya dikkat bile etmiyor, gittikçe, kasvetli ve sinirli bir ruh haline geçtiğini fark ediyordu. Bay Hawkins, bu yolculukta ona eşlik etme davetini geri çevirmişti. Hamilton eski öğretmenini, gözlerini son bir kez Kıta Avrupası'na çevirmeye razı etmeye çalışmıştı. Dahası, yaşlı adamcağızı Paris'e kadar taşıyıp sonra geri getirmenin ve geçmiş eğer bugünün bir göstergesiyse, yolcu gemisinde sızlanmalarla dolu çok sayıda yakışıksız kusma epizoduna katlanmanın kendi adına belalı ve cömertçe bir öneri ol-

duğunu düşünüyordu. Ancak Bay Hawkins dinginlik anılarını şu anki sıkıntıları görmeye yeğ tutacağı yanıtını vermişti. Sir Hamilton'a minnettar olmakla birlikte bu meselede heyecan verici hiçbir yan görmüyordu. Minnettar ve ürkek, diye düşündü Sir Hamilton, dizleri bükük yaşlı adamın yanından ayrılırken. Yola çıkmasını engelleyebilmek için iki gözü iki çeşme ağlayan Evelina kadar ürkek. Karısını iki kez Dobson ile gizlice görüşürken yakalamış ve ne tartıştıklarını ikisinden de öğrenememişti. Dobson, hanımefendinin yolculuk konusundaki kaygısını ve korkusunu yatıştırmaya uğraştığını iddia ediyordu, ama Sir Hamilton ona tamamen inanmamıştı. Zaten korkmak için ne gerekçeleri vardı ki? İki ülke savaşta değildi, misyonları barışa yönelikti ve hiçbir Fransız Sir Hamilton'ı yanlışlıkta kendi ırkından biri sanacak kadar cahil değildi. Ve zaten, on bir kişi olacaklardı, hepsi de İngiliz söğüdünden yapılma kriket sopalarıyla silahlı, güçlü kuvvetli adamlardı. Başlarına nasıl bir kötülük gelebilirdi ki?

Chertsey'de Kriketçiler Hanı'nda konakladılar; Bay Yalden onlara çok konukseverlik gösterdi ve kendi kriketçilik günlerinin geçmişte kalmış olmasına hayıflandı. Başkaları buna Bay Yalden'dan daha az hayıflandılar, çünkü oyunun yasaları han sahibini kazanmaktan alıkoyduğunda her zaman vicdanlı davranmazdı. Ama o akşam konuklarına en sert birasından bir fıçı açmakla pek vicdanlı davrandı. Hamilton yatağına yattığında midesi sanki bir bira deniziydi, yediği biftek de Manş fırtınasına yakalanmış Dover posta gemisi gibi sallanıyordu bu denizde.

Duyguları da en az o kadar çalkantılıydı. Evelina'nın döktüğü gözyaşları onu daha da etkilemişti, çünkü on yıllık evliliklerinde, karısı onu kriket oyunu serüvenlerinden caydırmaya hiç kalkışmamıştı. O, Jack Heythrop'un ya da Sir James Tinker'in karısı gibi değildi: Kocalarının çimen üzerinde nalbantlarla, koru bekçileriyle, baca temizleyicileriyle ve kunduracı çıraklarıyla muhatap olabilmeleri fikrine katlanamayan hanımefendiler... Önceki gün öğleden sonra arabacı, oyunda bütün toplarınızı kesmiş ve bahçıvan da topu fırlatışınıza saygısızlık göstermişken, bu arabacı ve bahçıvan üzerinde otorite kurmayı nasıl bekleyebilirsiniz derdi Bayan Jack Heythrop, burnu bir karış havada. Bu, sosyal uyuma uygun değildi

ve spor evreni sosyal evrenin bir yansıması olmak zorundaydı. Bundan da Bayan Heythrop'a göre, at yarışlarının belirgin üstünlüğü ve erdemi ortaya çıkıyordu: At sahibi, eğitimci, jokey ve seyis; bunların hepsi yerlerini biliyorlardı ve bu yerler ortada olan önemlerine göre kendiliğinden belirleniyordu. At yarışları kriketin aptalca yakınlığından ne kadar farklıydı, zaten kriket, herkesin bildiği gibi, kumar oynamak için bayağı bir özürden başka bir şey değildi.

Elbette kumar vardı. Eğer insan kumar oynamıyorsa sporun anlamı neydi? Eğer içinde brendi yok ise bir bardak sodanın anlamı neydi? Tankerville'in bir keresinde dediği gibi, bahse girmek yemeğin tadı tuzuydu. Evlenmeden önce Evelina'ya ve annesine söz verdiği gibi, Hamilton bugünlerde sadece ufak tutarlar için bahse giriyordu. Gene de şu anki ruh halinden ve Bay Hawkins'in yokluğu dolayısıyla tasarruf ettiği paradan ötürü, Dorset Dükü ile Fransa beyefendileri arasındaki maçın sonucu üzerinde normalden birazcık daha yüksek bir bahse girecekmiş gibi görünüyordu. Hiç kuşku yok ki, Chertseyli takım arkadaşlarının bazılarının görme duyuları birazcık köreliyor ve baldırları da kalınlaşıyordu. Ama eğer Dorset'in adamları *Monsieur*'yü mağlup edemezlerse, o zaman kriket sopalarını kışlık odun diye ateşe atsınlardı daha iyi.

9 Ağustos Pazar sabahı, posta arabasıyla Chertsey'den ayrıldılar. Dover'a yaklaşırken, Londra'ya doğru gitmekte olan Fransızlarla dolu birkaç arabayla karşılaştılar.

"Bay Stevens'ın öldürücü toplarından kaçıyorlar, bundan kuşkum yok," diye şaka yaptı Sir Hamilton.

"En iyisi son hızla atmamak, Lumpy," dedi Dobson, "yoksa pantolonlarına dolduracaklar."

"Sen de dolduracaksın Dobson, eğer çok fazla Fransız usulü yemek yersen," diye yanıt verdi Steven.

Sir Hamilton'ın zihnine ansızın bir anı üşüştü ve posta arabasındakilere ezberinden şu dizeleri okudu:

Tahta pabuçlu papazını gönderdi kız
Mağrur Galya'dan, yapsın diye cızbız

Dizelerin beğenildiğini ifade eden mırıltılar döküldü ağızlardan

ve Sir Hamilton, Dobson'ın gözlerini üzerinde hissetti, bu gözlerdeki ifade, ikinci bir bahçıvan yardımcısının ifadesinden çok, endişeli bir özel öğretmeninkini andırıyordu.

Dover'da, daha önceden gelen göçmen Fransızlarla tıklım tıklım dolu bir handa, Tankerville Kontu ve William Bedster ile buluştular. Bedster daha önce Kont'un kâhyası ve Surrey'deki en ünlü kriketçi olmuştu; şimdi Chelsea'de birahanecilik yapıyordu ve yeni işi dost çevresini artırmasına yaramıştı. Bedster'la Chertsey'liler İngiltere'de yedikleri son akşam yemeğinde, geçmiş dönemlerdeki kavgalı olayları anlatarak birbirlerine sataştılar; iki kazıklı kriketin bunun modern versiyonu karşısındaki avantajları üzerine gürültüyle tartıştılar. Hanın bir başka köşesinde Tankerville ile Sir Hamilton Lindsay oturmuşlar, Fransa'daki genel durum ile, dostları Üçüncü Dorset Dükü ve şu son altı yıldır Majesteleri'nin Versailles Sarayı Büyükelçisi olan John Sackville'in özel mevkii konusunda derin düşüncelere dalmışlardı. Böylesi meseleler Lumpy Stevens ile Chertsey'lilerin kulak kabartacakları meseleler değildi.

Dorset, elçiliği başlangıçtan beri, Bayan Jack Heythrop'a burun kıvırtacak tarzda yürütülmüştü. Bay Jack Heythrop'un Paris'teki konukseverliği son derece cömert olup çatısı altında oyuncularla profesyonel hilekârları, fa...lerle asalakları bir araya getiriyordu. Heythrop'ın Fransız sosyetesinin en şık hanımlarının çoğuyla yakınlığı, söylentilere göre, Bayan Bourbon'a bile uzanıyordu. Hatta Dorset'in Versailles'da *en famille** yaşadığı –ancak özellikle Bayan Jack Heythrop ya da Bay Lumpy Stevens gibilerinin duymayacakları biçimde– fısıldanıp duruyordu. Jack Heythrop sıradan diplomasinin olağan işlerini arkadaşı Bay Hailes'e bırakıyordu.

1783'te tayin olduğundan beri, kriket oynanan aylarda her yıl İngiltere'ye dönmeyi sıradan bir olay olarak görmüştü Dük. Ne var ki bu yaz dönmemişti. Tankerville ile Lindsay, Manş'ın öte tarafındaki sıkıntıların son derece ciddi olduğunu Fransız mültecilerinin Londra'da her yerde görülen varlıklarından çok, Heythrop'ın gelmeşinden çıkarmışlardı. Yaz ilerleyip de Fransız başkentindeki kamu düzeni kötüye gittikçe, bazı alçak adamlar İngiliz ulusuna iftiralar atmaya başladılar ve Kraliyet Donanması'nın Fransız liman-

* Ailece (ç.n.)

larını ablukaya aldığına ilişkin söylentiler yayılmaya başladı. Bu ürkütücü koşullarda Dorset, temmuzun sonuna doğru, iki ülke arasında bir uzlaşma ve dostluk jesti olarak, İngiliz kriketçilerinden oluşan bir takımın Champ-Elysées'de bir Fransız takımıyla maç yapmasını önermişti. Elçilikte geçirdiği altı yıl boyunca oyuna merak uyandırmak için çok uğraşmış olan Dük, on bir Parisliyi bir araya getirecekti; Tankerville'e İngiliz oyuncularının bütün teçhizatlarıyla birlikte getirtilmesini düzenleme işi buyuruldu.

Sir Hamilton o gece yatağında uzanmış, Bay Hawkins ile birlikte on iki yıl, yok, on beş yıla yakın bir zaman önce yaptığı turu anımsıyordu. Şimdi kendisi de neredeyse Chertsey'li arkadaşlarının çoğu gibi baldırı kalın biri olmuştu. Perişan görünüşlü atları ve arkalarından yılan balığı gibi sarkan saç örgüleriyle arabacıları; kokan uskumruyu ve şehvet uyandıran kavunu; yedikleri kırbaçlar karşısında eşitlik duygusu içinde diz çöken arabacıyla atını; bıçak saplandığında et kızartmasından akan kanı anımsadı. Kendini Champ-Elysées'nin dört bir köşesinde Fransız takımına karşı sopasıyla topa vuruş yaparken hayal etti; kucaklarında saçları berbere yaptırılmış köpekler taşıyan Fransız erkekleri şemsiyelerinin altında ona alkış tutuyorlardı... Fransız kıyısının yaklaştığını gördüğü anı hayal etti; mutlu olduğunu anımsadı.

Ne Sir Hamilton Lindsay, Elysée tarlalarında sınamadan geçebildi, ne de Lumpy Stevens şeytani kriket vuruşlarını yaparak Fransızlara pantolonlarını doldurttu. Lumpy Stevens, bunun yerine, Kent ile Surrey arasındaki maçta, Bishopsbourne'da oynadı; birkaç Chertsey'li ile Sir Hamilton Lindsay de bu maçı seyrettiler. Dorset ile *rendez-vous*'ları, başlangıçta planlandığı gibi, Dük'ün Paris'teki 'hôtel'inde değil, 10 Ağustos 1789 Pazartesi sabahı Dover rıhtımında gerçekleşmişti. Dük elçiliği iki gün önce terk etmiş, şimdi daha çok haydudun doldurduğu yollarda 90 mil kat ederek Boulogne'a gitmişti. Yola çıktığı saatlerde Dorset'deki 'hôtel'in ayaktakımı tarafından yağmalanmış olduğu ileri sürülüyordu; ama gene de dikkat çekici bir şekilde neşe içindeydi. Dediğine göre, yaz sonunu ve güzü genellikle yaptığı gibi İngiltere'de geçirmeyi dört gözle bekliyordu. Fransız başkenti gözüne çok uzak gözükmeyecekti, çünkü Parisli dostlarının çoğu şimdi İngiltere'ye

gelmişlerdi. Champs-Elysées için planlanıp bunun yerine Sevenoaks'ta oynanacak maç için aralarında yeteri sayıda adam olup olmadığını araştıracaktı.

* * *

General Sir Hamilton Lindsay ile karısı her pazar öğleden sonra yürüyerek kiliseye gidiyorlardı. Bu kutsal ziyaret aslında oldukça garipti, çünkü Sir Hamilton Lindsay, adımını papalığa ait kutsal bir yere ne kadar istekle atarsa bir cami ya da bir sinagoğa da o kadar istekle atardı. Ancak şu sıralar kilisenin harap durumda oluşu ve etkinliğini bir hayli yitirmiş olması, bu ziyaretleri hayli sıradan kılıyordu. Zaten, akşam yemeği için iştahı açılsın diye yaptığı türden bir gezintiydi bu. Lady Lindsay, kocasının bu ziyaretlerde ayaklarının uyuşukluğunu bu şekilde gidermesinde ısrar etmişti.

Onlara makul bir uzaklıktan bir teğmen eşlik ediyordu, bir asker ve bir beyefendi olarak söz konusu meselede şeref sözü vermiş olmasına karşın Sir Hamilton'ı rahatsız etmiyordu bu. Fransızlar subayın, General ile karısının kimi kaba tavırlı yurttaşlardan gelebilecek saldırılara karşı korunma amacıyla yanlarına verildiğini ileri sürüyorlar, General de bu diplomatik yalana göz yumuyordu. Hiç kuşkusuz General de Rauzan da Roehampton yakınlarındaki villasında aynı nazik ilgiyi görüyordu.

Devrimci ordu birlikleri on yıldan fazla bir zaman önce Lyon'a yürüyüşlerinde köyün içinden geçmişlerdi. Kilisenin çanları sökülüp yere atılmış; gümüş ve bakır eşyalar alınmış; papaz ya evlenmeye ya da kaçmaya zorlanmıştı. Üç topçu toplarını kilisenin batı kapısının karşısına mevzilemiş ve nişlerin içindeki azizleri hedef tahtası diye kullanmıştı. General'in her hafta gözlemlediği gibi –ona her zaman kısa bir keyif anı yaşatan bir gözlemdi bu– nişancılıkları besbelli ki Lumpy Stevens'ınkinin yanında hiç kalıyordu. Kitaplar yakılmış, kapılar menteşelerinden sökülmüş, vitraylar sopalarla kırılmıştı. Hatta askerler batı duvarını yıkmaya başlamışlar ve ayrılırlarken de kilisenin taşocağı olarak kullanılacağına ilişkin talimat vermişlerdi. Ama köylüler, dindarca bir inatçılık göstermişlerdi ve tek bir taş bile yerinden kımıldatılmamıştı. Gene de rüzgâr ve yanlamasına yağan yağmur hasar görmüş binanın içine saygısız-

ca sızıyordu.

Dönüşlerinde, akşam yemeği taraçadaki tentenin altında yenmiş, Dobson, Lady Lindsay'in sandalyesinin arkasında beceriksizce ayakta durmuştu. General'in görüşüne göre, adamcağız art arda gelen işlerini belli bir hünerle başarmıştı: Kriket oyuncusu, bahçıvan, piyade; şimdi de başkâhya, hizmetkâr ve başvekilharç. Hazırlıksız gelişen *ménage*'larının* söz konusu aniliği, doğal olarak, Nestfield'de izin verilmeyecek olan belli bir teklifsizliğe zemin hazırlamıştı ama, General, sevgili Evelinasına hitap ederken, bakışının gitgide daha fazla, karısının bonesinin üzerinden onun arkasında ayakta duran Dobson'a kaymasına şaşıyordu gene de. Kimi zamanlar da kendini, sanki Dobson'ın konuşmaya katılmasını beklermiş gibi ona hitap ederken buluyordu. Bereket versin ki adamcağız böyle durumlarda bakışlarının efendisinin bakışlarıyla asla kesişmemesi konusunda yeterince eğitilmişti ve zaten işitmemiş gibi yapmayı da beceriyordu. Evelina'ya gelince, kocasının sosyal törelerden böyle uzaklaşmasını, uzun sürgün hayatıyla ve insanlardan kopuk olmakla açıklanabilecek eksantrik bir davranışmış gibi görüyordu. Gerçekten de Evelina üç yıl önce çıkıp geldiğinde kocası çok değişmişti: Kilo almıştı –hiç kuşkusuz uygun olmayan bir diyetten ötürü– ama aynı zamanda da üzerine uyuşuk ve usanmış bir hava çökmüştü. Evelina kocasının kendini görmekten ötürü mutlu olduğundan kuşku duymamıştı; ama zihninin şimdi sadece geçmişte dolaştığını fark etmişti. İngiltere'yi bu kadar çok düşünmesi doğaldı, ama İngiltere aynı zamanda geleceği temsil ediyordu. Kocasını bir gün, kesinlikle oraya döneceklerini ummaya teşvik etmişti. Buonaparte'ın, General de Rauzan'ın yüksek komuta mevkilerine dönmesi konusunda pek istekli olmadığına ilişkin cesaret kırıcı söylentiler çıkmıştı. Fransız subayın Maida'da Sir John Stuart tarafından ele geçirilme konusunda gösterdiği herkesçe bilinen yumuşakbaşlılığın herhangi bir komutanı pek mennun etmeyeceği de bir gerçekti. Ama böylesi söylentilere kulak vermemek gerektiğine inanıyordu; bir umut ışığı mutlaka yakılmalıydı. "İngiltere, İngiltere ve gelecek" diye ona ısrarla aynı şeyi yineliyordu. Ne var ki General'in zihninde İngiltere sadece geçmişi temsil eder gibiydi ve o bu geçmişe karısı tarafından olduğu kadar Dobson tarafından da

* (Fr.) "Bir arada yaşama" (ç.n.)

bağlıydı.

"Şu topçular, şekerim. Lumpy Stevens'ın hünerinin yarısına sahip olsalardı, bu kadar boşa atış yapmazlardı."

"Çok doğru Hamilton."

Lumpy yere yerleştirilen bir kuştüyünü dört atıştan birinde vurabilirdi. Dört atışta birden bile fazla. Chertsey'de Tankerville için bahsi kazanmıştı. Kont'un bahçıvanı olmuştu Lumpy. Şimdi onlardan kaçı toprağın altında gömülüydü...

"Dorset bir daha asla aynı adam olmadı" diye sözünü sürdürdü, pirzola artıklarını tabağının kenarına iterek: "Knole'a çekildi ve evine hiç kimseyi kabul etmedi." Sir Hamilton, Dük'ün bir keşiş gibi odasından ayrılmadığını ve tek zevkinin kapısının dışında çalan surdinli kemanlardan gelen müziği dinlemek olduğunu güvenilir kaynaklardan biliyordu.

"Ailenin melankoliye eğilimli olduğunu duymuştum."

"Dorset her zaman çok canlı bir insandı," diye yanıt verdi General. Bu doğruydu; Fransa'dan dönüşünden sonra önceleri canlılığını sürdürmüştü. Bütün yaşamları boyunca olduğu gibi o sonbahar da kriket oynamışlardı. Ancak Knole *èmigrés** ile dolarken Fransa'daki durum Dorset'in zihnini karabulutlarla doldurmuştu. Bayan Bourbon ile birbirlerine mektuplar göndermişlerdi ve melankolisinin en doğrudan sebebinin bu yakınlığın yitirilmesi olduğunu düşünüyordu çoğu kimse. Paris'ten ayrılırken Dük'ün, kriket sopasını Bayan Bourbon'a hediye ettiği ve hanımefendinin de Dido'nun, ölen Aenas'ın tozluklarını asması gibi, İngiliz erkekliğinin bu simgesini dolabında saklamış olduğu dedikodusu arada sırada yineleniyordu. General bu söylentinin ayrıntılarını bilmiyordu. Sadece, Dorset'in 1791 yılının sezon sonuna kadar Sevenoaks'ta kriket oynamaya devam ettiğini biliyordu –Bayan Bourbon ile kocasının Varennes'e kaçmaya kalkıştıkları o yaz. Bourbonlar yakalanmışlardı ve Dorset de bir daha kriket oynamamıştı. Dorset'in, dünyanın gürültüsünü tahta bir kapının ardından gelen surdinli kemanların sesine kadar indirgemesi ve 16 Ekim 1793'teki cinayet haberlerini öğrenmeye ömrünün vefa etmemesi dışında, General'in bütün söyleyebileceği buydu.

* (Fr.) 'Mülteciler' (ç.n.)

Tanrı biliyor ya Papacı değildi, ama devrimci ordunun topçularıyla tüfek taşıyan askerleri de Protestan beyefendiler değillerdi. Tarlalardaki haçları söküp onlara bir *auto-da-fé** uygulamışlardı. Piskopos elbiseleri giydirerek eşeklere ve katırlara gösteri yürüyüşü yaptırmışlardı. Dua kitaplarını ve din eğitimi elkitaplarını yakmışlardı. Papazları evlenmeye zorlamışlar ve Fransız erkekleriyle kadınlarına İsa'nın tasviri üzerine tükürmeyi emretmişlerdi. Bıçaklarıyla mihrap süslemelerine, çekiçleriyle aziz başlarına hasar vermişlerdi. Çanları sökmüşler, dökümhanelere götürüp orada yeni kiliseleri topa tutacak silahlara dönüştürmüşlerdi. Hıristiyanlığı ülkeden kazıyıp atmışlardı ve ödülleri ne olmuştu? Buonaparte...

Buonaparte; savaş, açlık, sahte fetih düşleriyle Avrupa'nın ayıbı. Durumun böyle olması General'i kedere boğuyordu. Fransız hayranı olduğu için meslektaşı subaylar tarafından birçok kez alaya alınmıştı. Bu, seve seve kabul edebileceği ve gözlemlediği kadarıyla ulusal karakter konusunda kendini haklı çıkarabilecek kanıtlar getirebileceği bir gerçekti. Ama aynı zamanda da eğiliminin gerçek kaynağının belleğin etkilerinde yattığını biliyordu. Kendi yaşındaki bütün beyefendilerin kendilerini gençken bir şekilde sevdiklerini ve böylesi bir sevecenliği doğal olarak gençliklerinin geçtiği koşullara değin genişlettiklerini olası bir şey olarak görüyordu. Sir Hamilton için bu dönem Bay Hawkins ile yaptığı tur olmuştu. Şimdi Fransa'ya geri dönmüştü, ama bu değişmiş ve küçülmüştü. Gençliği elinden gitmişti Hamilton'un: Elbette, yaşayan her ruh bunu yitiriyordu. Ama o aynı zamanda İngiltere'sini ve Fransa'sını da yitirmişti. Ondan buna da mı katlanmasını bekliyorlardı? Evelina ile Dobson'ın yanına gelmelerine izin vermelerinden beri zihni biraz daha dengesini bulmuştu. Oysa, zavallı Dorset'ın neler hissettiğini tahmin ediyordu; şu farkla ki kendisi için hiçbir kapı yoktu ve kemanlar da surdinli değildi.

"Dorset, Tankerville, Stevens, Bedster, ben, Dobson, Attfield, Fry, Etheridge, Edmeads..."

"Teğmen bizim için bir kavun bulmuş şekerim."

"Kimi unutuyorum? Kimi unutuyorum allahaşkına? Niye her zaman aynı kişi?" General, gözlerini, şeyi kesmek üzere karşısında

* (Fr.) 'Ateşte yakma cezası'. (ç.n.)

duran karısına dikti. Neyi? Bir kriket topunu mu? Bir top mermisini mi? Kemanlar kulaklarında böcekler gibi uğulduyordu. "Kimi unutuyorum?" Dirsekleri üzerinde öne doğru eğildi ve kalınlaşmış parmak uçlarını gözkapaklarının üzerine koydu. Dobson başını çabucak Lady Lindsay'e doğru eğdi.

"Sanırım, Bay Wood'u unutuyorsunuz şekerim" diye mırıldandı Lady Lindsay.

"Wood." General parmaklarını gözlerinden çekti, karısına gülümsedi ve Dobson önüne turuncu bir kavun dilimini koyarken hafifçe başını salladı. "Wood. Chertsey'lilerden biri değildi o, öyle değil mi?"

Kocasının gözleri üzerinde olduğu için Lady Lindsay, onun bu sorusuna yanıt bulmak için yardım bekleyemedi. Bu yüzden ihtiyatlı bir şekilde, "Öyle olduğunu duymadım," diye yanıt verdi.

"Hayır, Wood hiçbir zaman Chertsey'lilerden biri olmadı. Haklısın şekerim. Onu unutalım." General kavununun üzerine şeker serpti. "Elbette, hiç Fransa'da bulunmamıştı o. Dorset, Tankerville, ben, hepsi bu. Dobson, elbette, Fransa'da daha sonra bulundu. Acaba Lumpy Stevens'a ne yaptılar?"

"Lumpy Stevens Tankerville adına girdiği bahsi kazanmıştı. Lumpy Stevens dört deneme atışından birinde bir kuştüyünü vurabilirdi. Fransız topçuları..."

"Belki de yarın bir mektup alabiliriz şekerim."

"Bir mektup mu? Bay Wood'dan mı? Hiç sanmam. Allah bilir Bay Wood şu sırada Elysée tarlalarındaki çimde Melek Cebrail ile kriket oynuyordur. Şimdiye kadar ölmüş ve gömülmüş olmalı. Hepsi öyle olmalılar. Gerçi Dobson elbette öyle değil. Hayır, Dobson değil." General karısının bonesi üzerinden yukarı doğru baktı. Dobson oradaydı, hiçbir şey işitmeden, dosdoğru ileriye bakıyordu.

Dorset'in Paris'teki elçiliği başarılı olmuştu. Her zaman görülen türden şikâyetler de yükselmişti. Bugünlerde dünyayı Bayan Jack Heythrop ve onun gibiler yönetiyordu; ama *The Times* 1787'de, Dük'ün varlığının ve oluşturduğu örneğin bir sonucu olarak, Fransa'da at yarışlarının gerilemeye başladığını bildirmiş, Dük Fransız çimenini daha iyi kullandığı için yarışların yerini kriket

sporunun aldığını haber olarak vermişti. Onları gizlice gözetleyen genç teğmenin bunların farkında olmaması General'i şaşırtmıştı, ta ki, hesap kitap yapıldığında, adamcağızın o sıralar sütannesine elveda demesinin hiç de mümkün olmadığı kanıtlanana kadar.

Ayaktakımı Dorset'in Paris'teki '*hôtel*'ini yakmıştı. Dua kitaplarını, din eğitimi elkitaplarını da yakmışlardı. Dorset'in kriket sopasına ne olmuştu? Onu da yakmışlar mıydı? Ayın 10. gününün sabahı Dover'a çıkmak üzereydik ki karşımızda Dük'ü görmez miyiz! Rıhtımda, onun arkasında demir atmıştı posta gemisi. Keyfi de yerindeydi Dük'ün. Sir Horace Mann ile akşam yemeği yemek üzere Bishopsbourne'a gittik ve ertesi gün de Kent ile Surrey arasındaki maç oldu...

"Dorset, Tankerville, Stevens, Bedster, ben..."

"Kavun tatlıymış, öyle değil mi?"

"Dobson, Attfield, Fry, Etheringe, Edmeans..."

"Umarım yarın bir mektup alırız."

"Kimi unutuyorum? Kimi unutuyorum?"

Doktor, Fransızdı ama, Lady Lindsay'e aklı başında bir adam gibi gözükmüştü. Pinel'in eski bir öğrencisi ve izleyicisiydi. Hastanın melankolisinin *démence*'a* dönüşmesine izin verilmemeliydi. General'e onu oyalayacak şeyler sağlanmalıydı. İkna edilebildiği kadar sık yürüyüşlere çıkmalıydı. Akşam yemeklerinde bir bardaktan fazla şarap içmesine izin verilmemeliydi. Geçmişteki hoş anlar hatırlatılmalıydı. General'in sağlık durumunda Madam'ın varlığı sayesinde kaydedilen belirgin ilerleme inkâr edilemezdi, ama doktorun görüşüne göre şu Dobson'un çağrılması çok iyi olmuştu; General Dobson'dan o kadar çok söz etmişti ki, doktor ilkin onun hastanın oğlu olduğunu sanmıştı. Elbette, Sir Hamilton'ın yanına bir bakıcı koymak gerekli olacaktı, ama bu mümkün olabildiğince ölçülü bir şekilde yapılmalıydı. Doktorun özel bilgisine göre, önerilen çağırma işinin hemen gerçekleşmeyecek olması, İngiliz'in kendi ülkesine dönme olasılığının bulunmaması üzülünecek bir hususdu. Ne yazık ki, General de Rauzan'ın ailesinin de yandaşlarının da, İmparator'a yakın olan kimseleri, Fransız subayın askeri önemine ikna etmekte sürekli olarak başarısız oldukları anlaşılıyordu.

* (Fr.) 'Bunama' (ç.n.)

"Kimi unutuyorum?"

"Bay Wood'u unutuyorsunuz."

"Bay Wood, bunu biliyordum. O bir Chertsey'liydi, öyle değil mi?"

"Bundan neredeyse eminim."

"O, gerçekten de bir Chertsey'liydi. İyi bir adamdı bu Wood."

Normalde Wood'u anımsıyordu. Unuttuğu Etheridge'di. Etheridge ya da Edmeads. Bir keresinde kendini unutmuştu. On adı anımsıyor ama on birinci aklına gelmiyordu. Bu nasıl olabilirdi, insan kendini nasıl unutabilirdi?

General, elinde boş bir şarap bardağıyla ayağa kalkmıştı. "Şekerim," diye başladı sözüne, karısına hitap edip Dobson'a bakarak, "ilk defa Yüce Efendimiz İsa'nın 1774'üncü yılında ziyaret ettiğim bu ülkenin korkunç tarihi üzerinde kafa yorduğumda..."

"Kavun" dedi karısı alçak bir sesle.

"...ve o zamandan beri birçok sıkıntıya uğramış olan bu ülkenin korkunç tarihi üzerinde kafa yorduğumda... Söylemek cesaretini göstereceğim belli bir netice var..."

Hayır, engellenmeliydi bu. Hiçbir zaman yararı yoktu. Lady Lindsay önceleri bu düşünceye gülümsemişti, ama melankoliye yol açıyordu, her zaman melankoliye yol açıyordu.

"Bu kavundan biraz daha ister misiniz, Hamilton?" diye sordu karısı yüksek sesle.

"Bana öyle geliyor ki, iki ülkemizi birbirinden o kadar uzaklaştıran, bu korkunç savaşa yol açan, o korkunç yılın, bütün şu korkunç yılların korkunç olayları, böylesi olaylardan kaçınılabilirdi, gerçekten de ilk bakışta sizce salt bir fantezi olarak görülebilecek bir şey sayesinde kaçınılabilirdi..."

"Hamilton!" Karısı da ayağa kalkmıştı, ama koca hâlâ onun ötesinde hiç kımıldamadan duran Dobson'a bakıp duruyordu. "Hamilton!" Adam onu işitmemeye devam edince, karısı şarap bardağını elinden aldı ve taraçaya doğru fırlattı.

Tiz sesler çıkaran kemanlar durdular. General karısına baktı ve çekingen çekingen yeniden yerine oturdu: "Ah! Şey diyecektim şekerim," dedi, "aklıma öylesine gelen bir düşünceydi sadece. Kavun olgunmuş, öyle değil mi? Birer dilim daha yiyelim mi?"

Herdaim

Ağzından düğümlenen bir torbada, onları hep yanında taşıyordu. İçinde nem birikip dayanıksız kartonu çürütmeye başlamasın diye plastik torbayı çatalla delmişti. Bir saksı içindeki fidelerin üstü örtüldüğünde neler olduğunu biliyordu: Rutubet bir yerlerden çıkıp ansızın kendi iklimini yaratıyordu. Bundan kaçınmalıydı. O zamanlar ne kadar çok rutubet, ne kadar çok yağmur, vıcık vıcık çamur ve boğulan at olmuştu! Kendisi için aldırmıyordu. Yine onlar için aldırıyordu, onların hepsi için, o zamanlar yaşamış olan herkes için.

Üç kartpostal vardı, gönderdiği son kartpostallar. Öncekiler sağa sola verilmiş, belki de kaybolmuştu, ama sonuncular elindeydi, ondan gelen son tanıklıklar. O gün gelince, torbanın düğümünü çözüyor, titrek bir el yazısıyla yazılmış adresin, resmi imzanın (sa-

dece adının ilk harfleri ve soyadı), üstleri uysalca çizilmiş sözcüklerin üzerinde gözlerini gezdiriyordu. Yıllarca kartpostalların söylemediği şeyler bağrını yakmıştı; ama şimdilerde, onların resmi soğukluğunda, avutucu olmasa bile, yerinde gözüken bir şeyler buluyordu.

Elbette kartlara gerçekte bakması gerekmiyordu, tıpkı onun kara gözlerini, kepçe kulaklarını ve Noel'e kadar bu eğlencenin tamamen biteceğini haberleyen kendine güvenli gülümsemesini anımsamak için fotoğrafına bakmasının gerekmediği gibi. Her an ordunun posta servisine ait sarı renkli kartonun üç parçasını tamı tamına aklına getirebiliyordu. Tarihler; 24 aralık, 11 ocak, 17 ocak, kendi el yazısıyla yazılmış ve 16, 17, 17 yıllarını belirten posta mührüyle onaylanmıştı. "Tarih ve göndericinin adı dışında bu tarafa HİÇBİR ŞEY yazılmayacak. Gerekli olmayan cümlelerin üstü çizilebilir. Eğer başka bir şey eklenecek olursa kartpostal imha edilecek." Ve sonra kesin seçenekler söz konusuydu.

```
Çok iyiyim
Hastaneye yattım
{ hastayım, iyileşiyorum
{ yaralıyım, yakında taburcu edilmeyi umuyorum
Üsse gönderiliyorum
                ...tarihli mektubunuzu aldım

                ...tarihli telgrafınızı aldım
                ...tarihli paketinizi aldım
Mektup ilk fırsatta gelecek
Sizden hiç mektup almadım
          { Son zamanlarda...
          { Uzun zamandır...
```

Kardeşi her seferinde iyiydi. Hiç hastaneye yatmamıştı. Üsse gönderilmiyordu. Falanca tarihli bir mektup almıştı. İlk fırsatta bir mektup gönderecekti. Hiç mektup almadığı olmamıştı. Geri kalan cümlelerin üstü kalın bir kurşun kalemle çizilmiş ve bir tek tarih yazıyla yazılmıştı. Sonra, *Yalnızca İmza* talimatının yanında, erkek kardeşinden gelen son sinyal vardı: S. Moss. Yılankavi büyük bir S ve ondan sonra dairevi bir nokta. Ve sonra hep, gayretle yalanan

bir kalem ucuyla el kartondan kaldırılmadan yazıldığını hayal ettiği Moss adı.

Öteki tarafta, annelerinin adı –Bayan Moss, büyük bir B ve 'ayan'ın altında kısa kesik bir çizgi –sonra adres. Alt kenara doğru bir başka uyarı, bu kez daha küçük harflerle: "Adres sadece bu tarafa yazılacak. Başka bir şey eklenirse, kartpostal imha edilecek." Ne var ki ikinci kartpostalının üst tarafına Sammy bir şeyler yazmış, ama kart imha edilmemişti. Kurşunkalemle atılmış imzanın kaba yılankaviliği olmaksızın mürekkeple yazılmış düzgün bir satır: "Almanlardan 50 yarda. Siperden postalanmıştır." Niçin yazmıştı bunu, niçin mürekkeple yazmıştı ve niçin buna izin vermişlerdi? Elli yıl sonra, belirtilen her bir yardaya bir yıl hesabıyla, bunların yanıtını hâlâ bulamamıştı. Sam ihtiyatlı ve sorumlu bir çocuktu, özellikle de annesine karşı; ve suskun kalarak, insanı endişeye düşürebilecek bir riske girmezdi. Ama bu sözcükleri yadsınmaz bir şekilde yazmıştı. Ve mürekkeple yazmıştı. Başka bir şeyin kodu muydu bu? Bir ölüm önsezisi. Ama Sam böyle önsezileri olacak biri değildi. Belki de sadece heyecandı bu, bir etkileme arzusu. Ne kadar yakın olduğumuza bir bak. Almanlardan 50 yarda. Siperden postalanmıştır.

Kardeşinin Cabaret Rouge'da, kendi kabirtaşının altında olduğuna memnundu. Bulunmuş ve kimliği saptanmıştı... Bilinen bir kabir ve onurlu bir gömme töreni... Thiepval karşısında dehşete kapılıyordu, her yıl görev duygusuyla yaptığı ziyaretlere karşın azalmayan bir dehşetti bu. Thiepval'in yitik ruhları... Böyle bir perişanlığa içten içe hazır olmak gerekiyordu. Bu yüzden hep başka yerlerden başlıyordu, Caterpillar Valley, Thistle Dump, Quarry, Blighty Valley, Ulster Tower, Herbécourt'dan.

Sabah Tanları Yok
Gece Geri Gelmiyor
Ama Sen Hep Aklımızdasın

Bu, Herbécourt'daydı, tarlaların ortasında duvarla çevrilmiş bir alan, iki yüz kişilik bir yer, çoğu Avustralyalı, ama mezartaşında bu yazıt bulunan genç, bir İngiliz'di. Böylesi bir keder uzmanı olmak bir zaaf mıydı? Ancak sevdiği mezarlıkların olduğu da doğ-

ruydu. Her ikisi de bir vadi kıvrımında, yoldan yarı yarıya gizlenmiş Bligty Valley ve Thistle Dump gibi; ya da köyden ayrı düşmüş gibi duran Quarry; ya da Devonshire, Somme muharebesinin ilk gününde, o sırtı ellerinde tutmak için dövüşüp ölen ve onu hâlâ da ellerinde tutan Devonshire'lıların şu ufak, özel arazi parçası. Renkleri eski İngiliz yarış arabalarının yeşilindeki işaret levhalarını izliyordunuz, sonra, tahtadan yapılma şehit edilmiş İsa figürlerinin koruduğu tarlalardan geçiyor, her şeyin inceden inceye hesaplandığı bu düzen sığınaklarına yürüyordunuz. Mezartaşları tıpkı domino taşları gibi yan yana sıralanmışlardı; taşların altındaki sakinler hazır ve nazırdılar ve de yanlışsızdılar, listelenmişlerdi, özenle bakılıyorlardı. Krem rengi kabirtaşlarının üzerinde "ADLARI HERDAİM YAŞIYOR" yazıyordu. Ve mezarlarda, kitaplarda, kalplerde, belleklerde de yaşıyordu adları.

Her yıl bunun son ziyareti olup olmayacağını merak ediyordu. Artık yaşı ona bir yirmi yıl, bir on yıl, bir beş yıl daha yaşayabileceğine dair makul bir akla uygun güvence sunmuyordu. Şimdi, tıpkı bir sürücü ehliyeti gibi, yıllık olarak yenileniyordu. Her nisan Dr. Holling ona, bir on iki ay daha direksiyon başında yolculuk etmeye uygun olduğunu garanti etmek zorunda kalıyordu. Belki de o ve Morris, aynı gün işimiz bitti diyeceklerdi.

Daha önceleri, gemi ve trene, Amiens'e kadar ekspresle, yerel bir taşıtla, bir iki kez otobüsle gidip gelmişti. Morris'i satın aldığından beri, teorik olarak daha özgürleşmiş; ancak gittiği yol neredeyse hiç değişmeden kalmıştı. Dover'a kadar arabayla gidiyor, bir gece feribotuna biniyor ve Manş'ı, güçlü kuvvetli kamyon sürücülerinin yanında karanlıkta geçiyordu. Paradan tasarruf ediyordu, hem de bu, her zaman gün doğarken Fransa'da olması anlamına geliyordu. *Sabah Tanları Yok*... Kardeşi her gün, günün doğuşunu görmüş ve o günün, mezartaşını koyacakları gün olup olmayacağını merak etmiş olmalıydı... Sonra N43 karayolunu izleyerek St-Omer'e, Aire'e ve genellikle bir ayçöreği yiyip yanında *thé à l'anglaise** içtiği Lillers'e giderdi. Lillers'ten N43 karayolu Béthune'e devam ediyordu, ama o bu yolu izlemiyordu: Béthune'ün güneyinde Arras'a giden D937 karayolu vardı ve yolun akılda kalan bir dirsek yaptığı düzlükte, Tuğgeneral Sir Frank Higgins'in

* (Fr.) "İngiliz usulü çay." (ç.n.)

kubbeli kapı sundurması tarzındaki kabri vardı. Dönüşte uğramaya niyetlenseniz bile, önünden geçip gitmemeniz gerekirdi. Morris'i aldığı ilk yıllarda, bunu bir kez yapmıştı, ikinci viteste Cabaret Rouge'un çevresinden dolaşmış, sonra da hem Sammy'ye hem de onun yanında yatanlara kaba bir nezaketsizlik göstermiş olduğu duygusuna kapılmıştı: Yok, henüz sizin sıranız değil, siz bekleyiverin, biz daha sonra geleceğiz... Hayır, bu öteki sürücülerin yapacağı şeydi.

Böylelikle, Lillers'den güneye kestirme iniyor ve D341 karayoluyla Arras'a geliyordu. Oradan, güney uç noktaları Albert ve Péronne olan o uzatılmış üçgen içinde, onyıllar önce, İngiliz ordusunun, Verdun'de savaşan Fransızların üzerindeki baskıyı hafifletmek için karşı saldırıya geçtiği koruları ve tarlaları katederek o ağırbaşlı ve gerekli turuna başlıyordu. Zaten her şeyin başlangıcı bu saldırı olmuştu. Hiç kuşkusuz tarihçilerin şimdi bu konuda kuşkuları vardı, ama onların işi kuşkulanmaktı; kendisinin ileri süreceği argümanları ya da savunacağı kişisel görüşleri yoktu artık. O sadece o zamanlar yaşadığı şeylere değer veriyordu: Bir strateji taslağı, cesaret inancı ve yasın gerçekleri...

Başlangıçta, o zamanlar, yaşanan kederin ortaklaşalığı yardımcı olmuştu: Eşler, analar, arkadaşlar, bir dizi yüksek rütbeli subay ve solgun kasım güneşinin dağıtamadığı ince sabah pusu arasında bir borazancı... Daha sonraları, Sam'i anımsama süreci değişime uğramıştı: Bir iş, süreklilik olmuştu; hem kardeşinin ölümü hem de kendisinin bunu anımsaması söz konusu olduğunda, endişe ve ihtişamın yerini şiddetli bir akıldışılık almıştı. Bu dönem boyunca, yalnızlığa ve kederin şehvet dolu bencilliğine açlık duymuştu. Onun Sam'i, onun yitimi, onun yasıydı söz konusu olan ve başka hiçkimsenin kederi onunkine benzemiyordu. Zaten bunu itiraf da ediyordu. Bunda utanılacak bir yan yoktu. Ama şimdi, yarım yüzyıl sonra, duyguları onun bir parçası olmuştu sadece. Kederi, bacaklara takılan metal aletler gibi olmuştu, gerekli ve destekleyici; o olmaksızın yürüyebileceğini tasavvur edemiyordu.

Herbécourt ile Devonshire'ı, Thistle Dump ile Caterpillar Valley'i ardında bıraktığında, her zaman bir korku ürpertisiyle Thiepval'deki kırmızı tuğladan yapılma büyük anıta gelirdi. Kuşkusuz, bir zafer takıydı bu, ama ne çeşit bir tak, diye merak ediyordu:

Ölüm üzerindeki zafer mi, yoksa ölümün zaferi mi? "İşte, Temmuz 1915-Şubat 1918 arasındaki savaşlarda Somme'da hayatlarını yitirmiş, ama savaşın, ölen arkadaşlarına bağışlanan adıyla sanıyla onurlu gömülme şansını onlardan esirgediği, İngiliz ordularının subay ve erlerinin kaydedilmiş adları." Thiepval Ridge, Pozières Wood, Albert, Morval, Ginchy, Guillemont, Ancre, Ancre Heights, High Wood, Delville Wood, Bapaume, Bazentin Ridge, Miraumont, Transloy Ridges, Flers-Courcelette... Savaş üstüne savaş, her bir savaşa bağışlanan taştan defne çelengi ve duvar bölmeleri: Ad üzerine ad, ad üzerine ad, Somme'nin Kayıpları, ölümün resmi duvar yazıları... Sir Edwin Lutyens'in yaptığı bu anıt onu isyan ettiriyordu, her zaman da ettirmişti. Patlamalarla havaya uçup tanınmaz parçalara ayrılmış, çamur tarlalarına gömülmüş, bir an için yükleri ve tozlukları, tütünleri ve erzakları, anıları ve umutları, geçmişleri ve gelecekleriyle tam olarak oradayken, bir an sonra, bir zamanlar var olmuş olduklarını kanıtlayan, sadece haki bir üniforma limesi ya da bir kaval kemiği parçası haline gelmiş bu kayıp adamları düşünmeye katlanamıyordu. Ya da daha kötüsü: Bu adların bazılarına önce adıyla sanıyla onurlu bir gömülme işlemi uygulanmış, üstlerinde adlarının yazılı olduğu yerler tahsis edilmiş, ancak yeni bir savaş, aldırışsız topçularıyla bu geçici mezarlığı yerle bir edip ikinci ve son bir yıkım daha getirmişti. Ancak bu üniforma ve et parçalarının her biri –ister yeni öldürülmüş isterse çoktan çürümeye uğramış olsun –buraya yeniden getirilip düzenlenmiş, kayıpların öncesiz sonrasız alayına kaydedilmiş, donatılıp giydirilmiş ve sağdan hizaya geçirilmişlerdi. Onların ortadan kaybolmalarında ve şimdi yeniden sahip çıkılma şekillerinde hiç mi hiç katlanamadığı bir yan vardı: Sanki onları ciddiyetsizlikle bir yana atmış olan bir ordu, şimdi onlara son derece ağırbaşlı bir tavırla yeniden sahip çıkmayı seçiyordu. Gerçeğin böyle olup olmadığından emin değildi. Askeri konuları anladığını hiç iddia etmiyordu. Bütün iddia ettiği, kederi anlamasıydı.

Thiepval'deki ihtiyatlı tutumu bu anıtı her zaman kuşkucu bir düzeltmen gözüyle okumasına yol açıyordu. Sözgelimi, İngilizce yazıtın Fransızca çevirisinde, kayıpların tam sayısı olan 73367 rakamının anıldığını –İngilizce yazıtta bu yoktu –fark etmişti. Burada bulunmak istememesinin bir başka nedeni buydu. Ufak İngiliz-

Fransız mezarlığına yukarıdan bakan takın ortasında ayakta durulunca (Fransız haçları sola, İngiliz mezartaşları sağa düşüyordu), rüzgâr, rakamlardan kaçırdığı gözlerinden yaşlar getiriyordu. 73367: Belli bir noktanın ötesinde, rakamlar sayılmaz oluyor ve etkileri azalıyordu. Ölüler çoğaldıkça, acı orantısal olarak azalıyordu. 73367: Keder konusundaki bütün uzmanlığına karşın, o bile bunu düşünemiyordu.

Belki de İngilizler kayıpların sayısının yıllar içinde artmaya devam edebileceğini, hiçbir sabit toplamın doğru olamayacağını anlamışlardı; belki de onları belli bir rakam vermekten alıkoymaya iten şey utanç değil, bir çeşit makul şiirsellikti. Ve onlar haklıydılar: Rakamlar gerçekten de değişmişti. Zafer Takı 1932'de Galler Prensi tarafından açılmış ve bütün kayıpların adları takın yüzlerine kazınmıştı, ama yine de şurada burada, uygun yerlerinin dışında, gecikmeyle de olsa unutulmaktan kurtulmuş ve Ekler başlığı altında listelenmiş birkaç asker adı vardı. Şimdi onların adlarının hepsini biliyordu: Dodds T., Northumberland Alayı; Malcolm H.W., The Cameronian Birliği; Lennox F. J., Kraliyet İrlanda Piyade Alayı; Lowell F. H. B., Kraliyet Warwickshire Alayı; Orr R., Kraliyet Inniskillins; Forbes R., Cameron; Roberts J., Middlesex Alayı; Moxham A., Wiltshire Alayı; Humphries F. J., Middlesex Alayı; Hughes H. W., Worcestershire Alayı; Bateman W. T., Northamptonshire Alayı; Tarling E., The Cameron Birliği; Richards W., Kraliyet Sahra Topçusu; Rollins S., East Lancashire Alayı; Byrne L., Kraliyet Alayı; Gale E. O., East Yorkshire Regiment; Walters J., Royal Fusiliers; Argar D., Kraliyet Sahra Topçusu. Sabah Tanları Yok, Gece Geri Gelmiyor...

En çok Rollins S.'ye yakın hissediyordu kendini, çünkü o bir Doğu Lancashire'lıydı; er Lovell'in soyadına konulan baş harflere hep gülümsüyordu; ama zihnini en çok kurcalayan Malcolm H. W. idi. Malcolm H. W. ya da adının tam yazılışı verilecek olursa: 'Malcolm H. W. The Cameronian Alayı İskoç Piyadesi (Sco. Rif.) Wilson H. adıyla hizmet etmiştir'. Bir ek ve bir düzelti. Onu ilk keşfedişinde, hikâyesini hayal etmek hoşuna gitmişti. Yaşı küçük müydü? Evden kaçmak, bir kızdan uzak durmak için mi değiştirmişti adını? Fransız Yabancı Lejyonu'na katılan şu adamlar gibi bir suçtan mı aranıyordu? Gerçekte bir yanıt bulmak istemiyordu,

ama önce kimliğinden ve sonra da yaşamından yoksun bırakılmış bu adam hakkında biraz hayal kurmaktan hoşlanıyordu. Bu yitik şeylerin birikmesi bu eri yüceltiyor gibiydi; bir süre, yüzden yoksun ve ikonvari bir edayla, savaşın bir simgesi olan bir Sammy'ye ve Denis'e rakip görünmüştü. Daha ilerideki yıllarda böylesi düşseverliklere karşı bir tavır almıştı. Gerçekte hiç giz yoktu. Er H. W. Malcolm, H. Wilson oluyordu. Hakikatte hiç kuşkusuz o, H. Wilson Malcolm idi ve gönüllü olarak orduya kaydolduğunda yanlış adı yanlış sütuna yazmışlardı ve sonra da bunu değiştirememişlerdi. Bundan bir anlam çıkıyordu: İnsan, ölüm tarafından düzeltilen bir yazı hatasıdır yalnızca.

Merkezdeki takın ana yazıtından hiçbir zaman hoşlanmamıştı:

AUX ARMEES
FRANÇAISE ET
BRITANNIQUE
L' EMPIRE
BRITANNIQUE
RECON-
NAISSANT

Her bir satır ortalanmıştı, ki bu doğruydu, ancak yazıtın altında çok fazla beyaz boşluk bırakılmıştı. Kendisine kalsa tek parçadan oluşan uzun düzelti sayfasına 'daha az #' işareti koyardı. Ve her geçen yıl *reconnaissant** sözcüğündeki hece bölünmesinden daha çok nefret ediyordu. Bu konuda farklı düşünce ekolleri vardı –bunu yıllar boyunca üstleriyle tartışmıştı – ama o, bir sözcüğü iki sessiz harfin ortasından bölmenin saçma olduğunda ısrar ediyordu. Bir sözcüğü, sözcüğün kendisinin delindiği yerde bölmüş oluyordunuz. Şu askeri, mimari ya da heykelle ilgili budalalığın meydan verdiği şeye bir bakın: Yanlışlıkla, ayrı bir sözcüğü, *naissant*'ı** ortaya çıkaran bir parçalama. Naissant sözcüğünün reconnaissant ile hiçbir ilgisi yoktu, daha da kötüsü, ölüme dikilen bu anıtta ortaya doğum fikrini çıkarıyordu. Bu konuda, yıllar önce, Savaş Mezarları Komisyonu'na bir yazı yazmış ve kendisine, uygun prosedürle-

* Minnettar. (ç.n.)
** Doğmuş olan, doğan. (ç.n.)

rin izlendiğine ilişkin bir yanıt verilmişti. Ona bunu söylemeye cesaret etmişlerdi!

HERDAİM* sözcüğünden de hoşnut değildi. *Adları herdaim yaşıyor:* Burada Thiepval'de, aynı zamanda Cabaret Rouge'da, Caterpillar Valley'de, Combles Komünal Mezarlığı'nda ve bütün daha büyük anıtlarda... Elbette yazım doğruydu ya da en azından daha yaygın biçimdi; ama içindeki bir şey onu iki sözcük olarak görmeyi yeğletiyordu. HER DAİM: Böyle daha ağırlıklı gözüküyordu gözüne, her bir sözcükte eş bir tınlama sesiyle. Öyle ya da böyle, her daim sözcüğü için sözlükle kavgaya tutuşmuştu: "Her zaman, her vakit, sürekli olarak, mütemadiyen." Evet, her zaman her yerde hazır ve nazır; yazıtta, bu anlama gelebilirdi sözcük. Ama o anlam I'i yeğliyordu: "Bütün gelecek zamanlar için." "Adları bütün gelecek zamanlar için yaşıyor. Sabah tanları yok, gece geri gelmiyor, sadece sen hep aklımızdasın." Yazıt bu anlama geliyordu. Ancak sözlük anlam I'i 'Ark. dış. esk.' olarak göstermişti. Arkaik kullanımlar dışında eskimiş. Hayır, hayır, kesinlikle arkaik değildi. 1854 gibi yakın tarihli bir alıntıda geçtiğine göre eskimiş olamazdı. Bay Rothwell ile bu konuda da konuşacaktı, ya da en azından düzelti sayfası üzerine yuvarlak harfli yazısıyla bir not düşecekti; ancak bu sözlük maddesi gözden geçirilmiyordu ve H harfi düzeltme yapma fırsatını bulamaksızın yazı masasının üzerinden geçip gitmişti.

HERDAİM. Kolektif bellek denen şeyin, tek tek belleklerin toplamından fazla bir şey olup olmadığını merak ediyordu. Eğer varsa, bu sadece, ortak sınırı olan, ancak bir bakıma daha zengin bir şey miydi; yoksa daha uzun mu sürüyordu? Özgün bilgiye sahip olamayacak kadar genç olanlara bellek verilip verilemeyeceğini, onlara böyle bir belleğin aşılanıp aşılanamayacağını merak ediyordu. Bunu özellikle Thiepval'de düşünüyordu. Genç ailelerin çimenliğin üstünde kırmızı tuğladan yapılma *arc-de-triomphe*'a** doğru sıra sıra yürüdüklerini gördüğünde bu yerden nefret etmesine karşın Thiepval onda aynı zamanda ihtiyat dolu bir umut da uyandırıyordu. Hıristiyan katedralleri engin görkemleriyle dinsel inancın esin kaynağı olabiliyorlardı; peki o zaman, Lutyens'in anıtı

* İngilizcedeki 'Evermore' sözcüğü söz konusu ediliyor. (ç.n.)
** Zafer anıtı. (ç.n.)

da eş ölçüde akıl ötesi bir yanıtı niye yaratamasındı? Annesinin plastik kutulardan çıkardığı garip yiyecekler için ağlayıp sızlayan şu isteksiz çocuk, burada bellek kazanabilirdi. Böylesi bir yapı, en derin heyecanların varlığını en taze zihinlere hissettiriyordu. Keder ve korkuyla karışık saygı burada yaşıyordu; solunabiliyor, içe çekilebiliyordu. Ve eğer durum buysa, o zaman bu çocuk da kendi sırası gelince çocuğunu getirebilir ve bu böyle, kuşaktan kuşağa, HERDAİM sürebilirdi. Sadece 'Kayıplar'ı saymak için değil, yakınlarını kaybetmiş olanların neler hissetmiş olduklarını ve onların acısını –kendisinin acısını –yeniden hissedebilmek için...

Belki de Denis'le evlenmesinin bir sebebi buydu. Elbette bunu asla yapmaması gerekirdi. Ve bir bakıma hiç yapmamıştı, çünkü aralarında hiç tensel bağ olmamıştı: Kendisi isteksizdi, Denis iktidarsızdı. İki yıl sürmüştü ve onu kız kardeşlerine bıraktığında Denis'in hiçbir şey anlamayan gözlerini unutmak mümkün değildi. Kendini savunmak için söyleyebileceği tek şey ilk kez böylesine saf bir bencillikle davranmış olmasıydı: Onunla kendi gerekçeleriyle evlenmişti ve onu başından kendi gerekçeleriyle atmıştı. Bazı kişiler, tamamen kendi hatıralarına bağlı olduğu için, yaşamının geri kalan kısmının da bencilce olduğunu ileri sürebilirlerdi; ama bu, başka hiç kimseyi incitmeyen bir bencillikti.

Zavallı Denis! Saçının bir yanı ağarmış olmasına ve salyası akmasına karşın, döndüğünde hâlâ yakışıklıydı. Nöbetler geldiğinde, göğsünün üzerine kapanıyor ve bir kurşunkalemin ucuyla dilini aşağı bastırıyordu. Denis her gece uykusunda dönüp duruyor, bir şeyler mırıldanıyor, sesler çıkarıyor, bir süre sessiz kalıyor ve sonra, bir geçit töreni meydanındaki netlikle, "*Ya ya ya! Şa şa şa!*" diye bağırıyordu. Uyandırıldığında, neler olup bittiğini asla anımsayamıyordu. Suçluluk ve acı duyuyordu, ama bu suçun ne hakkında olduğu konusunda hiçbir belirgin anısı yoktu Denis'in; oysa kendisi biliyordu: Denis, bir şarapnelle vurulmuş ve en iyi arkadaşı Jewy Moss'a elveda diyemeden; Sammy'yi ertesi günün Hun bombardımanı sırasında öldürülmeye terk ederek, savaş hattından alınıp hastaneye götürülmüştü. İki yıllık bu evlilikten sonra, ağarmış saç tutamını görmemek için onu iki yıl boyunca şevkle tarayışını seyrettikten sonra, kız kardeşlerine teslim etmişti Denis'i. Bundan böyle, demişti onlara, onlar Denis'e ve kendisi de Sam'e bakmalıy-

dı. Denis'in kız kardeşleri ona suskun bir şaşkınlık içinde bakakalmışlardı. Denis onların arkasında, holde, ıslak çenesi ve kahverengi gözlerinde hiçbir şey anlamadığını dışavuran bir ifadeyle, bu en son olayın özel bir şey olmadığını, kavrayamadığı birçok şeyden sadece birisi olduğunu ve hayatının geri kalan süresi boyunca, hiç kuşkusuz anlamı ondan yine kaçacak olan çok fazla olayın meydana geleceğini gösteren sıkıntılı bir sabırla ayakta durmuştu.

Bir ay sonra sözlükteki işine başlamıştı. Rutubetli bir zemin katında, uzun ilk düzelti kâğıtlarının yayılı olduğu bir masada tek başına çalışıyordu. Buğu, pencere camından aşağı boncuk boncuk iniyordu. Pirinçten yapılma bir masa lambası ve sivrilte sivrilte eline uymayacak kadar kısa kalan bir kurşunkalemle donanmıştı. Yazısı geniş ve gevşekti, biraz Sammy'ninki gibiydi; onun ordu kartpostallarında yaptığı gibi, sözcüklerin üstünü çiziyor ya da ekliyordu. *İlk düzelti kâğıdının bu tarafına hiçbir şey yazılmayacak. Eğer ilk düzelti kâğıdına başka bir şey eklenirse imha edilecek.* Hayır, kaygılanması gerekmezdi; işaretlerini cezalandırılma kaygısı hissetmeden yapıyordu. Roman karakterde olmak yerine italik olan iki nokta üst üsteleri, yuvarlak olmak yerine köşeli olan parantezleri, tutarsız kısaltmaları, yanıltıcı göndermeleri görüyordu. Arada sırada önerilerde bulunuyordu. Yılankavi el yazısıyla kenara çıkmalar yaparak, şöyle şöyle bir sözcüğün onun görüşüne göre konuşma dilinde kullanılan bir sözcük olmaktan çok, vülger bir sözcük olduğunu ya da dile getirilen anlamın metaforik bir anlam olmaktan çok, mecazi olduğunu belirtiyordu. İlk düzelti kâğıtlarını editör yardımcısı Bay Rothwell'e aktarıyor, ama notlarının sonuçta dikkate alınıp alınmadığını hiç sormuyordu. Sakallı, az konuşan ve barışsever bir adam olan Bay Rothwell onun titiz gözüne, 'sözlük'ün uzlaşımları konusundaki güvenilir kavrayışına ve eğer bir fasikülün kısa bir süre içinde baskıya gitmesi gerekiyorsa onun eve iş götürmeye razı oluşuna değer veriyordu. Kendi kendine ve başkalarına, onun eskimiş diye yaftalanan sözcükler konusunda garip bir biçimde tartışmacı bir tutumu olduğunu bildiriyordu. Doğru işaretleme olarak Esk.'den çok, Esk.?'i öneriyordu Bayan Moss. Belki de bunun yaşla bir ilgisi var, diye düşünüyordu Bay Rothwell; bir sözcüğün devrini tamamladığını kabullenmeye genç insanlar belki de daha istekliydiler.

Aslında, Bay Rothwell, ondan sadece beş yaş daha küçüktü; ancak Bayan Moss –Denis'i başından atmasından sonra yeniden Bayan Moss olmuştu– neredeyse iradi bir çabayla çabuk yaşlanmıştı. Yıllar geçiyor kilo alıyordu, saçları tokalarından biraz daha dağınıkça uçuşuyor ve gözlük camları daha kalınlaşıyordu. Çoraplarının kalın, eski moda bir görünüşü vardı, yağmurluğunu hiçbir zaman kuru temizleyiciye götürmüyordu. Çok sayıda eski dosyanın yığılı olduğu bürosuna giren daha genç sözlükbilimciler, tahta tavşan kafeslerini andıran hafif kokunun duvarlardan mı, eski 'sözlük'ün uzun düzelti kâğıtlarından mı, Bayan Moss'un yağmurluğundan mı, yoksa Bayan Moss'un kendisinden mi geldiğini merak ediyorlardı. Yaptığı işin sadece titizliğini gören Bay Rothwell için bunların hiçbirinin önemi yoktu. Yılda on beş günlük bir tatile hak kazanmış olmasına karşın, asla bir haftadan fazla tatil almıyordu Bayan Moss.

Önceleri bu tatil on birinci ayın on birinci gününün on birinci saatine denk düşüyordu ve Bay Rothwell ayrıntıları sormama nezaketini gösteriyordu. Ama, daha sonraki yıllarda tatil haftasını öteki aylarda, bahar sonu ya da güz başında alır oldu. Annesiyle babası ölüp de kendisine küçük bir miras kaldığında, bir gün işe kırmızı deri koltukları olan küçük bir gri Morris'le gelerek Bay Rothwell'i şaşırtmıştı. Arabanın önünde sarı renkli metal bir *AA** kokartı ve arkada metal bir GB plakası vardı. Elli üç yaşında sürücü sınavından ilk seferinde geçmişti ve arabasına aşırıya yaklaşan bir doğrulukla manevra yaptırıyordu.

Her zaman arabada uyuyordu. Paradan da tasarruf ediyordu ama esas olarak hem kendi kendisiyle hem de Sam'le yalnız olmasına yanıyordu bu. Arras'ın güneyindeki o uzamış üçgende yaşayan köy sakinleri, savaş anısına yapılmış anıtın yanına park eden, top bronzu rengi, eski İngiliz arabasının görüntüsüne alışmışlardı; içinde, battaniyesine sarınmış yaşlı bir kadın, arabanın yolcu koltuğunda uyuyakalmış oluyordu. Arabayı geceleyin asla kilitlemiyordu, çünkü korku duymak onun adına küstahlık, hatta saygısızlık gibi görünüyordu. Köyler uyurken uyuyor ve sütü sağılmaya götürülen sırılsıklam olmuş bir inek, park etmiş olan Morris'in kenarına omzuyla hafifçe dokununca uyanıyordu. Arada sırada bir köylünün

* *Automobile Association.* (ç.n.)

evine davet edildiği oluyordu, ama bu tür konukseverlikleri kabul etmemeyi yeğliyordu. Davranışı tuhaf görülmüyordu ve bölgedeki kafeler, sorma gereğini duymaksızın, ona *thé à l'anglaise* servisi yapıyorlardı.

Thiepval'i, Thistle Dump'ı ve Caterpillar Valley'i geride bıraktıktan sonra, Arras'tan geçerek yukarıya doğru çıkıyor ve Béthune'e doğru D937 karayoluna sapıyordu. Ötede Vimy, Cabaret Rouge, N.D. de Lorette uzanıyordu. Ama her zaman, öncelikle yapılacak bir başka ziyaret vardı: Maison Blanche. Çoğu da böylesi huzur dolu adlar taşıyorlardı... Ama burada, Maison Blanche'ta 40.000 Alman ölmüştü, 40.000 Hun ince siyah haçlarının altında yatıyorlardı, İngiliz mezarları kadar görkemli olmasa da Hunlardan beklenebilecek kadar düzenli bir görüntüydü bu. Orada, gelişigüzel birkaç ad okuyarak, 21 Ocak 1917'den kısa süre sonra gelen bir tarih bulduğunda, acaba Sammy'yi öldüren Hun bu olabilir mi, diye öylesine merak ederek oyalanıyordu. Tetiği çeken, makineli tüfeğe mermi süren, obüs topu gürlerken kulaklarını tıkayan bu adam mıydı? Ve sonradan, hayatta ne kadar kısa bir zaman kaldığına bakıyor, adıyla sanıyla onurlu bir gömülme töreni için yan yana dizilmeden önce çamurun içinde iki gün, bir hafta, bir ay ya da onun gibi bir süre kalıp kalmadığını düşünüyordu. Yüzünü bir kez daha Sammy'sine çevirmişti. Gerçi şimdi, tel örgüler ve 50 yarda ile değil, birkaç kilometrelik asfaltla ayrılmış olarak.

Bu Hunlara karşı hiç kin duymuyordu; zaman insanlara, askeri birliklere, alaya, Hun ordusuna, Sam'in hayatını alan ulusa karşı duyabileceği her türlü öfkeyi silip götürmüştü ondan. Hıncı daha sonra gelenlere yönelikti, sevimli Hun adıyla niteleyerek onurlandırmayı reddettiklerine... Hitler'in savaşından, Büyük Savaş'ın anısını azalttığı, ona bir numara verdiği, onu iki savaştan sadece birincisi kıldığı için nefret ediyordu. Ve Büyük Savaş'ın ikincisinden sorumlu tutulmasından nefret ediyordu, sanki Sam, Denis ve hayatlarını yitirmiş olan bütün öteki Doğu Lancashire'lılar bu yeni dramın kısmen nedeni imişler gibi. Sam elinden geleni yapmıştı –hizmet etmiş ve ölmüştü– ve belleğin arka planına atılarak çok çabuk cezalandırılmıştı. Zaman akılcı davranmıyordu. Elli yıl önce Somme; ondan yüz yıl önce Waterloo; ondan da dört yüz yıl önce

Agincourt ya da Fransızların yeğlediği gibi Azincourt... Ancak şimdi bu uzaklıklar sıkışıp birbirlerine daha yaklaşmışlardı. Bunun suçunu 1939-1945'e bağlıyordu.

Fransa'da, İkinci Savaş'ın geçtiği ya da en azından anımsandığı bölgelerden uzak durmayı biliyordu. Morris'i almasını izleyen ilk yıllarda, kimi zamanlar kendini tatilde sanma, bir turist olduğunu hayal etme yanlışını yapmıştı. Düşüncesizce yol kenarındaki sakin bir noktada durabiliyor ya da yörenin sıcaktan kavrulan sakin bir köşesindeki bir arka sokakta gezinirken, bir duvara yerleştirilmiş düzgün bir tablet, ona saldırıya geçiyordu. Levhada, *Monsieur Un Tel, lâchement assassiné par les Allemands* ya da *tué* ya da *fusillé** diye bir anma yazısıyla hakaret dolu bir modern tarih vardı: 1943, 1944, 1945. Bu ölümler ve bu tarihler manzarayı engelliyorlardı; yenilikleriyle dikkat talep ediyorlardı. O reddediyordu, reddediyordu...

İkinci Savaş'ın gerçekliğine böyle çarptığında, kendini avutmak için en yakın köye koşturuyordu. Nereye bakacağını her zaman biliyordu: Kilisenin, *mairie*'nin,** demiryolu istasyonunun yanına; yoldaki bir kavşağa; acımasızca budanmış ıhlamur ağaçlarının ve birkaç paslı kafe masasının bulunduğu tozlu bir meydana. Orada, kahraman poilu'sü,*** kederli dulu, muzaffer Marianne'ı, kabadayı horozuyla donanmış, rutubetle lekeli anıtını buluyordu. Sütun üzerinde okuduğu hikâye herhangi bir heykel süslemesine gerek duyulan türden değildi. İkinci Savaş'ın 9'una karşı birincisinin 67'si, 12'ye karşı 83, 5'e karşı 40, 2'ye karşı 27: Aradığı ezeli doğrulama, tarihsel düzelti buradaydı. Taşa oyulmuş adlara dokunuyordu, cilaları rüzgâr ve yağmur alan tarafta aşınıp yıpranmıştı. Bildik oranlarıyla Büyük Savaş'ın korkunç önceliğini ilan eden sayılar... Gözleri iki kez, üç kez, dört, beş, altı kez yinelenen bir adda durarak daha büyük listeyi kontrol ediyordu: Aynı büyük kargaşada gitmiş olan ailenin neredeyse tüm erkekleri... Bilinen bir gömüt ve iade edilmiş itibar... Ölümün otoriter istatistiklerinde, ihtiyaç duyduğu rahatlığı buluyordu.

---

* 'Almanlar tarafından kalleşçe katledilen falanca,' 'öldürülen', 'kurşuna dizilen'. (ç.n.)

** (Fr.) Belediye Sarayı. (ç.n.)

*** (Fr.) Birinci Dünya Savaşı'nda Fransız askerlerine verilen lakap. (ç.n.)

Son geceyi Aix-Noulette'te geçiriyordu (7'ye karşı 101) ya da 17 Aralık 1916 günü öldürülen Çavuş Plouvier Maxime'i anımsadığı –o köyde, Sam'inden önce ölmüş olan son erkekti– Souchez'de (6'ya karşı 48) geçiriyordu; Carency'de (1'e karşı 19) geçiriyordu; Lherbiers ailesinin sekiz erkeğinin, dördünün *champs d'honneur*'de, üçünün *victimes civiles,* birinin de *civil fusillé par l'ennemi** olarak öldüğü Ablain-Saint-Nazaire'de (9'a karşı 66) geçiriyordu. Sonra, ertesi sabah, kederle sarsılmış olarak, çimenler henüz çiyle kaplıyken, Cabaret Rouge'a doğru yola çıkıyordu. Yalnızlıkta ve rutubetle sızlayan dizlerinde avuntu veren bir yan vardı. Artık Sam'le konuşmuyordu; her şey on yıllar önce söylenmişti. Kalplerdeki şeyler dile getirilmiş, savunmalar yapılmış, sırlar verilmişti. Artık ağlamıyordu da; o da sona ermişti. Ama Cabaret Rouge'da onunla birlikte geçirdiği saatler yaşamının en hayati saatleriydi. Hep öyle olmuşlardı.

D937 karayolu Cabaret Rouge'da hatırlatıcı bir dirsek yapıyor, saygı gereği yavaşlamanız gerektiğini belirterek dikkatinizi, Tuğgenerel Sir Frank Higginson'ın, hem bir giriş kapısı hem de bir anma takı olarak işlev gören o hoş kubbeli kapı sundurmasına çekiyordu. Orada, mezarlık arazisi önce alçalıyor, sonra üzerinde İsa'nın değil de metal bir kılıcın asılı olduğu bir haça doğru yeniden yükseliyordu. Simetrik, amfiteatr biçiminde, Cabaret Rouge, 6676 İngiliz askerini, denizcisini, deniz piyadesini ve havacısını; 732 Kanadalı'yı; 121 Avustralyalı'yı; 42 Güney Afrikalı'yı; 7 Yeni Zelandalı'yı; Kraliyet Guernsey Hafif Süvari Bölüğü'nün iki üyesini; 1 Hintli'yi; bilinmeyen bir birliğin 1 üyesini; ve 4 Alman'ı barındırıyordu.

Cabaret Rouge'de aynı zamanda 1958'de altmış sekiz yaşında ölmüş olan, İmparatorluk Savaş Mezarları Komisyonu Sekreteri Tuğgeneral Sir Frank Higginson'ın külleri de vardı ya da daha doğrusu bu küller buraya serpilmişti. Gerçek sadakati ve hatıralara bağlılığı gösteriyordu bu. Dul karısı, Lady Violet Lindsley Higginson, dört yıl sonra ölmüş ve onun külleri de buraya serpilmişti. Talihli Lady Higginson! Savaşta ölmemiş olan bir tuğgeneralin karısına –tuğgeneral Büyük Savaş'ta her ne yapmış olursa olsun– ne

* (Fr.) "Savaş meydanı"; "Sivil kurbanlar"; "Düşman tarafından kurşuna dizilen sivil." (ç.n.)

diye böylesi kıskanılacak ve övgüye değer bir gömme töreni bahşedilmişti de savaşın, adıyla sanıyla onurlu bir gömülme şansı tanıdığı şu askerlerden birinin kız kardeşinden böylesi bir imkân esirgenmişti? Komisyon, askeri bir mezarlığın sivil küller kabul etmediğini söyleyerek, ricasını iki kez reddetmişti. Üçüncü mektubu yazışında daha az kibar davranmışlar, ona sertçe önceki mektuplarındaki yanıtı anımsatmışlardı.

Bütün bu yıllar içinde bazı değişiklikler olmuştu. Ona, geceyi kardeşinin mezarının yanı başında geçirme iznini vermeyerek on birinci ayın on birinci gününün on birinci saatinde gelmesini engellemişlerdi. Kamp kurma imkânlarının olmadığını söylüyorlardı; duygularını paylaşıyormuş gibi yapıyorlar, ama ya başka herkes de aynı şeyi yapmak isterse, ne olacağını soruyorlardı. O da, başka hiç kimsenin aynı şeyi yapmak istemediğinin çok açık olduğu yanıtını veriyor, ama eğer yaparlarsa da böylesi bir arzuya saygı duymak gerektiğini belirtiyordu. Öte yandan, birkaç yıl sonra, resmi töreni özlemeyi de bir yana bıraktı: Bu tören ona, uygunsuz ve saflıktan uzak bir şekilde anımsayan insanlarla dolu bir tören gibi gözüküyordu.

Çimen ekimi konusunda problemler çıkmıştı. Mezarlıktaki çimen Fransız çimeniydi ve bu ona, altında İngiliz askerlerinin yatması için uygun olmayan, daha kaba türden bir çimen gibi gözüküyordu. Bu konuda başlattığı kampanya, komisyon nezdinde hiçbir sonuca götürülmemişti. Bu yüzden bir bahar günü, küçük bir bel ile plastik bir torbada rutubetiyle muhafaza ettiği bir metrekare İngiliz çimeni getirmişti. Karanlık bastıktan sonra, duygularını inciten Fransız çimenini kazıp çıkarmış ve daha yumuşak İngiliz çimenini onun yerine koymuş, yerleştirmiş ve sonra da ayağıyla üzerine basmıştı. Çalışmasından memnundu ama ertesi yıl, mezara yaklaşırken, kendi yaptığı onarımın hiçbir belirtisini görmemişti. Diz çöktüğünde de çalışmasının boşa gitmiş olduğunu fark etmişti: Fransız çimeni yeniden ekilmişti. Aynı şey soğanlarını gizlice ektiğinde de olmuştu. Sam laleleri seviyordu, özellikle de sarı laleleri; bir sonbahar günü toprağa yarım düzine lale soğanı ekmişti. Ancak ertesi bahar geri döndüğünde, kardeşinin mezartaşının önünde sadece tozlu sardunyalar olduğunu görmüştü.

Mezar saldırılara da uğramıştı. Çok zaman önce de değil. Bir

sabah, günün ağarmasından kısa bir süre sonra mezarlığa vardığında, önce çimenin üzerinde bir köpeğin işi olduğunu sandığı bir şey bulmuştu. Ama aynı şeyi, 1685 Er W. A. Andrade 4. Tug. Londra Alay, 15 Mart 1915 ve 675 Er Leon Emanuel Levy Cameronian (İsk. Tüf.) 16 Ağustos 1916, 21 yaşında ve Ruh Onu Veren Tanrı'ya Döner-Annen, yazıtlarını taşıyan mezarlarda da görünce, bir köpeğin ya da üç köpeğin, mezarlıktaki sadece üç Musevi kabrini bulmayı başarmış olmalarının hiç de rastlantı olamayacağı hükmüne varmıştı. Mezarlık bakıcısını bir güzel azarlamıştı. Bakıcı, böylesi saldırıların daha önce de cereyan etmiş olduğunu, mezartaşlarına boya da sıkıldığını itiraf etmişti, ama her zaman herkesten önce gelip bu işaretleri çıkarmaya çalışıyordu. Ona dürüst biri olabileceğini ama besbelli ki aylağın teki olduğunu söylemişti. İkinci Savaş'ı kınamıştı. Onu bir daha düşünmemeye çalışmıştı.

Şimdi geriye, 1917'ye dönüp baktığında, şu manzarayı görmesini engelleyen hiçbir şey yoktu: Onyıllar boyu biçilmiş çimenler, ve çimlerin sona erdiği yerde başlayan domino taşı kalınlığında bir dizi beyaz mezartaşı. 1358 Er Samuel M. Moss Doğu Lancashire Alayı. 21 Ocak 1917 ve ortada Davud Yıldızı. Cabaret Rouge'daki bazı mezarlar anonimdi, kimlik belirten hiçbir sözcük ya da simge taşımıyorlardı; bazılarında yazıtlar, birliklerin işaretleri, İrlanda arpleri, Afrika ceylanları, akçaağaç yaprakları, Yeni Zelanda eğreltiotları vardı. Çoğu Hıristiyan haçı taşıyordu; yalnızca üçünde Davud Yıldızı vardı. Er Andrade, Er Levy ve Er Moss. Davud Yıldızı'nın altına gömülmüş olan bir İngiliz askeri: Gözlerini bu yıldızın üzerinde tutuyordu. Sam eğitim kampından arkadaşlarının ona takıldıklarını yazmıştı, ama okulda hep Jewy Moss olmuştu ve çoğuyla da iyi arkadaşlardı, dışarıda olduğu kadar kışlanın içinde de iyiydiler. Daha önce duymuş olduğu aynı sözleri söylüyorlardı, ama Jewy Moss bir İngiliz askeriydi, dövüşecek ve arkadaşlarıyla birlikte ölecek kadar iyiydi, zaten o da bunu yapmıştı ve bunun için anımsanıyordu. Bayan Moss her şeyi karıştıran İkinci Savaş'ı bir yana itiyordu. Kardeşi bir İngiliz askeriydi, Doğu Lancashire Alayı'ndandı, Cabaret Rouge'da Davud Yıldızı'nın altına gömülmüştü.

Onları ne zaman düzleyip tarla yapacaklarını merak ediyordu, Herbécourt, Devonshire, Quarry, Blighty Valley, Ulster Tower,

Thistle Dump ve Caterpillar Valley; Maison Blanche ve Cabaret Rouge. Hiçbir zaman yapmayacaklarını söylüyorlardı. Bu toprak, diye okuyordu her yerde, "...müttefik orduların hayatlarını yitiren askerlerine sürekli bir istirahatgâh olmak üzere Fransız halkı tarafından hediye edilmiştir" ve bunun gibi açıklamalar. Onlar, HERDAİM diyorlardı ve o "Bütün gelecek zamanlar" diye işitmek istiyordu. Savaş Mezarları Komisyonu, başvurduğu parlamento üyeleri, Dışişleri Bakanlığı, Sammy'nin alay komutanı, hepsi de ona aynı şeyi söylüyorlardı. Onlara inanmıyordu. Yakında –elli yıl içinde ya da ona yakın bir sürede –Büyük Savaş'ta hizmet etmiş olan herkes ölmüş olacaktı ve ondan sonra da hizmet etmiş olanları tanıyan herkes ölmüş olacaktı. Ya anıları başkalarına aşılama olmasa ya da anıların kendileri utanç dolu şeyler olarak görülürse ne olacaktı? Önce, diye tahmin yürütüyordu, arka yollardaki şu küçük taş tabletler keskilerle yerlerinden çıkarılırdı, çünkü Fransızlar'la Almanlar birbirlerinden nefret etmeyi yıllar önce resmen sona erdirmişlerdi ve Alman turistleri, atalarının işledikleri kalleşçe cinayetlerle suçluyor görünmek istemezlerdi. O zaman savaş anıtları, önemli istatistikleriyle birlikte ortadan kalkacaktı. Birkaçının mimari bir değere sahip olduğu düşünülebilirdi; ama yeni ve neşeli bir kuşak onları can sıkıcı bulacak ve köylere canlılık getirmek için daha iyi şeyler düşleyecekti. Ve sonra da sıra, mezarlıkları düzleyip tarla yapmaya, onları yeniden verimli tarımsal kullanımlara açmaya gelecekti: Çok uzun süre ekilmeden kalmışlardı. Papazlar ve politikacılar bunu pekâlâ yaparlar ve çiftçiler de kan ve kemikle verimli hale gelmiş olan topraklarını geri alırlardı. Thiepval belki de tarihi sayılan bir anıt bina olabilirdi, ama Tuğgeneral Sir Frank Higginson'ın kubbeli kapı sundurmasını da muhafaza edecekler miydi? D937 karayolundaki o dirsek, trafik açısından bir tehlike olarak görülecekti; bütün bu yıllardan sonra yolun yeniden düzleştirilebilmesi için gereken tek şey bir sarhoşun yapacağı bir kazaydı. Sonra büyük unutuş başlayabilirdi, manzaranın içinde yavaş yavaş kayboluş... Savaş bir iki müzeye, ziyaret edilecek birtakım siperlere ve amaçsız özverinin özeti olan birkaç ada indirgenecekti.

Anımsamanın alevi son bir kez coşkuyla parlayabilir miydi? Kendi açısından da yaşamının yazı hatasının düzeltilmesi; yıllık anma gezilerinin sona ermesi gecikmeyecekti; ancak kendini çok

yaşlı biri olarak gördüğünde bile, anıları gözüne keskinleşiyormuş gibi geliyordu. Eğer bir birey böyle hissediyorsa, ulusal ölçekte de böyle olmaz mıydı? Yirmi birinci yüzyılın ilk onyıllarında, şu ya da bu zaman, her şey arşivcilerin ellerine devredilmeden önce, akşam güneşiyle aydınlanan son bir an olamaz mıydı? Geçmiş onyılların biçilmiş çimenine son bir kez bakmak için tüm halklar geriye dönemez miydi, ağaçların arasındaki bir gedik narin mezar taşlarının kavisli sıralarını, insanın gözüne çarpan parlak adlarını ve dehşet verici tarihlerini, arplerini ve Afrika ceylanlarını, akçaağaç yapraklarını ve eğreltiotlarını, Hıristiyan haçlarını ve Davud yıldızlarını sunan beyaz tabletleri ortaya çıkaramaz mıydı? O zaman, bir çift yaşlı göz açılıp kapanıncaya kadar, ağaçlardaki gedik kapanacak ve biçilmiş çimen gözden kaybolacaktı; güneşi mor çivit mavisi bir bulut kaplayacaktı ve tarih, kabaca tarih, gündelik tarih, unutacaktı. Böyle mi olacaktı?

Gnossienne

ŞUNU açıkça belirteyim ki, ben edebiyat konferanslarına hiç katılmam. Bu konferansların, adları dillere destan müzelere yakın *art deco* otellerde verildiğini; romanın geleceği üzerine yapılan toplantıların *Kamaradschaft, brio* ve *bonhomie** ile yürütüldüğünü; o anda kuruluveren dostlukların her zaman kalıcı olduğunu ve iş bittikten sonra sert bir içkinin, hafif uyuşturucuların ve gelgeç bir seks deneyiminin tadını çıkardıklarını biliyorum. Frankfurt'taki taksi sürücülerinin yıllık Kitap Fuarı'ndan hoşlanmadıkları söyleniyor, çünkü edebiyatçılar, toplantılara katılan diğer mesleklerin saygıdeğer üyeleri gibi fahişelere takılmak yerine, otellerinde kalıp birbirlerini düzmeyi yeğliyorlarmış. Edebiyat konferanslarının;

* (Al.; Fr.) "Arkadaşlık; canlılık; yürek temizliği". (ç.n.)

mafyanın yaptırdığı koca bloklarda yapıldığını, bu binaların havalandırma tesisatlarının tifo, tetanos ve difteri mikroplarıyla dolup taştığını; konferansları düzenleyenlerin yerel vergi indirimi peşinde koşan uluslararası snoplar olduklarını; konferanslara katılanların bedava uçak bileti ve rakiplerini aynı anda birkaç dilde sıkma şansı elde etmeye can attıklarını; şu sözde sanat demokrasisinde herkesin gerçek hiyerarşi içindeki yerini kabullendiğini ve dolayısıyla da buna hayıflandığını ve erkek ya da kadın, tek bir romancının, şairin, denemecinin ya da hatta gazetecinin bile bu mafya otellerini girdiğinden daha iyi bir yazar olarak terk etmediğini de biliyorum. Dediğim gibi, bütün bunları sadece öğrendim, çünkü tek bir edebiyat konferansına katılmadım ben.

Yanıtlarımı kendi adresimi yazmadığım kartpostallarla gönderiyorum: "Özür dilerim, mümkün değil"; "Konferans vermiyorum"; "Dünyanın başka yerlerine yolculuk yapacağım için üzgünüm" ve bunun gibi sözler. Fransa'dan aldığım çağrılara verdiğim yanıtın başlangıç cümlesini birkaç yıl değiştirip durdum. Sonunda şöyle oldu: *"Je regrette que je ne suis pas conférencier ni de tempérament ni d'aptitude..."** Bu yanıttan bayağı hoşnuttum: Eğer sadece yetersizliğimi ileri sürecek olsam bu bir alçakgönüllülük olarak görülebilirdi, eğer sadece mizacımın uygun olmadığını ileri sürecek olsam, koşullar benim için reddetmenin çok zor olacağı bir noktaya kadar iyileştirilebilirdi. Bu şekilde kendimi verilecek herhangi bir yanıta karşı korunaklı kılmıştım.

Marrant'tan yapılan çağrıyı iki kez okumama yol açan şey, safça amatörlüğüydü. Belki de *amatörce* demek uygun düşmez; sanki ortadan kaybolmuş bir dünyadan gelircesine *demode*. Hiçbir belediye mührü yoktu, hiçbir beş yıldızlı otel vaadi yoktu, edebiyat kuramının sado-mazoşist tutkunlarının adları yoktu. Kâğıt antetsizdi, imza özgün görünmekle birlikte, üzerindeki metin Roneo marka daktilonun ya da savaş öncesi karbon kâğıdının o soluk, bulanık, morumsu görünüşünü taşıyordu. Daktilonun harflerinin bazılarının (besbelli ki tek parmakla yazan biri için tasarımlanmış, dimdik tuşları bulunan eski bir aletti) çatlak olduğu anlaşılıyordu. Bütün bunlara dikkat ettim; ama en çok dikkatimi çeken şey –beni bir an için

* (Fr.) "Ne mizaç olarak ne de yeterlilik olarak konferansçı olmadığım için üzgünüm." (ç.n.)

acaba bir kez olsun bir konferansa katılsam mı diye sahip olup olamayacağım konusunda meraka düşüren şey– imzanın üstünde, ayrı duran cümleydi. Esas metin konferansın Massif Central'daki küçük bir köyde ekim ayının falanca günü yapılacağını açıklıyordu. Katılmam onları sevindirirdi, ama benden bir yanıt beklenmiyordu; sadece kâğıdın arka tarafında listesi verilen üç trenden biriyle gelmem gerekiyordu. Sonra karanlık, kaprisli, baştan çıkarıcı o niyet bildirimi geliyordu: "Konferansın esası istasyonda karşılanmaya dayanıyor: Aslolan katılmaktır."

Mektubu yeniden kontrol ettim. Hayır, bir bildiri sunmam, bir panele katılmam, "Roman nereye gidiyor?" konusunda kaygılarımı belirtmem istenmiyordu benden. Diğer *Conférenciers*'yi* gösteren etkileyici bir listeyle gönlümü çelmeye çalışmıyorlardı. Bir ücret almam şöyle dursun yol paramın, otel hesabımın ödenmesi bile önerilmiyordu. Yılankavi imzayı –ad daktiloda yazılmamıştı– kaşlarımı çatarak inceledim. Bu imzada, çağrının vurdumduymazlığında ve yüzsüz içlidışlılığında saptadığım gibi, sonuç olarak özel bir Fransız yazın geleneğine mal ettiğim tanıdık bir yan vardı: Jarry, patafizik, Queneau, Perec, OULIPO grubu ve bunun gibi adamlar. Resmi marjinaller, onurlandırılan asiler... Jean-Luc Cazes, evet bu da kesinlikle bu çeteden biriydi. Hâlâ böyle birinin yaşıyor olması birazcık şaşırtıcıydı. Şu patafiziğin tanımı neydi? "Hayali çözümler bilimi." Ve konferansın esası istasyonda karşılanmaya dayanıyordu...

Yanıt vermem gerekmiyordu: Sanırım, beni büyüleyen şey bu oldu. Gidip gitmeyeceğimi söylemek zorunda değildim. Mektup, yazı masamın her yanını kaplayan faturalar, makbuzlar, davetiyeler, vergi iade formları, prova baskılar, rica mektupları ve kütüphanelerden ödünç alınan kitapların kartlarının oluşturduğu o darmadağınık yığın arasında defalarca kayboldu ve yeniden bulundu. Bir öğleden sonra sözü edilen bölgeyi gösteren 76 No'lu Michelin'in sarı haritasını çıkardım. İşte oradaydı: Marrant-sur-Cère, Aurillac'tan otuz kırk kilometre uzaklıkta. Clermont-Ferrand'dan gelen demiryolu hattı dosdoğru köyün içinden geçiyordu. Dikkat ettiğim kadarıyla bu ad kırmızıyla işaretlenmemişti. Bu yüzden Michelin

* Konferansçılar. (ç.n.)

rehberindeki listede yoktu. Sarı haritamın tarihi eskimiştir diye bir kez daha kontrol ettim, ama hiçbir kayıt yoktu, *Logis de France*'ta da yoktu. Beni nerede ağırlayacaklardı? Cantal yöresinin bildiğim bir parçası değildi bu. Birkaç dakika boyunca, haritayı kabartmalı resimlerle dolu bir kitap gibi okuyarak iyice inceledim: Dik tepe, *point de vue*,* uzun yürüyüşlere çıkanların yolu, *maison forestière*,** kestane ağacı koruları, yemantarı toplamakta kullanılan tazılar, bir zamanlar odun kömürü çıkaranların çalıştıkları düzlükler hayal ettim. Maun rengi küçük inekler, sönmüş volkanların eteklerinde, yöre gaydalarının sesine kulak vererek canlı bir dans tutturmuşlardı. Bütün bunları hayal ettim, çünkü benim Cantal'a ilişkin gerçek anılarım iki şeyden ibaretti: Peynir ve yağmur.

İngiliz sonbaharı kışın ilk don saldırısına uğradı; dökülen yapraklar kırağı altında kaldılar. Clermont-Ferrand'a uçakla gittim ve gece Albert-Elisabeth'de (*sans restaurant*)*** kaldım. Ertesi sabah tren istasyonunda, bana söylenildiği gibi yaptım: Görevliye gitmek istediğim gerçek yerin Marrant olduğunu söylemeden Vic-sur-Cère'e bir bilet aldım. Bazı trenler –davetiyemin üzerindeki listede yer alanların üçü – Marrant'da duruyorlardı, ama bunu istisnai olarak ve demiryolu şirketine bildirirseniz yapıyorlardı. İşin bu gizemli yanı hoşuma gidiyordu: Hareket tablosunda Murat ile Vic-sur-Cère arasında hiçbir ara durak belirtilmediğini görünce bir casusun duyduğu zevki duydum. Zaten yanımda sadece el bagajım vardı: Tren herhangi bir kırmızı ışıkta durucasına yavaşlayacak, duracak, gıcırtılı sesler çıkaracak, buhar salacak ve o an ben, kapıyı kurnazca bir dokunmayla açarak bir yer cücesi gibi trenden inivercektim. Eğer biri indiğimi görecek olursa, benim kondüktör tarafından kollanan bir SNCF**** memuru olduğumu düşünecekti.

Roneo marka daktiloyla yazılmış davetiyenin demiryolundaki eşdeğeri olan eski moda bir Fransız treniyle karşılaşacağımı aklımdan geçiriyordum, ama kendimi şık bir şekilde döşenmiş, kapıları makinistin kontrolünde olan, dört vagonlu bir trende buldum. Bu yüzden Marrant'da iniş taktiğimi değiştirdim: Murat'dan ayrılırken

* (Fr.) "Manzara." (ç.n.)
** (Fr.) "Orman evi". (ç.n.)
*** (Fr.) "Restoransız." (ç.n)
**** Fransız demir yolları işletmesi. (ç.n.)

yerimden kalkacak, belli bir nedeni yokmuşçasına kapıya yakın duracak, hava basıncıyla çalışan kapının suç ortağı puflamasını bekleyecek ve diğer yolcular yokluğumu fark edene kadar çekip gitmiş olacaktım. Manevranın ilk bölümünü güçlük çekmeden başardım; göstermelik bir kayıtsızlıkla, trenin beklenen hız kesişi nihayet gerçekleştiğinde pencereden bile bakmadım. Tren durdu, kapılar açıldı ve indim. Arkamdan birileri itince şaşırdım, mantıksal olarak öteki *conférencier*'ler olduğunu düşündüm ancak bunlar en son romanlarını imzalamak yerine tezgâhın arkasında bir düzine yumurtayla derisi yüzülmüş bir tavşan satmalarını bekleyebileceğiniz, geniş kalçalı ve başı örtülü iki gürbüz kadındı. İkinci şaşkınlığım VIC-SUR-CERE sözcüklerini okumak oldu. Lanet olsun! Hayal görmüş olmalıydım; benim ineceğim istasyon Vic'ten önce değil, sonraydı demek. Aynı puflamayla kapanan kapılar arasından hızla geçerek davetiyemi çıkardım. Yine lanet olsun! İlk kez haklıydım. Bu tür adamlarla özel organizasyonlar yaparsan ancak bu kadar olur... Lanet olasıca makinist Marrant'dan dosdoğru geçmişti. Besbelli ki bu herifte hiç edebiyat zevki falan yoktu. Sövüp sayıyordum ama, keyifli bir ruh hali içinde olmam da dikkat çekiciydi.

Aurillac'ta bir araba kiraladım ve Cère vadisinin yukarısına doğru yeniden N126 karayoluna saptım. Vic'ten geçtim ve doğuda Marrant'a giden bir yolu aramaya başladım. Hava kapatıyordu, iyi niyetli bir sükûnetle karşıladım bu durumu. Normalde aksiliklere karşı hoşgörüsüzümdür: Edebiyat yaşamının bütün olağan yanlarında fazla aksama olmasa da yazı masamda zaten yeterince şeyin aksamakta olduğunu düşünürüm. Halk önünde okuma günlerinde tutukluk yapan mikrofon; kendi kendini silen teyp; sorularına yanıt vermeye bir ömrün yetmeyeceği gazeteci... Bir keresinde Paris'te bir otel odasında bir Fransız radyosuyla görüşme yapmıştım. Ses kontrolü yapılıyordu, kayıt elemanı düğmeye basıyor ve makaralar dönmeye başlarken, görüşmeyi yapan kişi mikrofonla çenemi tıraş ediyordu. "*Monsieur Clements*" diye sordu, bir çeşit teklifsiz otoriteyle, "*le mythe et la réalité*?"* Fransızcamın buharlaştığını ve beynimin kuruduğunu hissederek, uzunca bir süre ona bakakaldım. So-

* Mit ve gerçeklik. (ç.n.)

nunda, verebileceğim tek yanıtı verdim: Böylesi soruların ve onlara uygun yanıtların Fransız entelektüellerine kuşkusuz doğal geldiğini, ama ben sadece pragmatik bir İngiliz yazarı olduğum için böylesi büyük konulara, belki de daha küçük, daha hafif konular üzerinden yaklaşırsa benden daha iyi bir görüşme çıkarabileceğini belirttim. Bu aynı zamanda, diye açıkladım, Fransızcamın pasını silmeme de yardımcı olur. Görüş birliği içinde gülümsedi, ses mühendisi bandı başa aldı ve mikrofon yeniden bilgelik damlalarımı yakalayacak bir gözyaşı şişesi gibi yerleştirildi. "Monsieur Clements, burada Paris'te, bir nisan öğle sonrasında otel odanızda oturmuş bulunuyoruz. Pencere açık ve dışarıda kentin gündelik yaşamı akıp gidiyor. Pencerenin karşısında, kapağında uzun bir ayna bulunan bir giysi dolabı var. Giysi dolabının aynasına bakıyorum ve içinde, pencerenin dışında akıp giden Paris'in gündelik yaşamının yansıdığını neredeyse görebiliyorum. Monsieur Clements, le mythe et la réalité?"

Yol ansızın yoğun bir pusun içine, alçak bir bulut yığınına doğru tırmandı. Önlem olsun diye ön cam sileceklerinin düğmesine bastım; sonra uzun mesafe farlarını yaktım, sis lambasını çalıştırdım, camı biraz açtım ve kıkırdadım. Bir İngiliz ekiminden Fransa'nın en ıslak bölgelerinden birine kaçmak ne saçma bir fikirdi: Tıpkı İkinci Dünya Savaşı'nın geldiğini gören ve Guadalcanal'a yerleşmeye giden Amerikalı gibi. Görüş uzaklığı birkaç metreden fazla değildi, yol dardı ve sağ taraf hiç mi hiç görünmüyordu. Yarı açık pencere camından gelen ses eğer domuz sesi değilse, inek çıngırakları, bir keçi ya da tulumun tiz seslerini işitir gibi oldum. Ruh halim, neşeli güvenini sürdürüyordu. Gideceği yeri arayan kaygılı bir turist gibi hissetmiyordum kendimi; daha çok kitabının nereye gittiğini bilen kendine güvenli bir yazar gibiydim.

Islak pustan çıkıp ansızın beliren bir güneş ışığının ve ancak güneş tutulduğunda görülen bir gökyüzünün mavisinin içine girdim. Marrant köyü ıssızdı; dükkânların kepenkleri inikti; *Èpicerie*'nin* önündeki sebze tezgâhları branda beziyle örtülüydü; kapı eşiğinde bir köpek uyukluyordu. Kilise saati 2.50'yi gösteriyordu, ama ben bakarken gıcırtılı sesler çıkararak üçü vurdu. *Boulangerie*'nin**

* (Fr.) "Bakkal" (ç.n.)
** (Fr.) "Fırın" (ç.n.)

açılış saatleri kapısındaki cama kazınmıştı: 8-12, 16-19. İçime özlem doldu: Bu modası geçmiş mesai saatleri, Fransa'yı ilk keşfettiğimde her yerde geçerliydi. Saat on ikiye kadar öğle yemeği azığınızı almamışsanız aç kalıyordunuz, çünkü Fransız köylerinde *charcutier*'nin* fırıncının karısıyla, fırıncının da *quincaillerie*'nin** sahibesiyle yatmak için dükkânını dört saat kapattığı ve bunun böyle sürüp gittiği herkesin malumuydu. Pazartesilere gelince: Bunu unutsanız iyi ederdiniz. Pazar öğle vaktinden salı sabahına kadar her yer kapalı olurdu. Şimdiyse Avrupa'nın dört yanını saran ticaret humması, tuhaf bir biçimde, burası hariç, Fransa'da da her yere ulaşmıştı.

İstasyonun da öğle vakti uykusuna yatmış bir görüntüsü vardı. Gerçi bir hoparlör belirsiz bir sebeple müzik yayını yapıyor gibiydi ama gişeyle gazete bayii de kapalıydı. Amatör bir nefesliler bandosu çalıp duruyordu: Sesten anlaşıldığı kadarıyla çalan Scott Joplin'di. Kirli bir cam kapıyı itip açtım, epeydir süpürülmemiş perona doğru döndüm, traversler arasında büyüyen devedikenlerini fark ettim ve solumda, küçük bir karşılama heyeti gördüm. Bir belediye başkanı, ya da en azından üç renkli nişan kurdelesi ve keçi sakalıyla belediye başkanına benzeyen biri ve onun arkasında da şimdiye değin gördüğüm en tuhaf belediye bandosu vardı: Bir korno, bir tuba ve bir serpan, hepsi de aynı ragtime, müzikhol ya da bilmem ne parçasını neşeyle çalıp duruyorlardı. Genç, tombulca ve soluk yüzlü biri olan belediye başkanı bir adım öne çıktı, kollarımı tuttu ve beni iki yanağımdan törensi bir edayla öptü.

"Beni karşıladığınız için teşekkür ederim," dedim otomatik olarak.

"Aslolan katılmaktır," diye yanıt verdi gülümseyerek: "Ülkenizin müziğini işitmekten memnun olduğunuzu umuyoruz."

"Amerikalı değilim ben, maalesef."

"Satie de değildi," dedi belediye başkanı. "Ah, onun annesinin İskoç olduğunu bilmiyor muydunuz? Şey, parçanın adı 'Le Piccadilly'. Devam edelim mi?"

Kendimce bilinmeyen, ama belediye başkanının onayladığı bir

* (Fr.) "Domuz kasabı". (ç.n.)
** (Fr.) "Hırdavatçı". (ç.n.)

sebeple, dosdoğru onun arkasına düştüm ve o önde, ben arkada ilerledik. Arkamdaki *ad hoc** trio yine 'Le Piccadilly' parçasını çalmaya girişti. Bu arada parçayı çok iyi öğrendim, çünkü bir dakikadan sadece biraz fazla sürüyordu ve perondan aşağı inip korunaksız bir hemzemin geçidinin üstünden geçerek uyuyan kasabanın içine girene kadar yedi sekiz kez çaldılar. *Charcutier* nefesliler bandosunun çıkardığı gürültünün, fırıncının karısıyla cinsel konsantrasyonunu etkilemesinden şikâyetçi olur ya da en azından meraklı bir velet gölgeli bir yan sokaktan hızla çıkar diye bekliyordum, ama sadece, bu saat üç konserini normal bir şeymiş gibi karşılayan kımıltısız birkaç kedi-köpeğin önünden geçtik. Tek bir pancur bile oynamadı.

Köy, ritmik sesler çıkaran bir *lavoir*'ın,** tümsekli bir köprünün ve tertemiz arsaların önünden geçmemizle birlikte bitti. Bir yerlerden eski bir Citroën çıktı ve bizi yumuşak bir şekilde solladı. Bu arabalar artık pek görülmüyor: Bilirsiniz, yola yayılarak oturan şu geniş, siyah olanları, yanda ayak konacak yerler, direksiyonda bir Maigret. Ancak tozlu bir virajda kaybolan sürücünün yüzünü görmedim.

Arkada hâlâ 'Le Piccadilly'yi çalıp duran bandomuzla birlikte, mezarlığın önünden geçtik. Yüksek bir duvar, tuzu kuru birkaç kişinin gösterişli kabirleri, sonra zincirli bir bahçe kapısının arasından belli belirsiz görülen bir manzara... Camda yansıyan güneş ışığı: Mezarların üzerinde ve çevresinde küçük seralar inşa etme âdetini unutmuştum. Bu, aramızdan ayrılanlar için simgesel bir koruma, yaslarını tutanlar için kişisel bir tatmin miydi, yoksa sadece daha uzun süre taze çiçek elde etmenin bir yolu muydu? Bunu soracak bir mezarcıyı hiçbir zaman bulamadım. Zaten, insan gerçekte her sorunun yanıtını da aramıyor. Kendi ülkeniz hakkında, belki. Ama ya başkaları hakkında? Düşlere, sevimli buluşlara biraz boş yer bırakın.

Tanrısal oranları olan küçük bir malikânenin bahçe kapısının önünde durduk. Açık kahverengi taştan yapılma, gri kayağantaş çatılı, her bir köşesinde tuzluk gibi duran mütevazı kuleler bulunan bir yapı. Mucizevi bir şekilde ikinci kez çiçeklenmiş saygı uyandı-

* (Lat.) "Belli bir amaçla düzenlenmiş". (ç.n.)
** (Fr.) "Çamaşırhane". (ç.n.)

ran bir mor salkım, bir zamanlar hiç kuşkusuz binek taşı olarak hizmet gören ve çift taraflı basamaklarla çıkılan bir sokak kapısının üzerine sarkmıştı. O sırada belediye başkanıyla ben, çakıllı yolun üzerinde yan yana yürüyorduk ve adımlarımız, ahırlardan gelen uzak ve saldırgan olmayan bir havlama sesini kışkırtıyordu. Evin arkasında kayın koruları yükseliyordu; solda içinde yenen türden bir-iki balık çeşidi barındıran gölgeli bir havuz; onun ötesinde, bitki bakımından zengin bir vadiye doğru alçalan bir çayır vardı. İngilizler olsa bir golf sahasına dönüştürürlerdi burayı. Durdum; belediye başkanı beni dirsekleyerek ileriye doğru itti. İki basamak çıktım, mor salkımın kokusunu içime çekmek için bir an durakladım, altı basamak daha çıktım, döndüm ve başkanın ortadan kaybolduğunu gördüm. Nedense pek şaşırmadım –hatta, normalde beni şaşırtacak olan şey, bana son derece anlaşılır bir şey gibi göründü. Sıradan, bilgiççe yaşamda kendime, bandonun tam hangi noktada çalmayı kestiğini, Maigret'nin Citroën'inin ahırların içine park etmiş olup olmadığını, çakıllı yolun üzerinde belediye başkanının adımlarını niçin işitmemiş olduğumu sorabilirdim. Bunu yapmak yerine sadece, ben buradayım, onlar gittiler, diye düşündüm. Normalde, paslı, demir bir halkaya bağlı olan çıngırak ipine asılırdım; bunu yapacak yerde kapıyı ittim.

Fırfırlı bir başlıkla, sırtının orta yerinden gevşekçe bağlanmış çifte fiyonklu bir önlük giymiş, öne doğru reverans yapan bir oda hizmetçisi tarafından karşılanmayı bekliyordum bir yanımla. Hizmetçinin yerine, bana odamın üst katta olduğunu ve 'salon'da saat yedi otuzda bekleneceğimi bildiren, Roneo marka daktilodan çıkma daha fazla morumsu sözcüklerle dolu başka bir kâğıt buldum. Döşeme tahtaları, aynen beklediğim gibi, uğursuz olmaktan çok rahatlatıcı bir şekilde gıcırdıyordu. Odamın panjurları yarı açık durumda bırakılmıştı, mermer bir lavabonun üzerindeki ibrikle leğeni, pirinç karyolayı, yuvarlak hatlı dolabı anca görebileceğim kadar bir ışık sağlıyordu. Bonnard'ın tablolarına özgü bir iç mekândı burası, yalnızca bir kedi eksikti ya da belki de banyoda vücudunu süngerle sabunlayan Madam Bonnard'ın kendisi. Yatağın üzerine uzandım ve kendimi uykuya bıraktım; ne düşlerle baştan çıkmış ne de gerçeklikle rahatsız edilmiş olarak...

Orada, o köyde, o odada olma duygusunu, bütün bunların bildikliğini nasıl anlatabilirim? Düşünebileceğiniz gibi, anımsanan

bir bildiklik değildi bu. Bunu açıklayabilmenin en iyi yolu, bu koşullarda yeterince doğru gibi gözüken yazınsal bir benzetme yapmak. Gide bir keresinde, tekrar okunmak için yazdığını söylemişti. Birkaç yıl önce romancı Michel Tournier ile bir görüşme yapmıştım, Tournier bana bu satırı aktarmış, derken duraklayıp kendinden hoşnut bir gülümsemeyle şöyle eklemişti: "Oysa ben ilk fırsatta tekrar okunmak için yazıyorum." Ne demek istediğimi anlıyor musunuz?

Aşağıda saat yedi otuzda, Jean-Luc Cazes tarafından karşılandım; şu eski moda, Seine'in Sol Yakası'na özgü anarko-rock karakterlerinden biriydi (eskimiş bir deri ceket, ağza iliştirilmiş bir pipo), aslında bir kadın avcısı olacağını düşünebildiğiniz sevimli bar filozoflarından. Bana içindeki frenküzümüyle yapış yapış bir *vin blanc** uzatarak –elinde çok miktarda kalitesiz beyaz şarap bulunduğunu düşündürüyordu şarabın şurubumsuluğu– öteki konuklarla tanıştırdı: İspanyol bir şair, Cezayirli bir film yapımcısı, İtalyan bir göstergebilimci, İsviçreli bir polisiye roman yazarı, Alman bir oyun yazarı ve Belçikalı bir sanat eleştirmeni. Hepimiz de Fransızcayı az çok konuşuyorduk; buna karşın, Cazes bütün dilleri akıcı biçimde konuşuyordu. Öteki konuklara davet edilişleri, gelişleri, karşılanışları, onlara çalınan müzik parçası konusunda sorular sormayı aklımdan geçiriyordum, ama her nasılsa bunlardan hiç söz açılmadı ya da açıldıysa da ben unuttum.

Akşam yemeği servisi çekingen bir köylü kızı tarafından yapıldı; kızın tiz, sesli harfleri burundan çıkaran bir telaffuz tarzı vardı, a'ları i gibi söylüyordu: "*Si vous n'ivez pas suffisimint, vous n'ivez qu'à deminder,*"** dedi bize heyecanlı, otoriter bir edayla. Beş altı gün boyunca büyük bir tencerede tatlı tatlı horladığını aklımdan geçirdiğim, lahanalı, jambonlu, güzel kokulu koyu kemik çorbası. Sirke soslu bir domates salatası. İçine kaşığınızı soktuğunuzda *baveuse*'leşen,*** *aux fines herbes***** bir omlet. Seyrelmiş kanı andıran et suyu içinde bir tabak pembe *gigot*.****** Pörsüyene değin pişi-

---

* Beyaz şarap. (ç.n.)
** Doymadığınız takdirde istemeniz yeter. (ç.n.)
*** (Fr.) "Akan" (ç.n.)
**** (Fr.) "Nadide otlar içeren" (ç.n.)
***** (Fr.) "But". (ç.n.)

rilmiş ve tereyağına batırılmış yuvarlak, iri taneli *haricots verts.** Dört çeşit peynir. Bir kâse meyve. Üzerinde bir Amerikan generali gibi bir dizi yıldız taşıyan etiketsiz litrelik şişelerde şarap. Her yiyecek için ayrı çatal bıçak takımları. Kahve ve bir *vielle prune.***

Rahat rahat konuşuyorduk: Ne de olsa, bir konferans değildi bu ve M. Cazès'in bir *animateur* olmaktan çok, cesaret verici bir hali vardı. Ötekiler... biliyor musunuz, söyledikleri şeyleri anımsayamıyorum, gerçi o zaman, özellikle de ünleri hakkında bildiklerimin, ya da bildiğimi sandığım şeylerin ışığında, söyledikleri benim için bir anlam ifade ediyordu. Bana gelince, masadakilere hitap etme sırası bana geldiğinde, kendimde şaşırtıcı bir doğallık keşfettim. Elbette, aslolanın katılmak olduğu vaadine güvenerek, hiçbir şey hazırlamış değildim; ancak rahatlıkla, Fransız kültürüne ilişkin çeşitli konuları kapsayan güven dolu bir *tour d' horizon**** yaptım ve bunu da tuhaf bir biçimde iyi becerdim. *Le Grand Meaulnes*'den, *Le Petit Prince*'ten, Greuze'den, Astérix'ten, *comédie larmoyante*'tan,***** Bernardin de Saint-Pierre'den, Büyük Savaş öncesi demiryolu posterlerinden, Rousseau'dan, Offenbach'tan, Fernandel'in ilk filmlerinden, sarı üçgen şeklinde –yok, üç köşeli– Ricard kültablasının göstergebilimsel anlamından söz ettim. Normalde böyle davranmadığımı anlıyor olmalısınız. Belleğim zayıftır ve genellemeler yapma yeteneğim de yoktur. Ben, elime geçen tek bir kitabı, hatta tek bir bölümü, hatta tek bir sayfayı tartışmayı yeğlerim.

Onlara, Galyalılara özgü çekicilikten ne anladığımı örneklemek için bir hikâye anlattım. Bir seferinde, kedisinin özyaşamöyküsünü yazmış olan bir Fransız romancıyla birlikte, 'Apostrophes'a, bir televizyondaki kitap programına çıkmıştım. Romancı kendi ülkesinde birkaç yazın ödülü almış olan çok tanınmış bir yazardı. Programın sunucusu ona son yapıtının nasıl ortaya çıktığını sorduğunda, romancı, "Kitabı ben yazmadım, kedim yazdı," diye yanıt verdi. Bu yanıt, program sunucusunu kızdırdı ve romancıya saldırmaya başladı. "Kitabı ben yazmadım" diye yanıt veriyordu romancı her

---

* (Fr.) "Taze fasulye" (ç.n.)
** (Fr.) "Erik likörü" (ç.n.)
*** (Fr.) "Genel özet" (ç.n.)
**** (Fr.) "Çok duygusal komedi" (ç.n.)

seferinde; beyaz polo yakalı süveteriyle bir tebessümün bürüdüğü uzun bıyıkları Gauloise sigarasının duman perdesi arkasında kalıyordu. "Kitabı kedim yazdı." Bu kapris dolu kışkırtma örneğine hepimiz kıkır kıkır güldük.

Sizi hiçbir *coup*'nun* olmadığı konusunda uyarsam iyi ederim. Ne bir geceyarısı göğünü aniden aydınlatan elektrikli fırtına, ne bir *feux d'artifice*** ne de ansızın ortaya çıkan mim sanatçıları vardı. Hiç kimse, kolunu mitik bir edayla ileriye doğru uzatarak bir boy aynasına doğru yürümedi, aynanın içine girip ortadan kaybolan da olmadı; hiçbir *visiteurs du soir**** olmadı. Ne de Fransız anlamda bir coup oldu: Tatlı bir *conférenciére* ya da iç gıcıklayıcı bir hizmetçi kızla herhangi ateşli macera yaşanmadı; Madam Bonnard benim için banyosundan çıkmadı. Birbirimizle teker teker el sıkıştıktan sonra erken yattık.

Peynirin kötü rüyalara yol açtığı düşünülür, ancak Brie, Saint-Nectaire ve Pont-l'Evêque peynirlerinin midemde bir araya gelmesi (Bonbel'i geri çevirmiştim) ters bir etki yaptı. Kendim olduğunu bildiğim, ancak yine de ben olmayan birisinin hem garip hem de bildik manzaralar içinde, hem şaşırtıcı hem de öngörülebilir bir ödüle doğru yöneldiği şu sessiz düş epizodlarından biri bile olmaksızın, mışıl mışıl uyudum. Bir mevsim sonu yabanarısının, panjurların soyulan latalarına çarpıp duran sesiyle, salim kafayla uyandım. Aşağıda, sıcacık baget ekmeğimi sütlükahve kâsemin içine daldırdım ve ötekiler kalkmadan istasyona doğru yola çıktım. Çiyle kaplı örümcek ağları, erken sabah güneşi altında Noel süslerine benziyordu. Arkamda bir takırtı işittim, gümüşi renkte oluklu metalden yapılan şu gezgin kasap arabalarından biri yanımdan geçip ilerledi. İstasyonda arabamı aldım; dükkânların önündeki kaldırımın erkenden süpürülüp yıkanmış olması dikkatimi çekmesine karşın, uyur gözüken köyün içinden geçtim. Saat 7.40'tı ve gıcırtılı kilise saati üç çeyreği vurdu.

Arabayı çalıştırdığımda, farlarım ve sileceklerim işlemeye başladılar ve N126 karayoluna girmek üzere nemli sabah pusunun içinde ilerlediğimden, her ikisine de çok geçmeden ihtiyacım oldu.

---

* (Fr.) "Özel bir durum" (ç.n.)
** (Fr.) "Havai fişek" (ç.n.)
*** (Fr.) "Akşam ziyaretçileri" (ç.n.)

Aurillac'ta, dört vagonlu bir başka şık tren beni Clermont-Ferrand'a götürmeye hazır bekliyordu. Az sayıda yolcu vardı, dışarıyı rahatça seyredebiliyordum; zaman zaman, nerede olduğumu saptamama yardımcı olan N126 karayolunu bile görebiliyordum. Vic-sur-Cère'de durduk ve bundan sonra özellikle dikkat ettim. O puslu bulut beni kaygılandırmıştı, ama yumuşak ekim güneşi dağıtmış olmalıydı bulutu. Etrafı seyrettim, kafamı düzenli olarak bir o yana, bir bu yana çevirdim; trenin uyarı düdüğüne kulak verdim ve bütün söyleyebileceğim şu ki, Marrant-sur-Cère istasyonundan geçmedik.

Uçak ilk kavisli tırmanışını sona erdirip de göz hizama gelen kanat Puy-de-Dôme manzarasını sildiğinde, kedisinin özyaşamöyküsünü yazmış olan Fransız yazarın adını anımsadım. Stüdyoda onun yanında otururken kendi tepkimi de anımsadım. Seni gidi gösterişçi enayi dümbeleği, diye düşünmüş ya da bunun gibi bir sözcük kullanmıştım. Okuyabildiğim Fransız yazarları Montaigne'den Voltaire'e, Flaubert'den Mauriac'a, Camus'ye kadar. *Le Petit Prince*'i okuyamadığıma ve Greuze'ün çoğunu da mide bulandırıcı bulduğumu söylemeye gerek var mı? Ben, düşünce açıklığı konusunda duygusal, ussallık konusunda heyecanlı birisiyim.

Yeniyetmelik dönemimde anne-babamla birlikte Fransa'ya, arabayla tatil yapmaya gelirdim. Tek bir Bonnard görmemiştim. Yiyebildiğim tek peynir gravyerdi. Domatesleri sirke, zeytinyağı ve otlardan yapılma bir sosla mahvetmeleri içimi umutsuzlukla dolduruyordu. İnsanın sebze yemeklerine başlamadan önce bütün eti niçin yemesi gerektiğini anlayamıyordum. Omletlerinin içine niçin çimen kırpıntıları koyduklarını merak ediyordum. Kırmızı şaraptan nefret ediyordum. Sadece besinlerle ilgili bir kaygı da değildi bu: Dil, uyuma alışkanlıkları, oteller konusunda da sorunlarım vardı. Ailece bir tatilin yoğun gerilimleri beni etkiliyordu. Meseleyi basitçe koyarsak, mutlu değildim. Çoğu yeniyetme gibi, hayali çözümler bilimine ihtiyaç duyuyordum. Bütün nostaljiler sahte mi acaba, merak ediyorum; ve tüm duygusallıkların hissedilmemiş heyecanları temsil edip etmediğini...

Ansiklopedimden öğrendiğime göre, Jean-Luc Cazes, OULIPO grubu tarafından uydurulan ve çeşitli promosyon ve provokasyon girişimleri için paravan olarak kullanılan bir yazardı. *Marrant*,

tuhaf anlamına gelen Fransızca bir sözcük, tabii bunu yola çıkmadan önce de biliyordum: Patafizik bir buluşmanın başka nerede olabileceğini bekleyebilirdiniz? O günden beri toplantıya katılanların hiçbirisini görmedim, ki bu da şaşırtıcı değil. Ve hâlâ hiçbir edebiyat konferansına katılmış değilim.

Dragonlar

Marangoz Pierre Chaigne, bir fener yapıyordu. Sırtı atölyesinin kapısına dönük, ayakta çalışıyordu. Dikdörtgen dört camı, yaptığı fenerde oyup kuyruk yağıyla yağladığı yivlere usulca geçirdi. Camlar pürüzsüzce kaydılar ve yivlere iyice oturdular: Alev güvenlik içinde yanacak ve fener, gerekli olduğunda, ışığını bütün doğrultulara düşürecekti. Ancak, marangoz Pierre Chaigne, aynı zamanda, tam da camın oturduğu tahtalar boyutunda, kayın ağacından üç parça daha kesmişti. Bunlar takıldığında, alevin ışığı sadece tek bir doğrultuya düşecek ve fener, dört ana yönün üçünden görülmez olacaktı. Pierre Chaigne kayın ağacının her parçasını dikkatle düzeltti ve yağlanan yivler içinde kolaylıkla kaydıklarından emin olunca, onları atölyesinin ucundaki bir yana atılmış kerestelerin al-

tına gizledi.

Kötü her şey kuzeyden geliyordu. İnançları ne olursa olsun, bütün kent, kentin her iki bölümü de bunu biliyordu. Montagne Noire'ın üzerinden geçerek gelen, koyunlara ölü kuzular doğurtan kuzey rüzgârıydı; şeytanı dul kadın Gibault'nun içine sokan ve ona bu yaşında bile avazı çıktığı kadar böyle şeyler istetebilen kuzey rüzgârıydı; öyle ki istediği şeyi çocuklar ya da papaz işitmesin diye kızı, kadının ağzını bir bezle tıkamak zorunda kalıyordu. Gruissan Canavarı, kuzeyde, Montagne Noire'in öteki yanındaki ormanda yaşamıştı. Onu görmüş olanlar leopar benekleri olan, at büyüklüğünde bir köpeği tarif ediyorlardı. Gruissan çevresindeki canavar sürülere dadanmış, bir danayı bile götürmüştü. Canavarın üstüne salınan köpekler başları kopartılıp öldürülüyordu. Kent krala dilekçe vermiş, kral da baş nişancısını göndermişti. Sayısız dualardan ve törenlerden sonra, bu kraliyet savaşçısı yörenin bir oduncusuyla birlikte ormana girmiş, gelgelelim oduncu utanç içinde kaçmıştı. Nişancı, birkaç gün sonra, eli boş geri gelmişti. O Paris'e ve canavar da çaldıklarıyla karnını doyurmaya dönmüştü. Ve şimdi de, dragonlar geliyor diyorlardı, kuzeyden, yine kuzeyden.

Yirmi yıl önce, şimdi dul olan marangoz Pierre Chaigne on üç yaşında bir oğlan çocuğuyken, devlet görevlileri kuzeyden gelmişlerdi. İkisi, kol bileklerinde dantelalar ve yüzlerinde sert ifadelerle, on asker eşliğinde gelmişlerdi. Tapınağı incelemişler ve olup biten genişletmeler hakkında, hazır bulunanların tanıklıklarını dinlemişlerdi. Ertesi gün, devlet görevlilerinin daha kıdemli olanı, bir binek taşının üzerinden, yasayı açıklamıştı. Kralın fermanının, dinlerine himaye sağladığını söylemişti, doğruydu bu; ancak bu himaye sadece fermanın yazıldığı günden öncesi için geçerliydi. İbadetlerini yaymalarına izin verilmiyordu: Kralın dininin düşmanlarına teşvik değil, hoşgörü bağışlanmıştı. Bu nedenle fermanın yayımlanışından itibaren din adına yapılan bütün kiliseler yıkılacak ve sadece genişletilmiş olanlar bile kralın dinine meydan okumaya devam edenlere bir uyarı ve bir ders olsun diye yıkılacaklardı. Ayrıca tapınak, suçlarını temizlemek için, inşa etmiş olanlara yıktırılacaktı. Pierre Chaigne bu noktada, toplantıya katılanlardan yükselen bir protesto çığlığını anımsıyordu. Devlet görevlisi bunun üzerine, işin yerine getirilmesini hızlandırmak için, kralın dininin düşmanları

arasından dört çocuğun, askerlerin gözetimi altına verildiğini ve tapınak yıkılmadığı sürece, bu çocukların askerlerce güvenlikte tutulup besleneceklerini ilan etmişti. İşte bu sırada Pierre Chaigne'in ailesinin üzerine büyük bir hüzün çökmüş ve çok geçmeden de annesi bir kış hummasından ölmüştü.

Ve işte, dragonlar da kuzeyden geliyorlardı. Kralın dininden papazlar, Kutsal Ana Kilisesi'ni savunmak üzere sapkınlara karşı öldürme dışında her şeyin mübah olduğu kararını çıkarmışlardı. Dragon süvarilerinin bir başka özlü deyişleri vardı: Cennete götürdüğü sürece yolun ne önemi var? Çok uzak olmayan bir geçmişte, Bougouin de Chavagne'a gelmişler ve burada halktan bazı kimseleri şato kulesinin dibindeki büyük hendeğe atmışlardı. Düşerek kemikleri kırılan, mezar karanlığında kaybolan kurbanlar, 138. Mezmuru terennüm ederek teselli aramışlardı.

Sıkıntının ortasında yürüsem de,
beni canlandıracaksın sen;
düşmanlarımın gazabına karşı sağ elini ileriye uzatacaksın
ve elin beni kurtaracak.

Ancak geceler birbirini izledikçe, büyük hendekten gelen sesler zayıflamış, sonunda 138. Mezmur terennüm edilmez olmuştu.

Pierre Chaigne'in evine yerleştirilmiş olan üç asker yaşlı adamlardı, en azından kırk yaşlarındaydılar. İkisinin yüzünde, kocaman sakallarına karşın görülür yaralar vardı. Deri ceketlerinin omuzlarında, alaylarının kanatlı canavarını taşıyorlardı. Ek olarak sarılmış bir ip, askeri bilgisi olanlara bu yaşlı adamların *dragons étrangers du roi*'ya* mensup olduklarını gösteriyordu. Pierre Chaigne böyle şeyleri bilmezdi, ama kulakları vardı ve onlar da yeterliydi. Bu adamlar Pierre'ın onlara söylediklerini anlar gözükmüyorlar ve kendi aralarında kuzeyin o kaba dilini konuşuyorlardı.

Pierre Chaigne ve etrafında toplanan ailesine kısa bir karar okuyan levazım subayının sekreteri eşliğinde gelmişlerdi. Dul marangoz Pierre Chaigne'in ev halkı, vergilerini ödemeyi inatla reddederek kralın yasasını iğrenç bir şekilde çiğnediklerinden, dragon

* (Fr.) "Kralın yabancı dragon süvarileri". (ç.n.)

süvarileri; bir subay ve iki adam, Chaigne ailesinin arasına yerleşecek ve ev halkı vergiyi ödemeye karar verip de üzerlerindeki yükü kaldırana değin bu kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalacaktı. Levazım subayının sekreteri yanlarından ayrıldığında, iki rütbesiz askerden biri Pierre Chaigne'in kızı Marthe'a işaret ederek onu yanına çağırdı. Kız ilerlerken, adam cebinden boynundan tuttuğu küçük bir hayvan çıkardı ve kıza doğru fırlattı. Marthe, sadece on üç yaşında olmasına karşın, hayvandan hiç korkmadı; sakinliği aileye cesaret verdi ve askeri şaşırttı; asker hayvanı yeniden pantolonuna sonradan eklenmiş uzun yan cebin içine koydu.

Pierre Chaigne, kralın dininin ve dolayısıyla da kralın bir düşmanı olarak görülmüştü, ama o her ikisini de kabul etmiyordu. Krala sadıktı ve kralın diniyle barış içinde yaşamayı arzuluyordu; ama buna izin verilmiyordu. Levazım subayı, Pierre Chaigne'in zorla kabul ettirilen vergiyi ödeyemeyeceğini ya da ödese de verginin hemen artırılacağını biliyordu. Askerler, ev halkı arasına vergiyi tahsil etmek için yerleştirilmişlerdi; ancak onların söz konusu mevcudiyetleri ve onları ağırlamanın maliyeti, herhangi bir ödeme şansını daha da azaltıyordu. Bu biliniyor ve kabul ediliyordu.

Chaigne'in ev halkı beş kişiden oluşuyordu: Pierre Chaigne'in annesinin kız kardeşi olan dul Anne Rouget, onların yanına, kocası öldüğünde gelmişti; kocasını kralın dininin törenlerine göre gömdükten sonra, kız kardeşinin ailesinin inançlarını kabul etmişti. Şimdi ellisini geçmişti, bu yüzden akıl yetileri zayıflamaya başlıyor, ama hâlâ yemek pişiriyor ve büyük yeğeni Marthe ile birlikte ev işleri yapabiliyordu. Pierre Chaigne'in iki de oğlu vardı, on beş yaşındaki Henri ile dokuz yaşındaki Daniel. En büyük kaygıyı Daniel için hissediyordu Pierre Chaigne. Din değiştirme yaşını hükme bağlayan yasa iki kez değişikliğe uğramıştı. Pierre'in kendisi küçük bir çocukken, bir çocuğun ancak on dört yaşına basınca anne-babasının dinini değiştirmesine izin verileceği, çünkü bu yaşın zihinsel erginlik için yeterli sayıldığı kabul ediliyordu. Sonra yaş sınırı on ikiye indirilmişti. Ama yeni yasa bunu daha da indirmiş, sadece yedi yaş olarak belirlemişti. Bu değişikliğin amacı açıktı. Daniel gibi bir çocuk, yetişkinlik yıllarının getireceği zihinsel kararlılığa henüz sahip olmadığından, kralın dininin renkleri ve parfümleri, süslü giysileri ve gösterişleri, oyun alanı aldatmacala-

rıyla kandırılarak kendi inançlarından uzaklaştırılabilirdi. Bu daha önce görülmüştü.

Üç *dragons étrangers du roi*, ihtiyaçlarını, anlaşılmaz bir konuşma ve açık seçik jestlerle ifade ettiler. Onlar yatağı kendilerine alacaklar ve Chaigne ailesi onların istedikleri yerde uyuyacaktı. Onlar masada yiyecekler ve Chaigne ailesi onlara hizmet edip onlardan arta kalanları yiyecekti. Evin anahtarı ve ayrıca Pierre'le büyük oğlunun taşıdığı çakılar subaya teslim edildi.

İlk akşam, üç asker oturmuş çorbalarını beklerken, subay, önlerine kâseleri yerleştiren Marthe'a gürledi. Sesi yüksek ve garipti. "Midem boğazımın kesik olduğunu düşünecek," diye bağırdı. Öteki askerler güldüler. Marthe anlamadı. Subay kâsesine kaşığıyla vurdu. Derken Marthe anladı ve çabucak yemeğini getirdi.

Levazım subayının sekreteri, dragon süvarilerinin Chaigne ev halkı arasına vergi toplamak üzere yasal olarak yerleştirildiklerini bildirmişti ve ikinci gün üç asker gizlenmiş olabilecek herhangi bir para ya da değerli eşyayı ortaya çıkarmak üzere harekete geçtiler. Dolapları boşalttılar, yatağın altına baktılar, Pierre Chaigne'in odun yığınlarını arayıp taradılar. Gizlenmiş herhangi bir şey bulmayı beklemeden, sadece kendilerinden resmi olarak isteneni yaptıklarının bilinmesini arzu ederek, öfke dolu bir görev duygusuyla araştırdılar. Önceki seferler, kendilerine işgal ettirilen evlerin hiçbir zaman zengin olmadıklarını öğretmişti onlara. Yıllar önce savaşın sonunda, hizmetlerine başvurmak gerektiğinde, dragon süvarilerini vergiyi en çok ödeme gücüne sahip olanların yanına yerleştirmek yetkililere mantıklı gözükmüştü. Ancak bu yöntemin ağır işlendiği anlaşılmıştı; bu yöntem, o inancın yandaşları arasındaki kardeşlik duygusunu güçlendiriyor ve anıları çoğu kez inatçılara esin kaynağı olan, bazı ad yapmış din şehitlerinin ortaya çıkmasına yol açıyordu. Bu nedenle askerleri ilk önce yoksul ailelerin yanlarına yerleştirmek daha kazançlı bulunmuştu. Yoksullar, kendilerine verilen ıstıraplardan zenginlerin bağışık tutulduklarını fark ettiklerinde, kralın dininin düşmanları arasında yararlı bir bölünmeye yol açıyordu bu. Hızlı din değiştirmeler, çoğu kez böyle gerçekleşmişti.

İkinci akşam, uzun diz cebinde bir gelincik taşıyan asker, ekmek getiren küçük Daniel'i dizlerinin üstüne çekti. Daniel'i be-

linden öylesine sıkıca kavradı ki, çocuk hemen çırpınmaya başladı. Asker boş elinde ekmeğini kesmek için çıkardığı bıçağı tutuyordu. Bıçağın ağzını dul marangoz Pierre Chaigne'in bildiği en sert ağaçtan yapılmış olan masaya düzlemesine koydu ve sadece hafif bir ittirmeyle masanın yüzeyinden kıvrık, saydam bir tabaka kaldırdı.

"Uyuyan bir fareyi tıraş edebilir," dedi. Pierre Chaigne'le ailesi bu sözcükleri anlamadılar; anlamaları da gerekmiyordu.

Ertesi gün askerler, gelinciğe genç bir horozu boğazlattılar ve onu akşam yemeğinde yediler, güneşin parlak olmasına karşın öğle ortasında evi soğuk bulunca, iki sandalyeyi parçaladılar ve şöminenin yanındaki odun yığınını görmezden gelerek şöminede yaktılar.

Kralın dininden farklı olarak, toplanacakları bir mabet olmadığından, ibadetleri bir araya geldikleri herhangi bir yerde yerine getirilebiliyordu. Dragon süvarileri Pierre Chaigne'in ailesinin ibadetlerini yerine getirmesini engellemek için çaba harcadılar: Ev geceleyin kilitleniyordu ve gündüzün üç asker ailenin hareketlerini gizlice gözetleyebilmek için uygun yerlere yerleşiyorlardı. Ancak sayıları beşe karşı üçtü ve kimi zamanlar kaçmak ve dolayısıyla da benimsedikleri ibadetin yapıldığı eve bir ziyaret yapmak mümkün oluyordu. Pierre Chaigne ve ailesi bu tür meseleleri dragon süvarilerinin önünde açıkça konuşuyorlardı; böyle yaparak tatlı tatlı intikam aldıklarını düşünüyorlardı. Ancak sayıları kırkı bulan kentteki dragon süvarilerinin istihbarat kaynakları vardı ve ibadet edenler toplandıkları evi sık sık değiştirmelerine karşın, askerler buluyordu buraları. Bu yüzden kralın dininin düşmanları açık havada, kentin kuzeyindeki ormanda toplanmaya karar verdiler. Önceleri gündüzün ve daha sonraları sadece geceleyin toplandılar. Çoğu, Gruissan Canavarı'nın karanlıkta üzerlerine çullanacağından korkuyordu, ilk duaları her zaman canavardan korunmak için dile getirilen bir yakarıydı. Bir gece dragon süvarilerine gafil avlandılar; süvariler haykırarak üzerlerine geldiler; dayak atıp kılıçlarıyla yaraladılar ve ormandan kovdular. Ertesi sabah, dul kadın Gibault bulunamayınca, ormana döndüler ve onu orada, korkudan ölmüş olarak buldular.

Pierre Chaigne, kentteki iki cemaatin birbiriyle özgürce görüştüğü, bir cenazenin ya da evlilik kutlamasının inançlarına bakıl-

maksızın tüm topluluğun katılımıyla gerçekleştiği dönemi anımsıyordu. Elbette, ne kralın dininin yandaşları ne de öteki dinin mensupları birbirlerinin ibadet yerlerine giriyorlardı; ancak bir grup, dışarıda, törenin bitmesini sabırla bekliyor ve sonra da bütün kent, ya mezarlığa ya da düğün şenliğine gidiyordu. Gelgelelim paylaşılan sevinçler ve kederler geçmişte kalmıştı. Şimdi kentte bir ailede her iki inançtan insanlara nadiren rastlanıyordu.

Yaz olmasına karşın, dragon süvarileri ateş yakmak istiyorlardı. Kendi kullandıkları hariç, bütün mobilyaları yaktılar. Sonra, dul marangoz Pierre Chaigne'in en güzel ahşaplarını yakmaya başladılar. Babasının yirmi yıl önce keserek kuruttuğu meşe kalasları, karaağaç ve dişbudağın en iyi tarafları, hepsi ateşte kül oldu. Pierre Chaigne'i daha fazla aşağılamak ve perişan etmek için, keresteyi yanabilecek uzunluklara testereyle bölme işi bizzat ona yaptırıldı. Dragon süvarileri, bu güzel tahtanın umduklarından daha yavaş yandığını görünce, Pierre Chaigne'le oğullarına atölyenin yanında büyük bir ateş yakmalarını buyurdular ve Pierre Chaigne'in bütün tahtaları yanıp tükenene kadar ateşi besleme talimatı verdiler.

Pierre Chaigne, bir marangoz olarak mesleki geleceğinden arta kalan tek şey kül olan yığınına bakakalmışken, subay ona, "Tanrı'nın yardımı çok yakındır," dedi. Pierre Chaigne bu sözcükleri anlamadı.

Bundan sonra askerler Pierre Chaigne'le oğlu Henri'nin bütün aletlerini alıp onları kralın dininin mensuplarına sattılar. Pierre Chaigne önce perişanlığının azaldığını hissetti, çünkü askerler onu kerestelerinden yoksun bıraktıktan sonra, aletlerinden de yoksun bırakarak daha fazla bir zarar vermiş olmuyorlardı; dahası, bütün bu güzel aletlerin satışı, vergiyi ödemelerine yetecek kadar para bile getirebilir ve böylelikle de askerlerin çekip gitmelerini sağlayabilirdi. Ne var ki askerler, Pierre Chaigne'in aletlerini değerlerine değil de öylesine düşük bir fiyata sattılar ki, hiç kimse onları almamazlık edemedi ve sonra da askerler parayı kendilerine sakladılar. Aletlerin bazılarını satın almış olan, kralın dinine mensup dul değirmenci François Danjon gecenin karanlığını fırsat bilerek onları gizlice Pierre Chaigne'e geri verdi. Pierre Chaigne de onları yağlı bezlere sarıp daha iyi bir günde yerinden çıkarmak üzere koruda bir yere gömdü.

İşte bu sıralarda, Cherveux yönünden gelip kentin içinden yaya olarak geçmekte olan on dokuz yaşında bir sokak satıcısı birkaç dragon süvarisi tarafından yakalanıp sorguya çekildi. Satıcı, güneyin kuşkulu aksanıyla konuşuyordu. Dövüldükten sonra, ibadetin mensubu olduğunu itiraf etti; daha fazla dayak yedikten sonra da inancından dönmeyi arzuladığını itiraf etti. Papazın önüne götürüldü ve papaz onu bağışlayıp adını inancından dönenlerin kayıt defterine yazdı. Sokak satıcısı adının yanına bir işaret koydu ve dragon süvarilerinin ikisi, çabalarıyla gurur duyup bunun ödüllendirileceğine güvenerek, tanık olarak imza attılar. Sokak satıcısı, malları elinden alınmış olarak yoluna gönderildi. On beş yaşındaki Henri Chaigne, köyün meydanında atılan dayağı seyretmişti ve kurban kiliseye götürülürken, daha önce görmediği bir dragon süvarisi ona kuzeyin kaba dilinde, "Cennete götürdüğü sürece yolun ne önemi var?" dedi. Henri Chaigne kendisine söyleneni anlamadı, ama cennet sözcüğünü tanıdı.

Başlangıçta din değiştirmeler yaşlılar, zayıflar, kimsesizler ve süslü püslü giysilere ister istemez kanan şu ufak çocuklar arasında hızla yayıldı. Ancak birkaç hafta sonra dininden dönenlerin sayısı azaldı. İzlenen yol çoğu kez buydu ve din değiştirmelerin sürmesi için dragon süvarilerinin kendilerini sık sık aşırılıklara kaptırdıkları öğrenildi.

Vergi toplanacağı ilk kez ilan edildiğinde, kaçmaya çalışanlar, St. Nazaire'e ulaşmanın ve vaat edilen toprakları başka yerde aramanın mümkün olduğunu işitmiş olanlar ortaya çıkmıştı. İki aile kentten bu şekilde ayrılmıştı, bunun üzerine ibadetin mensuplarına levazım subayı tarafından onların arkada bıraktıkları evlerini yakıp yıkmaları talimatı verilmişti. Bununla birlikte, ödenmeyen vergi unutulmamış, geride kalanlara aktarılmıştı. Hep böyle oluyordu. Bir sapkın kralın dinine geçtiğinde, vergisi sapkınların cemaati arasında bölüştürülüyor ve böylelikle ödeme kaynakları azalırken vergileri daha da büyüyordu. Bir umutsuzluğa yol açtı bu; ama ötekiler, her şeylerini kaybettiklerinden, daha önce uğruna her şeyi kaybettikleri o inancı yitirmemek için daha da kararlı oldular. Böylelikle çizmeli misyonerler, görevlerini yerine getirirken daha fazla dirençle karşılaştılar. Bu da biliniyor ve bekleniyordu.

Pierre Chaigne'in aletlerinin satılmasının üzerinden çok geçme-

den, annesinin kız kardeşi, Anne Rouget hasta düştü ve ailenin inancından vazgeçen ilk üyesi oldu. Dragon süvarileri kadının zayıf düştüğünü ve ateşinin yükseldiğini görünce, yatağı ona verip kendileri döşemenin üzerinde uyudular. Bu şövalyece davranış bilerek yapılmıştı, çünkü kadın yatağa yerleştirilir yerleştirilmez askerler onun ölümcül hasta olduğunu bildirdiler ve kralın dininin papazını çağırdılar. Bir Protestan sapkını ölmek üzereyken, papazın onu ölüm döşeğinde ziyaret etme hakkına sahip olması ve ıstırap çeken kişiye Kutsal Ana Kilisesi'ne dönmek için bir fırsat vermesi bir kral buyruğuyla karara bağlanmıştı. Bu ziyarete ailenin karşı çıkması yasaktı, ziyaret bir yargıcın nezaretinde gerçekleşiyordu; ve papazın, din değiştirme girişiminde herhangi bir sertlik kullanmasına izin verilmiyordu. Bununla birlikte, böylesi buyruklara ve koşullara her zaman sıkı sıkıya uyulmuyordu. Yargıç başka bir yerde meşgul olduğundan, papaza Chaigne'ların evine giderken dragon süvarilerinin subayı eşlik etti. Aile günün sıcağında dışarı kovuldu, iki dragon süvarisi kapıyı bekledi ve altı saatin sonunda Anne Rouget yaşamının ilk otuz yılını geçirdiği kiliseye yeniden kabul edildi. Papaz memnunlukla ayrıldı ve o gece askerler yatağa yeniden sahip çıkıp Anne Rouget'yi yerde yatmaya gönderdiler.

"Niçin?" diye sordu Pierre Chaigne.

"Beni rahat bırak," diye yanıt verdi Anne Rouget.

"Niçin?"

"İkisinden biri doğru."

Anne Rouget bundan başka bir şey demedi ve iki gün sonra öldü; ateşten mi, umutsuzluktan mı, yoksa inancından döndüğü için mi öldüğünü Pierre Chaigne hiçbir zaman bilemedi.

Bundan sonra inancından dönme sırası, dokuz yaşındaki Daniel'e geldi. Çocuk kralın dininin kilisesine götürüldü ve burada kendisine, ona analık etmiş olan Anne Rouget'nin onu cennette beklediği ve sapkınlığa saplanıp cehennemde yanmayı seçmedikçe onu mutlaka yeniden göreceği açıklandı. Derken ona güzel papaz giysileri ve Aziz Boniface'nin serçe parmağını barındıran yaldızlı kutsal emanet mahfazası gösterildi; tütsüyü kokladı ve koro yerindeki tahtadan oyulmuş canavarları dikkatle seyretti –eğer özgürce cehennemde yanmayı seçerse hiç kuşkusuz karşılaşacağı canavarlardı bunlar. Ve ertesi pazar, ayin sırasında, Daniel Chaigne inancın-

dan herkesin önünde vazgeçti. Din değiştirmesi büyük ve etkileyici bir ağırbaşlılıkla karşılandı ve sonradan kralın dinine mensup kadınlar tarafından bir hayli sevgi gösterisinde bulunuldu. Ertesi pazar Pierre Chaigne'yle büyük oğlu dragon süvarilerinin Dainel Chaigne'i ayine götürmesini engellemeye çalıştılar; dövüldüler ve çocuk her şeye karşın götürüldü. Gittiği yerden dönmedi ve Pierre Chaigne papazdan, oğlunun Montagne Noire'ın öte tarafındaki Cizvit Koleji'nde ihanetin elinin ulaşamayacağı bir yere yerleştirildiğini ve oradaki eğitiminin, ailenin sapkınlığından vazgeçeceği vakte değin, ailenin kesesinden sağlanacağı haberini aldı.

Sapkınlar arasında artık sadece en inatçı olanlar kalmıştı. İşte bu sırada levazım subayı, bölgenin başta gelen Protestan toprak sahibi, *sieur de Beaulieu, fermier de Coutaud,** Pierre Allonneau'yu vergi tahsildarı olarak atadı. Verginin ilan edilişinden beri o inanca mensup herkesin borcu olan birikmiş vergiyi anında ödemek onun yasal görevi oldu. Vergileri toplayamadı ve çok geçmeden mahvolma durumuyla yüz yüze geldiğinden, artık inatçı dindaşlarına gizli gizli yardım edemez oldu.

Üç dragon süvarisi iki aydır Chaigne ev halkının arasındaydı. Bütün tavuklar ve her iki domuz da yenmişti; mobilyanın birazı dışında tamamı yakılmıştı; Pierre Chaigne'in keresteleri, kulübesinin arkasında duran değersiz kaba bir tahta yığını hariç yanıp kül olmuştu. Aileyi destekleyebilecek olan kentteki öteki kişiler de şimdi perişan haldeydiler. Her gün Pierre Chaigne'le oğlu Henri yiyecek bulabilmek için koruları ve tarlaları geçmek zorunda kalıyorlardı. Askerlerin ikisi onlarla birlikte geliyor, subay Marthe'a bekçilik etmek üzere arkada kalıyordu. Altı ay için yeterince yiyecek bulmak zordu ve iki dragon süvarisi bir tavşan takibinde ya da mantar arayışında hiç yardımcı olmuyorlardı. Askerlerin geğirene kadar yemelerine yetecek yiyecek olmadığında, Chaigne ailesi aç kalıyordu.

Bu gündelik yiyecek arama gezilerinin birinden dönüşte Pierre Chaigne ile Henri Chaigne subayın on üç yaşındaki Marthe Chaigne'i yatağına aldığını keşfettiler. Bu görüntü, Pierre Chaigne'de çok büyük bir öfke ve umutsuzluk yarattı; hemen o gece subayı öldürmeye kalkışmaktan ancak dinsel inancı alıkoydu onu.

* (Fr.) "Kralın yabancı dragon süvarileri". (ç.n.)

Ertesi gün subay, yiyecek arayışlarında iki sapkına eşlik etmeye karar verdi ve Marthe'a bekçilik etmek üzere erlerden biri arkada kaldı. Bu asker de kızı yatağına aldı. Hiçbir açıklama yapılmadı ve hiçbir açıklama istenmedi. Marthe Chaigne olup bitenler hakkında babasıyla ya da erkek kardeşiyle konuşmayı reddetti.

Kız kardeşine dokuz gün boyunca bir fahişe gibi davranıldığını gördükten sonra, inancını değiştirdi Henri Chaigne. Ancak bu, dragon süvarilerini Henri'nin kız kardeşine bir fahişe gibi davranmaya devam etmekten alıkoymadı. Sonuçta, ertesi pazar ayin kutlamaları sırasında, Henri Chaigne, papazdan almış olduğu kutsal mayasız ekmeği ve kutsal şarabı ağzından dışarı tükürdü. Yüce Efendimizin bedenine ve kanına karşı işlenen bu sövgü yüzünden Henri Chaigne, Piskoposluk Mahkemesi tarafından gereği gibi yargılandı, ölüme mahkûm edildi ve askerlere teslim edilip ateşte yakıldı.

Bundan sonra, üç asker, birbirleriyle konuşmalarına izin vermedikleri, Pierre Chaigne ile kızını birbirinden ayırdılar. Marthe ev işlerine bakıyor ve dragon süvarilerine fahişelik ediyordu; babası ormanda yiyecek ardında koşuyor ve odun kesiyordu, çünkü sonbahar havası şimdi gitgide soğumaktaydı. Çok ıstıraplar çekmiş olan Pierre Chaigne, inancından dönmemekte sonuna kadar direnmeye kararlıydı. Kızı da inancında onun kadar özgüvenliydi ve gündelik çilesine bir din şehidinin metanetiyle boyun eğiyordu.

Bir sabah subay, kızı yatağına alıp da ona ilk kez daha az kaba davranınca, müthiş şaşırdı Marthe. Subay onu bir fahişe gibi kullanırken, önce haykırıp sonra da sesi homurtuya dönüşürken onunla kuzeyin kaba dilinde konuşmayı âdet edinmişti. Buna alışmıştı Marthe ve bazen bu, ıstırabına daha kolayca katlanmasına yardımcı oluyordu, çünkü kuzeyden gelen bu sözcükleri konuşan adamın kendisinin de kuzey kadar uzak olduğunu hayal edebiliyordu.

Derken o sabah, yatakta yanına uzanmışken, "Cesursun sen, küçüğüm" dedi.

Adamın onunla kendi dilinde konuşmuş olduğunu kavraması Marthe'ın birkaç saniyesini aldı. Adam bir dirseği üzerinde doğruldu ve kızdan biraz uzaklaştı. "Buna hayranım" diyerek sözünü yine onun dilinde sürdürdü: "Bu yüzden seni daha fazla ıstırap çekmekten kurtarmak istiyorum."

"Bizim dilimizi konuşuyorsunuz."

"Evet."

"Demek buraya geldiğinizden beri bizim evde söylediklerimizi anladınız."

"Evet."

"Peki ötekiler de mi?"

"Yıllardır sizin ülkenizdeyiz."

Marthe Chaigne sustu. Kardeşi Henri'nin, dragon süvarileriyle kralın dininin papazı hakkında açık açık söylediklerini anımsadı. Babası, doğurabileceği sonuçlardan pek kuşku duymayarak, ibadetlerinin nerede yapılması gerektiğini açığa vurmuştu. Kendi ağzından nefret sözcükleri çıkmıştı.

"Ve seni ıstırap çekmekten kurtarmayı arzuladığım için" diye devam etti subay, "neler olacağını açıklayacağım."

Neler olabilirdi? Bu türden başka acılar... Daha kötüsü... İşkence... Ölüm... Buna kuşku yoktu. Ama sonra elbette cennet.

"Olacaklar şu ki sen gebe kalacaksın. Sonra babanın seni bizim önümüzde fahişe olarak kullandığına tanıklık edeceğiz. Baban ve sen mahkemenin önüne çıkarılacak ve orada mahkûm edileceksiniz. Sen, baban ve aynı zamanda da bu ensest ilişkinin ürünü olan içindeki çocuk, yakılıp öldürüleceksiniz."

Asker durakladı ve kaskatı olmuş kıza söylediklerini tamamen anlaması için bir süre tanıdı. "İnancından döneceksin. İnancından dönecek ve böylelikle de babanın yaşamını kurtarmış olacaksın."

"Babam ölmeyi yeğlerdi."

"Babanın seçim hakkı yok. Babanın ölüp ölmemesi konusunda sadece senin seçim hakkın var. Bu yüzden inancından döneceksin."

Marthe Chaigne yatakta kımıltısız yatıyordu. Asker ayağa kalktı, giysilerini düzeltti ve onun razı olmasını bekleyerek masaya oturdu. Gereksiz sözcükler eklemeyecek kadar iyi biliyordu mesleğini.

Sonunda kız, "Siz nereden geliyorsunuz?" dedi.

Asker sorunun beklenmedik bir soru oluşuna güldü. "Kuzeyden."

"Kuzeyde nereden?"

"İrlanda diye bir ülke."

"Nerede o?"

"Suyun ötesinde. İngiltere'ye yakın."

"O nerede?"

"O da suyun ötesinde. Kuzeyde."

Yataktaki kız başı askerden öteye çevrilmiş olarak kaldı. "Peki bize işkence etmek için niçin bu kadar uzaktan geliyorsunuz?"

"Siz sapkınsınız. Sapkınlığınız Kutsal Ana Kilisesi'ni tehlikeye atıyor. Herkes, her yerde, kiliseyi savunmakla görevlidir."

"Otuz parça gümüş."*

Subay öfkelenmek üzereydi, ama konuşmaktaki amacını aklına getirdi.

"İngiltere'yi duymamışsan o zaman Cromwell'i de duymamışsındır."

"O kim?"

"Şimdi hayatta değil."

"Kralınız mı? Sizi o mu askere aldı? Buraya gelip bize işkence etmek için mi?"

"Hayır. Tersine." Asker, anımsanması iyi olmayan şeyleri, yıllar önce yaşamını sonsuza değin belirlemiş olan şeyleri anımsamaya başladı. Çocukluğunun sahneleri ve dehşet verici sesleri... İngiltere'nin sert sesleri... "Evet. Sanırım öyle yaptı. Beni askere aldı diyebilirsin."

"O zaman onun adını ve bütün ailesini lanetliyorum."

Subay iç çekti. Nereden başlayabilirdi? Açıklığa kavuşturulacak o kadar çok şey vardı ki ve şimdi, kırkını geçmiş, yaşlı bir adamdı. Çocuk İngiltere'nin nerede olduğunu bile bilmiyordu. Nereden başlayabilirdi? "Evet," dedi subay usançla: "Adını lanetliyorsun onun. Ben de lanetliyorum adını. Her ikimiz de adını lanetliyoruz. Ve pazar günü inancından döneceksin."

O pazar, tütsü burun deliklerini gıcıklar ve gözleri, kralın dininin fahişemsi renklerinin saldırısına uğrarken, on üç yaşındaki Marthe Chaigne, kalbi babasına verdiği kederle ve bir açıklama yapmasına hiçbir zaman izin verilmeyeceğinin bilgisiyle ağırlaşmış olarak inancından döndü. Kayıt defterinde adının yanına bir

* Coutaud çiftliğinin maliki, Beaulieu'nun efendisi. (ç.n.)

* İsa'yı Romalılara teslim ettiği için Yahuda'nın aldığı otuz dinar'a gönderme;

işaret koydu ve dragon süvarilerinin subayı tanık olarak imzaladı. İmzasını attıktan sonra, gözlerini papaza doğru kaldırdı ve kendi dilinde, "Cennete götürdüğü sürece yolun ne önemi var?" dedi.

Marthe Chaigne o gün, iyi rahibeler tarafından eğitileceği, Montagne Noire'ın öteki tarafındaki Union Chrétienne'e götürüldü. Eğitiminin bedeli Pierre Chaigne'in borçlu olduğu vergiye eklenecekti.

Ertesi hafta dragon süvarileri kentten ayrıldılar. Sapkınların sayısı yüz yetmiş altıdan sekize düşürülmüştü. Her zaman inat edenler çıkıyordu, ancak deneyimler şunu göstermişti ki, sayıları azalınca etkileri de azalıyor ve yaşamlarını kırgınlık ve umutsuzluk içinde tüketiyorlardı. Dragon süvarileri güneye hareket edecekler ve işlerine yeni bir yerde başlayacaklardı.

İnat eden sekiz kişi, kendi çocuklarını birer Katolik olarak eğitme maliyeti ve çok sayıda ek vergiyle birlikte dinlerini değiştirmiş olanların vergilerinin yükü altında kaldılar. Kral buyruğuyla, ticaret yapmaları ya da emeklerini kralın dininden olanlara kiralamaları yasaklandı. Evlerinden ayrılmaları ve vaat edilen toprağı başka bir yerde aramaları da yasaklandı.

Dragon süvarilerinin ayrılmalarından iki gece sonra, dul marangoz Pierre Chaigne atölyesine döndü. Yapmış olduğu feneri indirdi ve üç cam paneli dışarı kaydırdı. Askerler tarafından yakılmaya bile tenezzül edilmemiş olan kereste yığını arasından ince kayın ağacından yapılma dikdörtgen şeklinde üç tahta çıkardı. Onları usulca, kuyruk yağı sürülmüş yivlerin arasına geçirdi. Sonra kandili yaktı ve fenerin başlığını yeniden yerine oturttu. Alet, camlarının dörtte üçünü yitirdiğinden, her yanı aydınlatmıyordu. Ancak, yönlendirildiği noktada daha parlak, daha saf bir ışık saçıyordu. Dul marangoz Pierre Chaigne, o ışığı yolculuğunun sonuna değin izleyecekti. Atölyesinin kapısına yürüdü, mandalı kaldırdı ve soğuk gecenin içine doğru ilerledi. Lambasının sarı ışığı, kendisini dua ederek bekleyen öteki inatçıların bulunduğu ormana titreyerek ulaştı.

İnmeyi nasıl öğrendiğimi anlatacağım size. Bay Douglas o zamanlar bisiklete bir postacı gibi bindiğimi söyler dururdu bana. Şu eski makinenin yanı sıra, gidonu yukarı kıvrık ve önünde alışveriş sepeti benzeri bir şey olan bir yarış bisikleti vardı, bazen benim yanımda bu eski bisiklete binerdi. Bunu sırf beni aşağılamak için yaptığını düşünüyordum, kurnaz bir adamdı o, bana ne kadar uzağa gitmem gerektiğini gösteriyordu. Demek istiyorum ki, bütün gün boyunca bana ayak uyduramıyor, bisikletine bacaklarının uyuşukluğunu gidermek için biniyor, sonra da beni tek başıma tepelere gönderiyordu. Yokuş yukarı, yokuş aşağı, yaşamımın hikâyesi...

Derken bir gün bu kadar eğitim yeter diye düşündüm ve o önde ben arkasında Moran Tepesi'ne doğru tırmanmaya başladık. Ağzı-

nı açmadan ve tempo vererek sadece pedal çevirip duruyordu. Yedi sekiz saattir dışarıdaydık ve güneş ovaların üzerinde turuncu bir renge bürünüyordu. Niyetini gerçekten anlamıyordum, çünkü bana sıkıntı çektirmiyordu, ben arka tekerleğinin ardı sıra sürüyordum bisikletimi ve hiçbir sorun yoktu. Yolun büyük virajlarla dolu bütün bu kısmını tırmanmıştık ve derken, yolun kenarında durduk, güneşe bakmaya başladık ve şöyle dedi: "Ve şimdi Andy, sana nasıl inileceğini öğreteceğim." Ve –işte korkutucu olan kısım başlıyordu– küçük bir somun anahtarı çıkardı, fren balatalarının vidalarını gevşetti ve onları bana uzattı. "Bütün yapman gereken geride kalmamak" dedi, "içkileri ben ısmarlayacağım." Ben fren balatalarını cebime koyarken o ileriye doğru atıldı ve onu izlemek zorunda kaldım. Önceleri, "O frenleri kullanmıyorsa, ben de kullanmam diye düşünüyordum, gelgelelim ikinci, üçüncü dönemece vardığımızda frenlere asılıp duruyordum ve bu ufak tefek eksantrik ihtiyar, bu Allah'ın belası uçan postacı, önümde yokuş aşağı hızlandıkça hızlanıyor, yavaşlamak için sadece gövdesini kullanıyor, seleden kalkıyor, sonra gidonun üzerine eğiliyor, yolun her bir santimetresini kullanıyordu; bazen ben de fren kullanmaksızın onun gibi eğiliyor, kendini tutamayıp bir haykırış koparıyordum, ama o, Bay Douglas, bütün yol boyunca ağzını açmıyordu.

Bir iki kez ona yetiştim, ama dönemeçlerde hep kaybediyordum ve bu eski Raleigh'i, frensiz bisikleti düşününce ödüm bokuma karışıyordu. Ve aynı zamanda, insan bunu yapabilirse, gerçekten yapabilirse, bunun bir kızla havalanmak ya da onun gibi bir şey olacağını hissedebiliyordum. Yeryüzündeki en heyecan verici şeydi bu. Moran Tepesi'ne ne zaman çıksak aynı şeyi yapıyordu Bay Douglas, ancak frenleri altı kez, sonra beş kez, sonra dört kez kullanabileceğimi, derken sonunda hiç kullanmayacağımı söylüyordu. Bu sevimli ihtiyar piçi babaannesinden kalma bisikletinin arkasında izliyordum, beni her zaman alt ediyordu, ama aramızdaki uzaklık her seferinde gitgide azalıyordu. Sonra içkileri ısmarlıyordum ve bana hayatımı nasıl yaşayacağımı söylüyordu. Bir gün Brambilla'dan söz etti bana. Ve inmeyi işte böyle öğrendim.

* * *

Evden kaçtım. Hayır, gerçek şu ki, daha önceden kafamın içinde zaten çekip gitmiştim. Tabii Andy'yi suçladılar, ama gülünç bu. Andy beni eve her zaman saat tam sekiz otuzda getiren ilk çocuktu. İlk günden beri saat dokuza değin yatakta olması gerektiğini söylüyordu, çünkü dokuz Sean Kelly'nin yattığı saatti. Ailemin bunu onaylayacağını düşünürdünüz, ama onaylamıyorlardı. Babam bu işte iyi gitmeyen bir yan olduğunu düşünüyordu. Geceyarısından sonra bir av tüfeğiyle beklesen daha mı iyi olur, diyordum babama. Ama babam bunun komik olmadığını düşünüyordu. Meseleyi anlamıyordu.

Evet, sanırım onların gözünde Andy ile kaçtım. Andy bir gün dedi ki: "Hayatımı kazanmak için Fransa'nın her yanında pedal çevirmeye gidiyorum ben, sen de gelmek ister misin?" "Ne?" dedim. "Frenleri boşa al ve vınnn dosdoğru git," dedi. "Vınn mı?" dedim. Göz kırptı ve iş bitti. Ama zaten evde hiç kalmıyordum. İki küçük oğlanla, sırt ağrısıyla ve eğer talihim varsa yarım günlük bir işle yaşayamıyorsam Andy'nin hatası değil bu. Yaşamımın geri kalan bölümünde bowling sahasının üzerindeki martıları niçin dinlemek istemediğimi anlayamadılar. Eğer benim için istedikleri buysa, baleye göndermeselerdi. *Home sweet home.**.. Hatta babam bowling takımına girmemi istiyordu, kulübün taze kana ihtiyacı vardı. "Drakula gibi mi demek istiyorsun?" dedim. Andy ile benim ortak neyimiz olduğunu sorup duruyorlardı. "Şey, bir kere bacaklarımız ortak," diyordum.

Gemide arka tarafa oturduk ve büyük pencereden dışarı baktık. Bildik bir martı sürüsü vardı, ama ben her nasılsa onların bowling sahasından gelen martılar olduğu fikrine kapıldım. Geri döneceklerini umdum, ama dönmediler. Büyük olasılıkla başka sebepler de vardı, ama ben ağlamaya başladım. Zavallı Andy neler olup bittiğini anlamıyordu. Şimdiye değin usanmış olmaları gerektiğini söyledim. Ciddi olduğumu görünce dışarı güverteye çıktı, onlara sövdüğünü ve yumruklarını salladığını görebiliyordum. Elbette hiç aldırış etmediler, ama Andy adına çok nazik bir davranıştı. Gözyaşlarımı kuruladım ve ona bir öpücük verdim. "Benim kahramanım kim?" gibi bir şey söyledim ve o da bana, "Ben sert bir adamım, bebek," gibisinden bir şey söyledi. Böyle konuştuğunda sert

* "Evim, tatlı evim..." (ç.n.)

adam numarası yapıyor. Çoğunlukla... Derken her ikimiz de Calais'ye kadar bütün yol boyunca, martıların bizimle kaldıkları gerçeğini görmezden gelmeye çalıştık. Hiç dönmediler.

* * *

Bize saygı duyuyorlar, biliyorsunuz. "İngilizce konuşan kişiler" diyorlar bize. Bizim sert adamlar olduğumuzu, bütün bu yolu havlu atmak için gelmediğimizi biliyorlar. Daha dünmüş gibi Tom Simpson'ı hâlâ hatırlıyorlar. Ventoux'da öldüğünde ayın on üçüncü günü ve yarışın on üçüncü etabı olduğunu biliyor muydunuz? İnsanı düşündürüyor, öyle değil mi? Burada hâlâ bir kahraman o, en yüksek bedeli ödeyen kişi. Ertesi gün, bir saygı nişanesi olarak Barry Hoban'ın etabı almasına izin verdiler. *Quatorze Juillet*'de* kazanan bir İngiliz. Barry Hoban, Tom Simpson'ın dul eşiyle evlendi, bunu da biliyor muydunuz?

Sean Kelly, o demir adam. Kahvaltıda çivi yiyor. İspanya turunda Sean Kelly'nin adını duydunuz mu? Şeye yakalanmıştı... bir tıbbi adı var, yani ben unuttum, ama esasen insanın kıçında bir çeşit içeri doğru büyüyen kıl. Savaşta sık sık yakalanırdı insanlar buna, cip kıçı derlerdi, bütün gün boyunca bir cibin sert koltuğunda araba sürmekten oluyordu. Dünyada daha ıstırap veren bir şey yoktur; kıçınızdaki onca kıldan biri dışarı değil de içeri doğru büyümeye karar veriyor. Bütün olup biten bu, ama insana cehennem azabı veren o çıban açılıyor oranızda ve bu durumda yapabileceğiniz en kötü şey de bisiklete binmek. Cerrahi bir müdaheleye başvurmanız ve sonra da birkaç hafta boyunca tuz banyosunda oturmanız gerekiyor. Her neyse, Sean Kelly İspanya turunda işte bu iyi durumda, bu yüzden de doğal olarak hiç ağız dalaşı istemiyor. Tur doktoruna gidecek olursa yarış dışı kalacak. Bu yüzden yöre cerrahını ya da doktorunu ya da belki de baytarını otel odasına getirtiyor ve "Hadi, işi bitir," diyor. Ve adam da yapıyor bunu, kıçına dikiş atıyor ve Sean Kelly İspanya Turu'na devam ediyor. İşte bu yüzden saygı duyuyorlar bize. Sertiz biz. Sean Kelly, o demir adam.

* * *

* 'On Dört Temmuz' (Fransız Devrimi'nin yıldönümü) (ç.n.)

Betty ve Jean-Luc ile yemek yiyorduk. Betty Falmouth'lı; gemide birlikteydik. Aslına bakarsanız buradaki işi bana o buldu; deneme gösterisi aslında. Boş günümüzdü ve dışarıya akşam yemeğine çıkmıştık. Andy'nin yüzünden her zaman erken yiyoruz. Artık buna akşam yemeği demiyorum ben, "*Saat yedide biftek ve salata der Sean,*" diyorum. Ona Sean dememe izin verildiğinden değil. Sanki bir aziz adı ya da onun gibi bir şeymiş gibi, Andy bu adı her zaman tam söylüyor. Sean Kelly yukarı, Sean Kelly aşağı ve ben de aynısını yapıyorum. Çoğunlukla... İşte böyle, Andy bisikletçilerin bir yarışa nasıl hazırlandıklarından söz ediyordu ve birisinin Sean Kelly'ye şey konusunda... anlarsınız ya, sorular sorduğu bir basın konferansına ilişkin bir hikâye anlattı. Demek istiyorum ki, bir yarış sırasında bunu yapmadıklarını herkes biliyor, yani enerji toplamak için epey önceden kesiyorlar. Ben Sean Kelly'nin yerinde olsaydım herifin kafasına bir bisiklet pompası dolamamak için zor tutardım kendimi, ama o böyle yapmadı. Soruya yanıt verdi sadece. Politikasının, tek günlük büyük bir yarış öncesi bir hafta ve çok büyük bir tur öncesi altı hafta o işlerden kaçınmak olduğunu söyledi. Bunun üzerine dinleyiciler arasındaki bir adam yüksek sesle, "Benim hesaplarıma göre Linda'nın hâlâ bakire olması muhtemeldir," dedi. Linda, Sean Kelly'nin karısıdır. Siz utancınızdan ölüp kalmaz mıydınız? Betty ile Jean-Luc bana sanki, siz de öyle mi yapıyorsunuz? dercesine bakıyorlardı. Kendimi nereye koyacağımı bilmiyordum. Birlikte olduğum çoğu erkek bunu yapma konusunda bizim böbürlendiğimizden daha fazla böbürlenirdi. Ama işte Andy neredeyse tam tersini yapıyordu. Daha sonra açıklamaya çalıştım, ama o aşırı duyarlı olduğumu söyledi. Bunun komik bir hikâye olduğunu düşünüyordu sadece.

* * *

Başaramayacağımdan korkuyorum. Bu ilk altı gün kıçımı çatlatıp durdum. Yaşamımda hiç bu kadar formda olmadım ve hiçbir zaman bu kadar yorulmadım. Dün uzakta Pireneler'i gördük. Bu dağları düşünemiyorum, onları düşünmeyeceğim. Her gün beş, altı, yedi saat selenin üstündeyiz; sonra yemek, sonra uykuya dalmak, sonra takımın bir araya gelmesi ve sonra selenin üzerinde bir yedi,

sekiz, dokuz saat daha... Bu sıcakta. Ve Pireneler'den sonra Alpler. Şu tepelerden bazılarına tırmanmak için sağlık görevlisini görmem gerekecek, bunu biliyorum. Bana bir şeyler verir. Verse iyi eder.

Başladığım zamanki gibi değil. O sıralar herkesin küçük bir evrak çantası vardı, tıpkı büroya gider gibi. İçi şekerlemelerle dolu. Bunu denedin mi? Şundan tattın mı? İşte, bir an önce alınması gereken bir şey sanki. Herkes bir 'vınn'a aynı anda ihtiyaç duyar. Amfetaminlerle ancak üç saat idare ediyorsunuz, bu yüzden büyük tepeler başlamadan önce onlardan almanız gerekiyor. Herkesin onlardan aynı anda alması iyi bir kıkırdama vesilesi olur, sonra süt şişesi kapağı ya da ona benzer bir şey gibi sağa sola atılan şu gümüşi kâğıt parçaları ve temponun neredeyse anında yükseldiğini hissedebilirdiniz; herkes güler, bağrışır ve *vınn* haykırışlarıyla hepimiz de tepenin üstüne çıkıverirdik. Şimdi öyle değil. Artık çok gülünmüyor. Şimdi, "Bana biraz su bul, şu mesajı al, bana tekerleğini ver, önüm sıra git" gibi şeyler var. İlk günlerin kolay olacağını düşünüyordum, kendimi iyi hissedersem öne geçmeme bile izin verebilirlerdi. Ancak baştan beri kendimi bitik hissettim, gerçek bu.

Saatlerdir bu düz ova üzerinde pedal çeviriyor, Pireneler'e bakıp duruyoruz. Hiç bu kadar yüksek dağlar görmedim. Korkuyorum. Yokuş aşağı ve sonra yokuş yukarı, öyle değil mi? Gerçek bu, yol aynen böyle. Yokuş aşağı, sonra yokuş yukarı... Başaramayacağımdan korkuyorum.

* * *

Genellikle üçten önce gece kulübünden dönmüyorum, uyandığımda o çoktan selenin üzerinde oluyor. Çok hayal kırıcı bir şey, televizyonu açıyorum, ama formaların çoğu birbirine benziyor gibi geliyor bana ve altı gündür onu gerçekten görüp görmediğimden emin olamıyorum. Bazen onu görmüş olduğumdan neredeyse emin oluyorum ve derken, televizyonda bir helikopter çekiminin görüntüleri veriliyor ve bütün görebildiğiniz bir köyün içinden geçen şu büyük bisikletçi kuyruğu oluyor. Ve onun günü sona erdiğinde, benimki çoktan başlamış oluyor. Sonra Andy'nin kartpostal yazmakla da arası hiç yok. Her gün *L'Equipe* alıyorum ve onun hangi sırada olduğunu, başta kimin olduğunu okuyor, parmağımı klasman listesinde dolaştırıp adını arıyorum. Şu anda 178 kişi arasında

152'nci.

Andy bisiklet sürmenin ne denli çetin bir iş olduğunu abartmaya meyilli. Ona en az onun kadar formda olmam gerektiğini söylüyorum. Betty ile ben yedi gecenin altısı, haftada on şov yapıyoruz. Andy "*Saat yedide biftek ve salata der Sean*" faslını tamamlıyor ve dokuzda yatağa giriyor, bu yüzden rahatlayıp keyfi geldiği vakit benim yapacak iki şovum oluyor. Andy, bisiklet sürmenin insanın karakterini tamamen ortaya koyduğunu söylüyor, sanki başka şeyler de ortaya koymuyormuş gibi. Monsieur Thalabert, asla kişiliksiz bir kız seçmediğini söylüyor ki bu doğru. Hepimiz de farklı şekillerde kişilik sahibi insanlarız. Andy'yi iğnelemek istediğimde, ona herkesin bisiklet sürebileceğini söylüyorum. İdeal bir göğüs ölçüsüne sahip olmak ve diğer ölçülerin bununla oranlı olması gerekmediğini söylemek istiyorum. Santimi santimine bir yetmiş olmanız gerekmiyor bisikletçi olmak için. Yönetimin izni olmaksızın görünüşünüzü herhangi bir şekilde değiştiremezsiniz gibisinden bir kural da yok.

Çok sayıda kural var, ama bizi korumak için bunlar. İşyerinde içki içmeye, kulübün iki yüz metre civarında herhangi bir erkekle buluşmana izin verilmiyor, kilonuz aynı kalmalı, işe vaktinde gelmelisiniz, tatillere size söyledikleri zamanda çıkıyorsunuz ve bunun gibi şeyler. İngiliz kızlarını bunun için seviyorlar. Fiziğimiz uygun olduğu gibi, disiplinliyiz de. Tabii, uyuşturucuyla yakalanan biri evine gönderiliyor hemen.

Bazen dönüp baktığımda garip geliyor. Kızlar birbirlerini bayağı destekliyorlar, sanki büyük bir aile gibiyiz, ben kulübü evim olarak görüyorum. Ama evden, annem kazandığım paraları alıp bana sadece cep harçlığı verdiği ve babam da dışarıda saat kaça kadar kalabileceğime, eteğimin ne kadar kısa olabileceğine, ne çeşit oğlanlarla nerede ne zaman buluşabileceğime ilişkin kurallar koyduğu için kaçtım. Şimdi Monsieur Thalabert paramızı bir tasarruf sandığına koyuyor ve bizi yanlış erkeklerden koruyor; Madame Yvonne ise anaç bir tavuk gibi üzerimize titriyor. "Chriistiin, o etek olmaz, Chriistiin, o oğlana dikkat et." Ve bunun gibi şeyler... Ama hiç aldırış etmiyorum. Sanırım, insanın içinde büyüdüğü ev ile seçtiği ev arasındaki fark bu.

Bazı insanlar herkesin önünde nasıl soyunabildiğinizi merak

ediyorlar. Doğrusu, doğanın bana verdiği şeylerden utanmıyorum. Zaten daha başlangıçta üzerinizde çıkaracak pek bir şey olmadığında buna tam olarak soyunmak da denemez. Betty'nin dediği gibi, her şey her zaman bir şeyle kaplı, sadece bir tırnak cilası olsa bile bu. Her şey bir şeyle kaplı. Belki de Andy'yi bisikletinin üzerinde beni sahnede gördüğünüz kadar çok görüyorsunuz. Anneme ve babama söylemeden anneannem beni görmeye geldi. Şovdan gerçekten de hoşlandı. Zevkli bulduğunu söyledi ve benimle gururlandı.

* * *

Bu bisikletçi, birkaç yıl önceydi, o gün bir teste tabi tutulacaktı. Teste tabi tutulacak olanlar rastgele seçiliyordu ama, doğrusu, şimdiki gibi değildi; beyaz önlüklü bir adam sizi seyrederken gelip şeyinizi bir test tüpüne sokuyorsunuz şimdi. Önceden bazen, en azından o sabah muayene edileceğinizden haberdar oluyor ve böylelikle aldığınız şekerlemeler konusunda birazcık daha dikkatli olmanız gerektiğini biliyordunuz. Her neyse, bu sürücü günün sonunda test edileceğini biliyor ve korkusundan altına dolduruyor. Son zamanlarda biraz fazla kullanmakta, çantalı adam da çok sık uğramakta. Bu yüzden şöyle yapıyor: Kız arkadaşına yolun kenarında belli bir noktada, etrafta çok insanın olmadığı koruda bir yerde beklemesini söylüyor. Ve sonra, kafile geldiğinde, arkada kalacağını, çişini etmek için ya da onun gibi bir şey için duracağını söylüyor, belki de kız arkadaşını görmüş olduğunu ve ona bir öpücük vereceğini söylüyor. Her neyse, duruyor ve kız arkadaşından onun için bir numune hazırlamasını istiyor, anlarsınız ya, şeyinden bir parça, plastik bir torbanın ya da onun gibi bir şeyin içinde, kız istenileni hazırlıyor ve çocuk ona bir öpücük verip torbayı formasının altına kaydırıveriyor. Derken günün sonunda ondan bir numune vermesini istiyorlar ve o da tüpü alıp tuvalete giriyor, dönüp teslim ediyor, her şey kolaycacık oluyor. Ertesi sabah doktorlar tarafından çağrılıyor ve testten temiz çıkacağını bildiği için gerçekten şaşıp kalıyor. Niçin çağırabileceklerini düşünemiyor. Ve biliyor musunuz ne diyorlar ona? "François," ya da adı her ne ise, "François, iyi haber, temiz çıktın. Kötü haber, hamilesin."

* * *

Andy'nin hikâyelerinden bir başkası da Stephen Roche'un bir uyuşturucu testine girmeyi bekleyen Linda'yla Sean Kelly hakkında. 1984 Amstel Gold Classic sırasında olmuş bu. Meersten'de. Yani Hollanda'da. Görüyorsun ya, artık bütün ayrıntıları biliyorum. İşte böyle beklerlerken, Linda arabalarının kaportasında oturuyormuş, ayağa kalktığında elinin olduğu yerde bir iz bırakmış. Andy'nin söylediğine göre, Sean Kelly çok titiz bir adam. Cebinden bir mendil çıkarıp izi silmiş. Tek sözcük söylememiş, sadece izi silmiş. Linda ona, "Önceliklerinin ne olduğunu anlayabiliyorum," gibisinden bir şeyler söylemiş, "Önce araban, sonra bisikletin ve sonra da karın." Sean Kelly, son derece ciddi bir tavırla ona bakmış ve biliyor musunuz ne demiş? "Önce bisiklet gelir," demiş.

Oldukça iyi anlaşıyoruz. En kötü kavgamız gerilerde kaldı. Fransız gazetelerinde adını aradığımda ona *un domestique* dediklerini görmüştüm. Fransızca uşak anlamına gelen bir sözcük. Fransızlar, İngiliz bisikletçiler sağlam yapılı oldukları için gerçekten de saygı duymak konusunda birazcık maçoluk ettiği için, "O zaman sen tam bir uşaksın, öyle mi?" dedim. Takımda sadece ikinci yılı olduğunu, bu yüzden de elbette ki gidip öteki kişilere su getirmesi, mesajlar götürmesi ve eğer sözgelimi bir lastik falan patlayacak olursa kendisinden daha önemli biri ihtiyaç duyduğu takdirde bir tekerlekten ya da bazen bütün bir bisikletten vazgeçmesi gerektiğini söyledi. Takımın bir parçası olduğunu, birinin hepsi ve hepsinin biri için olduğunu söyledi. Birazcık tumturaklı laflar ettiğini düşündüm, bu yüzden dilimi tutmak yerine, vaziyetin daha çok hepsinin biri için çalışır gibi gözüktüğünü, ama tersinin doğru olmadığını, yani birinin hepsi için çalışmadığını söyledim. Benim hiçbir bok bilmediğimi, oysa bilmem gerektiğini, çünkü benim için de durumun aynı olduğunu, ben dans ederken, ötekilerin arasındaki biri olduğumu ve birinin beni görmeye geldiğini sanma yanlışına düşmemem gerektiğini söyledi. Bundan sonra neler söylediğini tamı tamına anımsıyorum. Benim bir pizzanın üstündeki ufacık bir garnitür parçası olduğumu ve bundan sonra kıçımı her sallayışımda –gerçi kıç sözcüğünü kullanmadı– bunu anımsamam gerektiğini söyledi. Bizim tıpatıp birbirimize benzediğimizi söyledi. Ancak, sanki biz çok uyumluymuşuz, sanki yola çıktığımızda olduğu gibi

dünyaya karşı birleşmiş iki kişiymişiz gibi, bunu güzel bir dille söylemedi. Daha çok, sanki ben bir kaldırımın üzerindeki bir pislikten daha fazla bir şey değilmişim ve o da çok daha iyi biri değilmiş. Her şey birkaç saniye içinde berbat oldu. Bu duyguyu bilir misiniz? Bana hep martıları düşündürür. Hiçbir zaman çark edip geri dönmediler. Onlara kollarını salladı ve sövdü, ama onlar hiç aldırış etmediler. Bizi bütün yol boyunca, buraya kadar izlediler.

Kendimi ne kadar perişan hissettiğimi tasavvur edebilirsiniz. Hâlâ kızgındı, ama bir süre sonra yattık ve... şey, yakın bir gelecekte bisiklet yarışı yoktu. Gerçi işler hiçbir zaman pek öyle kolay yürümüyor, öyle değil mi? Her zaman birazcık düşünen bir yanınız vardır. Bunu niçin yaptığımızı biliyorum ve sizin için de aynı. Sonra şöyle dedi: "Arka teker üzerindeki hâkimiyeti ne zaman kaybedeceğini hiçbir zaman bilemez insan, öyle değil mi?" Kaydığını hissedersin ve yolun derini vücudundan sıyırmasını beklersin sadece." Sadece beni kastetmedi. Her şeyi kastetti.

* * *

Sean Kelly ile Linda evlendiklerinde, Sean'in arkadaşları ne yaptı tahmin edin? Hani bilirsiniz ya, evlenen bir asker falan olduğunda, kilisenin dışında, çift dışarı çıkarken hepsi de kılıçlarını onların başlarının üzerinde tutar. İşte Sean Kelly'nin arkadaşları da bir kemer yapacak şekilde iki yarış bisikleti tuttular, sonra da o ve Linda onun altından yürüdüler. Hoş değil mi?

Onları evlendiren papaz bir konuşma yaptı ve evliliğin tıpkı Fransa Turu gibi olduğunu, farklı türlerde zeminlerden ve farklı yollardan geçtiğini, ilerlemenin bazen ne kadar kolay ve bazen de ne kadar zor olduğunu falan söyledi. Derken Sean Kelly kalktı ve şöyle dedi: "Peder Butler'ın konuşması hakkında bir şey söyleyeceğim. Evlilikle Fransa Turu'nun tam olarak aynı olduklarını sanmıyorum. Eğer bir bisiklet yarışında bazı şeyler kötü gidiyorsa, bisikletinizden inebilirsiniz."

Ancak bu da kolay değil. Pireneler'den önce dinlenmek için bir günümüz var. Daha mı iyi yoksa daha mı kötü bilmiyorum. Yüksek dağlardan herkes korkuyor. Bisikletçilerin dağlar hakkında neler dediklerini bilirsiniz: Sizi soyar ve çıplak bırakırlar, böyle

söyler sürücüler. Tırmanış, azalan hava, çılgın inişler... Tepede süzülen şu kuşlar... Büyük kuşlar, tavşanları falan yiyen türden. Ötekilerin de korktuğunu hatırlamanız gerekir sadece. Ve buna hiçbir zaman alışamazsınız, böyle söylerler. Alpe d'Huez adını duydunuz mu? Alpler'dedir. Bu adı duyunca ödü bokuna karışan şampiyon bir bisikletçi vardı, derken bir yıl ekip arkadaşını yanına alarak tatillerinde oraya gitti. Korkusunu yenene değin yirmi kez tırmandılar. Yirmi kez... Ertesi yıl, Tur Alpe d'Huez etabına geldiğinde korkmuyordu artık. Bir yanılgıydı bu. Dağ onu üfürüverdi.

Süpürge vagonu, bu adı veriyorlar ona, en kötü şey. İnsanı yukarıya süpürüyor. Çatısına bağlı bir süpürge sopasıyla sizi arkadan takip ediyor ve başarısızlığa uğramanızı bekliyor. Hep orada, yoldaki son adamı kolluyor. Bugün yanı başımdaydı o. Varmak, eve ulaşmak istiyorsun, berbat bir biçimde düştüm, tüm kasların ağrıyordur şimdi, içeride güzel yumuşacık koltuğum var. Süpürüyorum, süpürüyorum... Yanı başınızda gelen Allah'ın belası bir baştan çıkarıcı gibi. Artık kaygılanmana gerek yok, pedal çevirmen gerekmeyecek. Ayaklarını yukarı koy. Eve giden kestirme yola sap. Hiç kimse *La Grande Boucle*'un etrafını ilk defada dolaşamıyor, herkesin umduğundan daha fazlasını yaptın sen. Sezonun geri kalan kısmında kendini helak etme. Hadi, içeri gir. Süpürüyorum, süpürüyorum, yol güzel ve düzgün olsun diye. Yirmi beş dakika arkada kalmışken takım liderine su getiremezsin, değil mi? Bana gurur falan gibi martavallardan bahsetme. Seni hiç kimse kınamıyor. İçeri gir, uzan, yer çok. Süpürüyorum, süpürüyorum... Şu dağlara bak. Seni soyuyorlar, çıplak bırakıyorlar.

* * *

Ta başlarda Andy bana bir başka hikâye anlattı. Beni herkesin ne denli sert olduğu konusunda etkilemeye uğraşıyordu. Bu sözcükten nefret eder oldum, biliyor musunuz. İşte böyle, Aziz Sean Kelly'nin kıçında bir sıkıntısı oldu. Ayrıntıları anımsamıyorum, ancak bir kadının büyük olasılıkla anlayabileceği herhangi bir şeyden daha ıstıraplıydı elbette. Bazı tedaviler gördü, ama yine eskisi kadar ıstırap çekiyordu, buna karşın bisiklet sürmeye devam etti. Fransa'da olmadı bu, bir sebeple anımsıyorum bunu. Her neyse, Andy

hikâyesini bitirdiğinde etkilenmem gerektiğini anlayabiliyordum, ama öyle oldu ki... tam olarak aptalca değildi, ama ağzım açık kalmamıştım diyelim. Bunun üzerine, "Ne oldu?" dedim. Andy de dedi ki: "Ne oldu diyerek ne demek istiyorsun?" "Demek Sean Kelly yarışı kazandı, öyle mi?" dedim. Andy kazanmadığını söyledi ve ben de, "O zaman kazanmaya değmezdi, öyle değil mi?" dedim. Bozulduğunu görebiliyordum. "Pekâlâ, bu denli ilgilendiğini gördüğüm için sana neler olduğunu anlatacağım," dedi. "Olan şuydu ki yarışa devam etti ve bir iki gün sonra selenin üzerindeyken dikişleri attı, şortu kan içinde kaldı ve yarıştan çekilmesi gerekti, şimdi ona niçin hayranlık duyduğumu anlayabiliyor musun?" "Şey, evet," dedim, ama hayır demek istemediğimden emin değilim.

* * *

Bay Douglas bana Brambilla'dan söz etti. Bizden biri değilseniz bu ad sizin için hiçbir şey ifade etmeyecektir. Bir İtalyan'dı o. Tur'u son gün kaybetti, sık sık olan bir şey değildir bu. Bay Douglas'ın bana ondan söz edişinin sebebi bu değil. Gerçek bir öncüydü o. Sert bir adam... Kötü sürdüğünü düşündüğünde kendi yüzünü tokatlar, pompasıyla sağına soluna vurur ve geride suyu kalmış olsa da kendini su içmekten yoksun bırakırdı. Sert bir karakter... Bizim yaptığımızı yapmak için de birazcık çılgın olmanız gerekir. Her neyse, çok tanınmış bir bisikletçiydi, iyi bir kariyeri vardı ve birazcık da yaşlanıyordu. Ve bir gün arkadaşları onu görmeye gittiklerinde bahçenin dibinde buldular. Bir çukur kazmaktaydı, şey, daha doğrusu dar bir hendek, ama gerçekten derin. Ve biliyor musunuz ne yapıyordu? Bisikletini gömüyordu. Üzerine bindiği zamanki gibi, diklemesine gömüyordu onu. Ve arkadaşları ona niçin böyle yaptığını sordular. Brambilla onlara ne yaptığını anlattı. Bisikletini gömüyordu, çünkü artık ona binmeye layık olmadığı kanısındaydı. Bay Douglas, bu hikâyeyi hiçbir zaman unutmamam gerektiğini söyledi ve ben de unutmadım.

İnziva

Evi Pauillac buharlı gemisinden gördüler, delik deşik ön cephesi öğle sonrası güneşiyle alacalı bir aydınlık içindeydi. Gemiye saat on birde, Bordeaux'da, Place des Quinconces yakınlarında binmiş, çizgili bir tentenin altındaki bambu koltuklara yerleşmişlerdi. Tam altlarındaki ön güvertede, üçüncü mevki yolcuları, çiftlik hayvanlarıyla birlikte hareketli ve gürültü bir kalabalık oluşturuyordu. Florence, sıcaklığın engelleyemediği bu normal canlılığı seyrederken kendini dermansız hissediyordu; oysa Emily bundan güç kazanıyor gibiydi.

"Şu adama bak Florence. Sadece konuşmuyor... konuşmasını.. *dans* ettiriyor."

"Bence çok sıradan bir şeylerden söz ediyordur."

"Eğer öyleyse," diye sözünü cesurca sürdürdü Emily, "eğer öyleyse, o zaman davranışları sıradan olanı aşma olanağını veriyor ona." Çizim defterini çıkarıp sivri burnu, çıplak kafası, mavi gömleği, kısa piposu ve uçuşan elleriyle yerinde duramayan bu adamı çizmeye başladı.

"Keşke aşkınlıkları senin kadar keşfedebilsem sevgili Emilyciğim. Sanki dört yanını aşkınlık sarmış senin. Şimdi de adamı sanata dönüştürerek sen onu da aşıyorsun."

"Keyfimi kaçıramazsın benim. Zaten, hepimiz de inanıyoruz aşkınlığa. Sen sadece, pratik ilerleme adını vererek başka bir kılığa sokuyorsun onu."

Buharlı gemi bir seren direkleri ormanının önünden geçerken otuzlarında bu iki İngiliz kadın, her ikisinin üzerlerinde denizci şapkaları ve kahverengi ayakkabıları, sessiz sessiz oturuyorlardı. Gemi düdükleri bütün kuş seslerini bastırıyordu. *Ercule* adlı bir römorkör *café au lait** nehri köpürtüyordu; daha küçük feribotlar pruvanın önünden su örümcekleri gibi geçiyorlardı. Üç haftadır yoldaydılar, yolculuklarının en güney noktasında bulunuyorlardı. Her yıl olduğu gibi, çok geçmeden, Essex'deki kendi köylerine, Uraller'dan gelen rüzgârlara ve şalgam yetiştiricilerinin soğuk sohbetlerine geri döneceklerdi. Elbette, bu kaba saba insanlar şalgamdan başka şeyler de yetiştiriyorlardı, ama Florence ve Emily kendi aralarında onları hep böyle anıyorlardı.

"Asla evlenmeyeceğim," dedi Florence birdenbire. Sesi, bir olguyu üzüntü duymaksızın saptıyormuş gibi çıkmıştı.

"Her halükârda," diye yanıt verdi arkadaşı, bu düşünceyi sürdürerek ya da belki o da benimseyerek, "şu iyi bilinen bir gerçek ki, bir şalgam yetiştiricisi her türlü olası aşkınlığın ötesindedir."

Küçük buharlı gemi tüccarlarla köylüleri, çiftlik hayvanlarıyla papazları indirip bindirerek kıyıdan kıyıya ilerliyordu. Garonne ve Dordogne bölgeleri kucaklaşıp Gironde oluyordu. Emily'nin eteği rüzgârla dolup kabarıyordu, sonunda Médoc şatolarının işaretlendiği bir haritayı eteğinin üstüne bastırmakta buldu çareyi. Gözlüğünün üzerine küçük bir dürbün yerleştirdi ve yol arkadaşı için yabancı olmayan, bilginlere özgü kambur o duruşu aldı. Emily, Beychevelle boyunca, şatonun bir zamanlar bir amirale ait olduğu-

* Sütlü kahverengi. (ç.n.)

nu, nehirden geçen her geminin bir saygı işareti olarak *baisser la voile** zorunda olduğunu ve bu sözcüğün zamanla bozula bozula şu anki Beychevelle biçimini aldığını açıkladı.

"Bayağı eğlenceli," diye neşeyle yorum yaptı Florence.

Emily her isme, Baedeker rehberinden alınan güzellemeleri ekleyerek Margaux ve Ducru-Beaucaillou'yu, Léoville-las-Cases ve Latour'u gösterdi. Gemi, Latour'dan sonra Pauillac'a doğru yönelirken kıyıya daha yakın seyretmeye aşladı. Üzüm bağları, onlardan fitilli yeşil kadife gibi uzaklaşıyordu. Ardında yarı yarıya siyah lekeli fitilli kadife bir arazinin uzandığı yıkık bir iskele belirdi. Arazinin biraz daha yukarısında, güneşin kahverengileştirdiği kasvetli bir binanın cephesi, zemin kat pencerelerini yarı karanlıkta bırakan küçük bir taraça... Dürbünü şöyle bir odakladıktan sonra Emily, taraçadaki balkonun birkaç parmaklığının eksik ve ötekilerin de fena halde harap durumda olduklarını gördü. Dürbünü Florence aldı. Binanın yüzünde açılmış büyük delikler vardı, çatı deneysel bir tarım programına teslim edilmiş gibi görünüyordu, üst kat pencere camlarının bazıları kırıktı.

"Pek de düşündüğümüz inziva yeri sayılmaz" diye bir yorum yaptı.

"Yarın ziyaret eder miyiz, ne dersin?"

Bu eğlenceli uğraşı Fransa'ya yaptıkları gezilerin son iki yılında geliştirmişlerdi. Kayıtsız bakışlarına farklı yaşamlar sunuluyordu: Ahşap bir Normandiya çiftlik evinde, şık bir Burgundy *manoir*'ında,** kırın ortasında bulunan bir Berry château'sunda. Son zamanlarda niyetlerinde, ikisinin de pek itiraf edemediği yeni bir ağırbaşlılık ortaya çıkmıştı. O zaman Florence inziva yerlerini hâlâ bulamamış olduklarını söylüyor ve çok geçmeden bölgeyi ziyaret ediyorlardı.

Dauprat-Bage Şatosu büyük 1855 tasnifinde listeye alınmamıştı. 16 hektar *cabernet sauvignon, merlot* ve *petit verdot* dikili mütevazı bir *cru bourgeois*'ydı.*** Son on yıl boyunca filoksera hastalığı yeşil kadifesini kararmıştı ve güçten düşüp yoksullaşmış sahibinin bazı yeniden dikim çabaları olmuştu. Üç yıl önce adam

* Yelken indirmek (ç.n)
** (Fr.) "Malikane" (ç.n)
*** (Fr.) "İyi kalite şarap üretilen üzüm bağı" (ç.n.)

ölmüş ve her şeyi Paris'te yaşayan genç bir yeğene bırakmıştı; züppe yeğen Burgundy'yi yeğliyor ve Dauprat-Bages Şatosu'nu mümkün olabildiğince çabuk elden çıkarmak istiyordu. Ancak hiçbir komşu toprak sahibi bu hastalıklı bağları almaya ikna edilemiyordu; bu yüzden *régisseur** ve *homme d'affaires*** gelişigüzel bir emek harcayarak mücadeleyi sürdürmüş ve kendilerinin bile *cru artisan**** düzeyine düştüğünü itiraf ettikleri bir şarap üretebilmişlerdi.

Florence ile Emily ikinci ziyaretleri için döndüklerinde, *homme d'affaires Monsieur Lambert;* keçe bir bere giyen ve diken diken bıyıkları olan, siyah giysili kısa boylu bu adam, hem fazla titiz hem de buyurgan bir tavırla birdenbire, daha genç ve bu yüzden işlerinde daha tehlikelisi olduğunu düşündüğü Emily'ye doğru döndü ve "*Etes-vous Américaniste*"***** diye sordu.

Onu yanlış anlayarak, "*Anglaise,*"****** diye yanıt verdi Emily.

"*Américaniste?*" diye yineledi adam.

"Hayır," diye yanıtladı Emily ve adam, onaylarcasına homurdandı. Emily, ne olduğu söylenmeyen bir sınavdan geçmiş olduğu duygusuna kapıldı.

Ertesi sabah, Pauillac'taki Hôtel d'Angleterre'de, istiridye ve sıcak sosisten oluşan kahvaltılarını ederken, Florence düşüncelere dalmışçasına, "Manzaranın ahım şahım olduğu söylenemez. Burada sınır çizgileri daha belirgin, o kadar" dedi.

"O zaman bize Essex'ten tam anlamıyla farklı gelmeyecek."

Cümlelerinde olasılık ve olanak kiplerinden şimdiki ve gelecek zaman kiplerine geçişteki baştan çıkarıcılık her ikisinin de dikkatini çekti. Fransa'ya her yaz birlikte yolculuk edişlerinin beşinci yılıydı. Otellerde aynı yatağı paylaşıyorlar, ama yemeklerde kendilerini şarap içme zevkinden yoksun bırakmıyorlardı; Florence akşam yemeğinden sonra tek bir sigara tüttürüyordu. Her yıl gerçekleştirdikleri sarhoş edici bir kaçıştı bu, şalgam yetiştiricileri arasındaki yaşamlarına kıyasla bu hem bir doğrulama hem de bir kınayıştı.

---

* (F.r) "Yönetim vekili" (ç.n.)
** (Fr.) "İşadamı" (ç.n.)
*** (Fr.) "Düşük kalite şarap üretilen üzüm bağı" (ç.n.)
**** "Amerikan tarzı şarap üreticisi misiniz?" (ç.n.)
***** "İngilizim!" (ç.n.)

Fransızlar arasındaki gezileri şu ana değin tasasız, flörtçü geziler olmuştu. Şimdi Emily, sanki bir şeyin –yazgı değil, ama yaşamlarını yöneten daha az önemli bir durumun– ona hodri meydan dediğini hissediyordu.

"Ancak, para senin" dedi, her şeyin gerçekten de çok ciddileştiğini kabul ederek.

"O babamın parasıydı ve benim hiç çocuğum olmayacak."

Daha iri ve birazcık daha yaşlı olan Florence'ın kararlarını dolambaçlı bir şekilde açıklamak gibi bir huyu vardı. Esmer ve gürbüzdü, ayakları yere sağlam basan ama karamsar görünüşlüydü. Hangi proje olursa olsun sadece genel yanlarla ilgilenip razı oluyor görünmesine karşın, aslında göründüğünden hem daha yetenekli hem de daha yumuşak huyluydu. Ayrıntılarla uğraşma konusunda Emily'ye her zaman güvenilirdi; ince, sarışın, aşırı titiz, altın çerçeveli gözlüklerinin arkasından bir deftere, resim defterine, tarifeye, gazeteye, yemek listesine, Baedeker rehberine, haritaya, bilete ya da bir yasa maddesine dikkatle bakan Emily; huysuz ama iyimser Emily. Şimdi, hayret edercesine, "Ama biz şarap yapma konusunda hiçbir şey bilmiyoruz," diyen Emily.

"Bağbozumunda çalışacak kızlar olarak işe başvurmuyoruz biz" diye yanıt verdi Florence, tümüyle yapmacık olmayan kayıtsız bir kibirle: "Babam bir bıçkı fabrikasının nasıl çalıştığını anlamıyordu, ama beyefendilerin çalışma masasına ihtiyaç duyduklarını biliyordu. Zaten ben senin meseleyi inceleyeceğinden eminim. Şeylerden... katedrallerden daha karmaşık olamaz bu." Bunu yeni bir örnek olarak verdi, çünkü kanaatince Emily, kilise nefindeki XII. yüzyıla ait Roma kemerleriyle bir başka yüzyıldan –hiç kuşkusuz daha önceki ya da daha sonraki bir yüzyıldan– kalma çift sıralı koro yeri üzerine bir söyleve girişince, Bordeaux Başpiskoposu ve sonra da Papa V. Clement olan Bertrand de Goth'un heykelinin altında biraz fazla vakit harcamışlardı.

Burgundy'li yeğen Florence'ın önerisini kabul etti ve Florence da Essex'teki evini sattı. Emily de erkek kardeşi avukat Lionel'a kendisine evi idare edecek bir başka kadın bulması gerektiğini bildirdi (birkaç yıldır yapmaya can attığı şeydi bu). 1890'ın baharında iki kadın geri dönmemecesine Fransa'ya yerleşmeye gittiler ve

yanlarında, Florence'ın çocukluğunun her saatine izini bırakmış olan büyük saatin dışında, İngiltere'yi anımsatabilecek özel hiçbir eşya götürmediler. Trenleri Gare d'Orléans'daki Austerlitz peronundan hareket ederken, Emily son bir kaygısını dışavurdu.

"Sıkılmayacak mısın? Benimle birlikte demek istiyorum. Bu sadece bir gezi değil."

"Şatonun senin adını taşımasına karar verdim" diye yanıt verdi Florence. "Dauprat-Bages'ın hiç de romantik bir ad olmadığını düşündüm hep." Sanki herhangi bir itirazı savuşturmak istercesine, şapkasını düzeltti. "Şalgam yetiştiricileri meselesine gelince, anılarının o kadar çabuk silineceğini sanmıyorum. Ne dansçılardı ama! İnsanın ayağına basıp basmadıklarına hiç dikkat etmezlerdi hödükler!"

Madam Florence ile Madam Emily, daha elverişli çalışma koşullarıyla Bay Lambert'i *homme d'affaires* ve Bay Collet'yi de *régisseur* olarak yeniden tuttular. Derken Bay Lambert onlara ev işlerini çekip çevirecek bir kadın, üç bağ işçisi, bir hizmetçi ve bir de bahçıvan buldu. Çatıdaki çalılar sökülüp atıldı, parmaklıklar onarıldı, deliklerle kaplı bina yüzeyi doldurulup düzeltildi, iskele yeniden inşa edildi. Florence evle uğraşıyor ve yeni düzenlenmiş *potager*'nin* bakımına nezaret ediyordu; Emily ise bağlarla ilişkileri yürütüyordu. Dauprat halkı hoşgeldiniz karşılaması yaptılar: Kadınlar çoğu kişiye iş olanağı sağlıyor ve hasar görmüş bir bağı eski haline döndürmeyi arzu ediyorlardı. Dauprat-Bages Şatosu, Haut Railly Şatosu olunca hiç kimse karşı çıkmadı. *Les Anglaises*'in** dini duyguları eksik olabilirdi, ama yöre papazını her kasım çaya davet ediyorlar ve bağların nisan ayındaki yıllık kutsanma törenine de ağırbaşlı bir edayla katılıyorlardı. Anlaşılan, bazı davranışları bir ölçüde, kadınların daha önce, Alsas şarabının bile yetişmeyeceği o soğuk, ıslak adada katlanmak zorunda kaldıkları yoksunluk dolu yaşantıya mal edilebilirdi. Sözgelimi, ev ekonomisini büyük heyecanla uyguladıkları dikkati çekti. Bir kümes hayvanı kızarttıklarında, bununla bir hafta idare ediyorlardı; sabun ve sicim son santimine değin kullanılıyordu; kadınlar aynı yatağı paylaştıklarından yatak çarşafları eskimiyordu.

* (Fr.) 'Sebze bahçesi' (ç.n.)
** (Fr.) 'İngiliz kadınlar' (ç.n.)

Eylül sonunda cana yakın bir köylüler topluluğu *vendage** için sökün etti; onlara mükellef akşam yemekleri sunuldu ve önceki yılın *petit vin*'inden** arzuladıkları kadar içmelerine izin verildi. Kimsenin sarhoş olmaması Florence ile Emily'nin dikkatini çekti. Erkeklerle kadınların bağda birbirleriyle uyum içinde çalıştıklarını görünce de şaştılar. Bay Lambert, daha çok konuştukları gerekçesiyle kadınlara daha az para ödendiğini açıkladı. Sonra, başını birkaç kez kurnazca sallayarak, özel bir yerel geleneği anlattı. *Vendangeurs*'lerin topladıkları üzümleri yemesi kesinlikle yasaktı ve her günün sonunda, kadınlar kontrol için dillerini dışarı çıkarmak zorunda kalıyorlardı. Eğer dillerinin rengi mor çıkarsa, o zaman denetçi ceza olarak bir öpücük alma hakkına sahip oluyordu. Florence ile Emily bunu biraz ilkel bir şey olarak gördüklerini dışa vurmadılar, oysa *homme d'affaires*, küstahlığa varan bir göz kırpışla, "Elbette, bazen kasten yiyorlar" diye açıklamada bulundu.

İlk hasat güven içinde toplanıp bittiğinde, *bal des vendangeurs**** yapıldı. Avluya kalaslardan çatma masalar yerleştirildi ve bu kez, alkolün etkileri daha belirgin biçimde gözlemlendi. İki keman ve bir de akordeona benzer bir çalgı, dizleri zor bükülen hasatçılara dans müzikleri çaldı, ve onlar da, alkol kullanmayan çoğu şalgam yetiştiricisinden kat kat daha fazla incelik ve enerji sergilemekten geri kalmadılar. Kadın sayısı az olduğundan Florence Bay Lambert'e, şatonun yeni sahibesine kavalyelik etme inceliğinde bulunmasının görgü kuralları açısından uygun olup olmadığını sordu. *Homme d'affaires* öneriyi kendisi için bir şeref saydı, ama eğer Madame fikrini soracak olursa, ötekilerin böyle durumda masanın başından ayrılmamayı seçeceklerini sandığını belirtti. Bunun üzerine Florence, sırım gibi Fransız erkekleri çoğunlukla kendilerinden daha uzun boylu, daha tombul ve daha yaşlı kadınları etraflarında döndürürken, kızgın bir boyun eğmişlik içinde ayağını hafifçe yere vurarak tempo tutmakla yetindi. Bir saat kadar sonra, Bay Lambert ellerini çırptı ve en genç *vendangeuse*, Florence ile Emily'ye çekingen çekingen birer güneş çiçeği getirdi. Emily teşekkür ve kutlama dilekleriyle dolu kısa bir konuşma yaptı; ardın-

* (Fr.) 'Bağbozumu' (ç.n.)
** (Fr.) 'Düşük kaliteli şarap' (ç.n.)
*** (Fr.) ' Bağbozumcular balosu' (ç.n.)

dan, iki kadın yatmak üzere odalarına çekildiler ve açık pencerelerinden, avludan gelen uğultuyu, ayak seslerini, kemanların gıcırtısını ve akordeonumsu çalgının yorulmak bilmez şenşakraklığını dinlemeye koyuldular.

Emily'nin bağcılık konusunda kilise mimarisinde olduğundan da bilgili çıkması Florence'ın hem hoşuna gitti, hem de bundan ürküntü duydu. Emily kullandığı terimlerin doğru İngilizce karşılıklarını pek ender olarak bildiğinden mesele daha da karışıyordu. Taraçada bambu bir koltukta oturmuş, ensesindeki dağınık saçlar güneş ışığında pırıl pırıl parlarken, şarabın asalaksı düşmanları ve kriptogamik hastalıklar üzerine konferanslar veriyordu Emily. Altise sözcüğünü işitiyordu Florence ve *rhynchite; cochinelle, grisette, érinose* sözcüklerini; *l' ephippigère de Béziers* ve *le vespére de Xatart* adlarında canavarsı hayvanlar vardı; sonra *le mildiou* ve *le black-rot* (en azından bunları anlıyordu), *l' anthracnose* ve *le rot blanc* vardı. Emily konuşurken bu felaketleri renkli görüntüler içinde görüyordu; parça parça olmuş yapraklar, zararlı benekler ve yaralanmış dallar gözlük camlarında yansıyordu. Florence ilgilenir görünmeye çalışıyordu.

"Kriptogamik bir hastalık nedir?" diye sordu ciddi bir tavırla.

"Linnaeus'a göre kriptogamya, hiçbir erkek ya da dişi organ içermeyen ve bu yüzden de çiçekleri de olmayan yosunlar, algler, mantarlar gibi bitkileri kapsıyor. Likenleri de. Gizli evlilik anlamına gelen Yunanca bir sözcükten geliyor."

"Kriptogamya," diye yineledi Florence bir öğrenci gibi.

"Linnaeus'un yaptığı son bitkiler sınıflandırması bu" diye ekledi Emily. Şimdi artık bilgisinin doruğundaydı, ama Florence'ın ilk kez onu dikkatle izlemiş olmasından memnun görünüyordu.

"Sonuncusu, ama eminim ki en sonuncusu değil."

"Kategorilerin ahlâksal bir yargı içerip içermediklerini bilmiyorum."

"Aa, içermediklerine eminim," diye kararlı bir tavırla görüşünü ileri sürdü Florence, oysa bir botanikçi değildi. "Ama düşmanlarımızın bazılarının kriptogamik olmaları ne denli üzücü," diye de ekledi.

Emily'nin bu aynı hastalıkları Bay Lambert'le tartışması daha ayrıntılı, ama daha az tatmin edici oldu. Montpellier'deki Ulusal

Tarım Enstitüsü'ndeki araştırmaların inandırıcı olduğu, filokseranın yol açtığı yıkımların Amerikan asma kütükleri üzerine aşılanan asmalarla onarılması gerektiği Emily'ye apaçık gözüküyordu. Bağcılıkla ilgili basında belirgin görüş ayrılıkları olsa da, Bordeaux'lu Profesör Millardet de bu görüşleri paylaşıyordu.

Bay Lambert'e mesele hiç de o kadar apaçık gözükmüyordu; gerçekte, tam tersineydi durum. O, Médoc'a daha yeni gelmiş olan Bayan Emily'ye, Avrupa üzümünün, birçok değişik çeşitlerine karşın, tek bir türden, *vitis vitifera*'dan oluştuğunu, oysa Amerikan üzümlerinin hemen hemen iki düzine farklı türü içerdiğini anımsattı. Avrupa bağları iki bin yıldan daha fazla bir zamandır neredeyse mükemmel sağlıklıydı ve şimdi onu etkileyen hastalıklar en küçük bir kuşkuya meydan vermeyecek şekilde, tamamen Amerikan kütüklerinin Avrupa'ya sokulmasından kaynaklanıyordu. Böylelikle, diyerek sözünü sürdürdü Bay Lambert –bu noktada Emily aynı kitabı okumuş olmalarından kuşkulanmaya başladı–, böylelikle, 1845'te oydiyum, 1867'de filoksera, 1879'da mildiyô ve 1884'te de kara küf ortaya çıkmıştı. Üniversitelerdeki profesörler neye inanırlarsa inansınlar, bağlardaki meslektaşları, bir hastalıkla karşılaşıldığında, üzüm kütüğü ithal ederek hastalığın tedavi edilemeyeceği görüşünü taşıyorlardı. Meseleyi olabildiğinde açık bir dille ifade etmek gerekirse, eğer zatürreeye yakalanmış bir çocuğunuz varsa onu, nezlesi olan bir başka çocuğu yanına yatırarak tedavi etmeyi düşünemezdiniz.

Emily aşılama argümanını dayattığında, Bay Lambert'in yüzü gerildi ve keçe beresini uyluğuna vurdu. Tartışmaya ısrarla bir son vermek istercesine, "*Vous avez dit que vous n'étiez pas Américaniste,*"* dedi.

Emily daha önce kendisine sorulmuş olan sorunun anlamını ancak şimdi değerlendirebildi. Buradaki dünya *sulfureurs* ve *Américanistes* olmak üzere ikiye bölünüyordu: Filokseradan kurtuluşun Fransız asmalarını kimyasal tedavi yoluyla kurtarmakta ve eski haline döndürmekte yattığını savunanlarla, bağları yeni bir Kaliforniya'ya çevirmeyi arzu edenler. Bay Lambert'e vermiş olduğu ilk yanıt, farkına varmadan, kendisinin bir *sulfureur* ya da

* (Fr.) "Amerikancı [Amerikan tarzı şarap üreticisi] olmadığınızı söylemiştiniz." (ç.n.)

daha doğrusu adamın şimdi dilbilgisel bir doğruluk ya da hafif ince bir alayla dediği gibi, bir *sulfureuse* olduğunu doğrulamıştı. Eğer şimdi ona fikrini değiştirdiğini ve sonuçta bir *américaniste* olduğunu söylüyorsa, o zaman, o ve Bay Collet, Bayan Florence ile Bayan Emily'ye ne kadar minnettar olurlarsa olsunlar, kendilerini en azından aldatılmış hissedeceklerdi.

"Nasıl karar verebiliriz?" diye sordu Florence, Emily ona ikilemi açıkladığında.

"Şey, biz –yani sen– arazinin sahibiyiz. Ve ben de en yeni bağcılık literatürünü takip etmekteyim."

"Babam bir bıçkı fabrikasının nasıl çalıştığını hiçbir zaman bilmiyordu."

"Öyle olsa bile, yazı masaları hiç darmadağın olmadı sanırım."

"Sevgili Emilyciğim," dedi Florence, "sen gerçekten de çok endişe ediyorsun." Gülümsedi ve sonra hoşnut bir kıkırdama sesi çıkardı: "Ve ben bundan böyle seni, benim *sulfureuse*'üm olarak düşüneceğim. Sarı sana öteden beri pek yakışır."* Yine kıkırdadı. Emily şunu anladı ki, Florence hem meseleden kaçmış hem de sonuca bağlamıştı: Onun tarzı çoğu kez böyleydi.

Florence'ın 'endişelenmek' diye adlandırdığı şey Emily için araziyi işletmeye gereken ilgiyi duymaktı. Emily nehre yakın daha alçak çayırlara kütük dikerek araziyi genişletmeyi önerdi; ama ona, arazinin sulak olduğu söylendi. Buna, East Anglia'dan bataklık çamurunu temizleme uzmanları getirtebilecekleri yanıtını verdi –gerçekten de hangi uzmanları getirteceğini biliyordu-; ancak ona bu kez de, bayırlar akaçlansa bile, alttaki toprağın asma dikimi için elverişsiz olduğu söylendi. Emily bağ işlerinde öküz yerine İngiliz atlarının kullanılmasını önerdi. Bu öneri üzerine Bay Lambert onu alıp araziye götürdü. Sineklerden korumak için başları rahibeler gibi örtülü bir çift koşulu öküz onlara doğru ilerlerken, bir *petit verdot* dizisinin sonunda beklediler. "Bakın," dedi Bay Lambert gözleri parlayarak, "bakın ayaklarını nasıl da kaldırıp indiriyorlar. Avrupa'nın balo salonlarında yapılan menüet danslarındaki kadar zarafetle değil mi?" Emily buna yanıt olarak İngiliz atlarının gücünü, uysallığını ve zekâlarını övdü ve bu kez, görüşlerinde direndi

* 'Sulfure' sözcüğü kükürt anlamına geldiğinden; sarı renge yapılan gönderme böyle anlaşılmalıdır. (ç.n.)

ve son sözü o söyledi. Birkaç ay sonra, bir çift güçlü kuvvetli, ayakları tüy kadar hafif kadana Haut Railly'ye vardı. Onları ahırlara yerleştirdiler, dinlendirdiler ve hayranlıkla izlediler. Daha sonra nelerin ters gittiğini hiçbir zaman tam olarak anlayamadı Emily. Atlar mı çok beceriksiz çıktılar, yoksa onları kullanan işçiler mi çok az hünerliydiler, bilemedi. Durum her ne idiyse, kadanalar çok geçmeden arazinin dikim yapılmamış daha alçak çayırlarında huzurlu bir erken emekliliğe çıkarıldılar ve Pauillac buharlı gemisinin yolcuları tarafından sık sık parmakla gösterildiler.

Feribot aşırı dolu olmadığı zamanlar şatonun yepyeni taş iskelesine yanaşmaya bazen ikna edilebiliyordu. Emily, bu tip iskelelere yerel olarak *ports* adı verildiğini keşfetti. Böyle adlandırılma nedeninin, gezinti teknelerinin bağlama yeri değil, tersine, mallar için bir yükleme noktası olması olduğunu anlamıştı. Arazi şarabının, geçmişte şişelenmek üzere Bordeaux'ya kara yolundan çok doğrudan su yoluyla gönderilmiş olduğu apaçıktı. Bu yüzden Bay Lambert'e bundan sonraki hasatı bu yöntemle taşıma talimatı verdi ve adam da görünüşte emri kabul etti. Ancak bir hafta sonra Florence ona kadın kâhyanın iki gözü iki çeşme bir halde işinden ayrılmak istediğini iletti, çünkü eğer *Madame* onun kara taşımacılığı yapan erkek kardeşini artık çalıştırmayı arzu etmiyorsa o zaman o da Madam için çalışamayacaktı, çünkü erkek kardeşi çok çocuklu bir duldu ve ekmeğini kazanmak için de şato ile yapılan kara taşımacılığı sözleşmesine bel bağlıyordu. Florence elbette olup bitenlerden haberdar olmadıklarını söylemiş ve Bayan Merle'in endişe etmemesi gerektiği yanıtını vermişti.

"Şu tembel adam nehir taşımacılığı da yapamaz mı?" diye bayağı aksi bir tavırla sordu Emily.

"Şekerim, biz buraya onların yaşamlarını bozmak için gelmedik. Kendi kafamızı dinlemek için geldik."

Florence hızla ve hoşnutlukla uyum sağlamıştı Médoc'a. Yıl, ona göre ocak ayından aralık ayına değil, bir hasattan öteki hasada uzanıyordu artık. Kasımda bağı temizleyip gübrelediler; aralıkta kış donlarına karşı bir koruma olsun diye sabanla hafifçe sürdüler; 22 Ocak, Aziz Vincent Günü'nde, asmaları budamaya başladılar; şubatta ve martta bağ kütüklerini tamamen açmak için toprağı daha derin sürdüler ve nisanda dikim yaptılar. Haziran çiçeklenmeyi;

temmuz ilaç püskürtme ve düzeltmeyi gördü; ağustos ayı *véraison**'a, üzümlerin günden güne yeşilden mora o mucizevi dönüşüne tanık oldu; eylül ile ekim *vendage***'ı getirdi. Florence taraçadan bu olayları seyrederken, yağmur ve dolu, don ve kuraklık meselelerinin yol açtığı sürekli rahatsızlığın bilincindeydi; ancak yöre insanlarının hepsi de kafalarını havaya öyle takmışlardı ki, bu yüzden toprak sahibi olarak kendini bu tür kaygılardan uzak tutmaya karar verdi. Dikkatini sevdiği şeyler üzerinde yoğunlaştırmayı yeğ tuttu: Ahtapot kollarını destekleyici tellerin üzerine saran asma dalları; sarımsı kırmızı renkteki öküzlerin bağın içinde heybetli heybetli yürürken çıkardıkları yavaş gıcırtılar ve çıngırak sesleri; budanan kütüklerin artıklarıyla yakılmış ateşin kış kokusu... Florence, sonbahar sonu sabahlarında, bir fincan sütlü kahveyle bambu koltuğunda oturuyor ve eğik gelen güneş ışınlarının düzleştirdiği görüş açısından ötürü, mevsimin bütün pas renkleri yoğunlaşıyordu: Alev kırmızısı, aşıboyası ve soluk lâl rengi. "Burası bizim inziva yerimiz" diye düşünüyordu.

Bu yüzden onun için her yıl hareketli *bal des vendangeurs* şenliğiyle son buluyordu. Bay Lambert'in daha önceki sert eleştirilerini aklında tutarak, 1891 yazında Bordeaux'ya birkaç gizemli yolculuk yapmıştı Florence. Üzerinde şayaktan yapılma siyah bir ceket ve pantolon, onun altında beyaz ipekten bir yelek ve hepsi de çılgın bir Fransız terzisinin şık eksantrikliğiyle kesilmiş göz kamaştırıcı akşam giysileri içinde Haut Railly Şatosu'nun ikinci hasadını kutladığında bu yolculukların amacı ortaya çıktı. Emily ilk yıl giydiği sarı elbiseyi giymişti; kalaslardan çatma masanın üzerindeki şölen sona erip de kemanlar ve akordeonumsu çalgı çalmaya başladığında, *les dames anglaises* ayağa kalktılar ve ateşli bir canlılık taşıyan bilinmedik havalar eşliğinde dans ettiler. Bayan Florence zayıf ve uzun bıyıklı *vendangeur*'leri az çok taklit edercesine Bayan Emily'yi etrafında döndürüyor ve *vendaguer*'ler de kendi paylarına omuz ve kalça devinimleriyle kendi alanlarını savunarak dans pistinin demokrasisine sahip çıkıyorlardı. Bir saatin sonunda, geri kalan herkesi unutup dans edilen alanın ortasında yalnız kaldıklarını fark etti iki kadın. Müzik durduğunda, öteki

* "Üzümlerin olgunlaşması" (ç.n.)
** "Bağbozumu" (ç.n.)

dansçılar alkışladılar, Bay Lambert heyecansız heyecansız ellerini çırptı, en genç *vendangeuse* iki demet güneş çiçeği getirdi, Emily konuşmasını yaptı, konuşması daha gelişmiş bir aksan dışında öz olarak önceki yıldakinden farklı değildi ve *les dames anglaises* yatmak üzere çekildiler. Florence, bir dahaki yıla kadar yerinden indirilmeyecek olan akşam giysisini astı. Karanlıkta, uzun uzun esnedi ve gözlüksüz yarı körleşmiş bir hale gelen Emily'nin avluda sarı giysisi içinde sağa sola savrulmasını son bir kez daha gözlerinin önüne getirdi. "İyi geceler, ma petite sulfureuse" dedi ona uykulu bir kıkırdamayla.

Haut Railly Şatosu'nun yönetilmesindeki büyük kriz 1895 yazında patlak verdi. Bir sabah Emily, *chai*'nin* kapısında, kâhya kadının erkek kardeşinin bir takım fıçılar indirdiğini fark etti. Nakliyecinin fıçıları arabasından indirip avlunun zeminine pat diye düşürmesinde uygunsuz bir şeyler olduğunu kavrayamadan seyretti ilkin. Elbette, gün gibi ortadaydı ki –anında gün gibi ortada olması gerekirdi– fıçılar doluydu.

Nakliyeci ayrıldığında *régisseur*'ü görmeye gitti Emily. "Monsieur Collet, ben şarabı burada yaptığımızı düşünüyordum hep." Uzun boylu, zayıf, az konuşan bir adam olan *régisseur*'ün patronlarına derin bir saygısı vardı, ama onların her konuya ironik ya da doğrudan olmayan bir yolla yaklaşmayı yeğlediklerini biliyordu. Bu nedenle gülümsedi ve Bayan Emily'nin sadede gelmesini bekledi.

"Benimle gelin." Emily yürüyüp avluya çıktı ve anlaşmazlık konusu şeylerin önünde durdu. Düzgün bir biçimde yığılmış, ne olduklarını belirten hiçbir damga taşımayan, bir düzine kadar küçük fıçı. "Nereden geliyor bunlar?"

"Rhone Vadisi. Oradan geliyor olmalılar, herhalde." Bayan Emily yanıt veremeyince, *régisseur* yardımsever bir tavırla konuşmasını sürdürdü: "Elbette, eski günlerde daha güçtü. Babam ta Dordogne'a inerek Cahors şarabı getirmek zorunda kalmıştı. Derken Sète'ten Bordeaux'ya kadar demiryolu hattını açtılar. Büyük bir ilerleme oldu bu."

"Monsieur Collet. Beni bağışlayın, şunu soruyorum ben: Eğer biz burada şarap yapıyorsak, ne diye dışardan şarap getirtiyoruz?"

---

* (Fr.) "Şarapların depolandığı yer" (ç.n.)

"Aa, anlıyorum. Pour le vinage."

Emily bu terimle daha önce karşılaşmamıştı. "Vinage?"

"Şarabımıza eklenmek üzere. Onu daha iyi hale getirmek için."

"Bu... bu... yasal mı?"

M. Collet omuzlarını silkti. "Paris'te yasalar yapılır. Médoc'ta şarap."

"Monsieur Collet, şunu açıklığa kavuşturmak istiyorum. Şarabımızı yapmakla yükümlü olan siz, Château Haut Railly'yi Rhône Vadisi'nden gelen pislikle bozuyorsunuz, öyle değil mi? Bunu izinsiz yapıyorsunuz, öyle değil mi? Bunu her yıl yapıyorsunuz?"

Régisseur kendisinden salt gerçeklere ilişkin bir açıklamadan daha fazla şeyler istendiğini anladı. Problemlere yol açan her zaman daha genç olan Madame'dı. Ona sorarsanız kadın biraz histerikti. Oysa Bayan Florence çok daha sakindi. "Gelenek izindir," diye yanıt verdi. Bay Collet, Bayan Emily'nin çehresinden, babasının bu sözcüklerinin işe yaramadığını görebiliyordu. "Hayır, Madame, her yıl değil. Bildiğiniz gibi, geçen yıl hasat çok kötüydü, bu yüzden gerekli oldu. Yoksa hiç kimse şarabı almaz. Eğer birazcık daha iyi olsaydı, onu kendi şarabımızın birazıyla, birkaç fıçı '93 şarabıyla ıslah edebilirdik. Buna *le coupage* diyoruz biz," diye kaygılı kaygılı ekledi; sözlerinin, varsayılan günahını artırdığını mı yoksa azalttığını mı bilemiyordu. "Ama geçen yıl gerçekten vasat bir yıl oldu, bu yüzden bu yardımcı fıçılara ihtiyaç duyuyoruz... *pour le vinage.*"

Bayan Emily'nin bundan sonraki tepkisi adamı hazırlıksız yakaladı. Emily depoya koştu, bir tokmak ve bir keskiyle geri döndü. Birkaç dakika sonra, fıçılarda bir düzine kadar delik açılmıştı ve Emily'nin elbisesinin alt kısmı, otuz kırk metre kadar ötede depolanmış 1894 Château Haut Railly şarabından büyük ölçüde daha keskin olan, pis kokulu, baharatlı, kırmızı bir içkiyle lekelenmişti.

Tokmak darbeleriyle olayı fark eden Bay Lambert, ofisinden koşup geldi ve duruma tarihsel bir perspektiften yaklaşarak Bayan Emily'yi sakinleştirmeye girişti. Ona, yörede bilindiği adıyla *les vins d'aide*'lerden* söz etti, Médoc'ta bilindiği üzere *le goût anglais*** için şarap hazırlanıyordu, ve de bir İngiliz centilme-

* Yardım şarapları (ç.n.)

** (Fr.) "İngiliz zevki" (ç.n.)

ninin akşam sofrasında konuklarına sunduğu şarap pek ender olarak aynı bağın üzümlerinden üretilmiş oluyordu. Benicarlo adı verilen bir İspanyol karışımından bahsetti.

Emily'nin söylenenlere inanmamasında öfke vardı. "Monsieur Lambert, sizi anlayamıyorum. Geçmişte bana Médoc bağlarının saflığı hakkında, Fransız asmalarının Amerikan asma kütükleriyle bozulmaması gerektiği hakkında hararetli hararetli söylevler çektiniz. Oysa hiç kaygı duymadan başka fıçıları... bu fıçıları şu aynı asmaların ürettiği şeyin içine döküyorsunuz."

"Madam Emily, size şöyle ifade edeyim." Tavrı babacan, neredeyse din adamlarına özgüydü. "Médoc'un en iyi şarabı nedir?"

"Château Latour."

"Elbette. Peki *hermitager** fiilini biliyor musunuz?"

"Hayır." Sözcük dağarcığı bugün kesinlikle genişliyordu.

"Hermitage şarabını, belki biliyorsunuzdur bir Rhône şarabıdır bu, kırmızı bir Bordeaux'nun içine karıştırmak demektir. Ona ağırlık vermek için. Erdemlerini vurgulamak için."

"Bunu Latour'da yapıyorlar mı?"

"Belki de şatonun kendisinde olmuyor. Chartrons'da, Londra'da... tüccar, gemiyle nakleden kişi, şişeleyici..." Bay Lambert'in elleri havada gerekli bir komplo tablosu çizdi. "Kötü yıllarda yapılması gerekir. Hep yapılmıştır. Herkes bilir."

"Orada, komşumuz Latour'da yapıyorlar mı bunu?" Emily eliyle güneye, güneşe doğru işaret etti. "Sahipleri yapıyorlar mı bunu? Güpegündüz böyle fıçılar sokuyorlar mı?

Homme d'affaires omuzlarını silkti: "Belki de sokuyorlardır."

"O zaman biz de bunu burada yapmayacağız. Yasaklıyorum bunu. Yasaklıyoruz."

O akşam taraçada, giysisi hâlâ sırılsıklam, görüşlerinde kaya gibi sağlam kaldı Emily. Florence ilkin, onun gibi bir aşkınlık tutkununun şarabının aynı zamanda bu niteliğe de sahip olmasını arzu etmemesine şaşırarak, takılmalarla onu neşelendirmeye uğraştı. Ancak Emily keyiflenecek ya da pohpohlanmaya gelecek bir ruh hali içinde değildi.

* Yazar, öykünün özgün adı olan 'Hermitage' (İnziva) ile bir sözcük oyunu yapıyor. (ç.n.)

"Florence, bu işi onayladığını söyleyemezsin. Eğer şarabımızın üzerindeki etiket onun belli bir yılın ürünü olduğunu ilan ediyorsa, bunun aslında iki farklı şarabın bir karışımı olmasını onaylıyor ollamazsın öyle değil mi?"

"Hayır."

"Ve bu yüzden şişelerimizin, Tanrı bilir nerede ve Tanrı bilir kimler tarafından yüzlerce kilometre ötede üretilmiş şaraplar içerdiği ortaya çıktığında bunu hiç onaylamaman gerekir, öyle değil mi?"

"Evet. Ama..."

"Ama?"

"Ben bile, sevgili Emilyciğim, şarabımıza şeker eklemeye izin verildiğini kavradım, neydi şu asidin adı?.."

"Sitrik asit, evet, tartarik asit ve tanenler. Ben bütün bu işin bazı bakımlardan bir imalat süreci olmadığını hayal edecek kadar duygusal biri değilim. Günümüzde tarımsal olduğu kadar endüstriyel bir süreç bu. Benim katlanamadığım şey, Florence, sahtekârlık. Şarabımızı satın alanlara, onu içenlere yapılan sahtekârlık."

"İnsanlar elbette bir şarabı hangi tadı taşıdığını bildikleri için satın alıyorlar. Ya da taşıması gerektiğini bildikleri için." Emily yanıt vermedi ve Florence kendi düşüncesini sürdürdü: "Bir İngiliz, Château Latour'u belli bir beklentiyle satın alıyor, değil mi? Böylelikle aradığı tadı sağlayanlar, ona istediği şeyi veriyorlar sadece."

"Florence, senin şeytanın avukatlığını yapacağını beklemiyordum. Bu konuda son derece ciddiyim. Bana çok önemli geliyor bu."

"Böyle olduğunu görebiliyorum."

"Florence, herhangi bir şeyden söz etmiyoruz biz ve ben bunun olduğu şekilde kalmasından yanayım. Ama, kalkıp buraya geldiğimizde, şalgam yetiştiricilerinden vazgeçtiğimizde, böyle olmasını istedik biz; çünkü anladığım kadarıyla, onlar gibi yaşar görünerek yaşayamıyorduk, yılın kaçabildiğimiz şu dört haftasını bekleyerek bütün o soğuk resmiyet içinde tıkılıp kalamıyorduk. Yaşamlarımızda sahtekârlığa katlanamıyorduk." Emily'nin yüzüne şimdi canlı bir kızarıklık yayılmıştı ve duruşunda sert bir kımıltısızlık vardı. Florence, onu daha önce böyle görmüştü, bir mesele konusunda

kararlılıkla direndiğinde böyle dururdu.

"Evet şekerim."

"Bunun bizim inzivamız olduğunu söylemekten hoşlanıyorsun. Pekâlâ, öyle olsun, ama sadece kuralları koyanlar bizlersek."

"Evet."

"O zaman olduğumuzdan farklı görünerek yaşamamalıyız ya da sahtekârlıkla ya da Monsieur Collet'nin bu sabah bana ifade ettiği gibi, 'geleneğin izin olduğuna' inanmamalıyız. Öyle yaşamamalıyız. Gerçeğe inanmalıyız. Olduğumuzdan farklı görünerek yaşamamalıyız."

"Tamamen haklısın şekerim ve ben seni bunun için seviyorum."

İlk kez, Bay Lambert ile Bay Collet, madamların ikisinin de üzerinde tamamen etkisiz kaldılar. Normalde Bayan Emily'yi güven içinde saf dışı bıraktıktan sonra Bayan Florence'a müdahale etmeyi öğrenmişlerdi. Ona duygu yüklü ya da gurur okşayıcı sözlerle hitap ediyorlar, yerel ya da ulusal saygınlıkları ön plana çıkarıyorlar ve kadının kendinden hoşnutluğu olarak adlandırdıkları şeye başvuruyorlardı. Ancak bu kez, Bayan Florence da Bayan Emily kadar boyun eğmez çıktı. Ne zorunluluk ve gelenek argümanları ne de büyük bağların varsayılan otoritesi işe yaradı. Hiçbir *vinage* ve hiçbir *coupage* olmayacaktı. Ne olduğu bilinmeyen fıçıların gizli gizli getirtilmesi ve bu nedenle de Bay Lambert'in muhasebe defterlerinde hiçbir aldatmaca olmayacaktı. Florence, birisinin daha işten ayrılma tehdidinde bulunacağından korkuyordu, gerçi bu korkusu Emily tarafından kınanma olasılığından korktuğundan daha azdı. Ancak iki adam, birkaç günlük surat asma ve her zamankinden daha fazla *patois** içeren homurtularla dolu konuşmadan sonra, emredilen şeyin yapılmasına karar verdiler.

On yıllık dönem akıp gidiyordu. 1890'lar Médoc'ta 1880'lerden daha rahat yıllardı ve asrın son yılları bir şeyin sona erdiği duygusu yaratmıyordu. Florence, bardaklarının dibinde henüz hiç tortu birikmediğini düşünüyordu. Orta yaşa kendilerini rahatlıkla uyarlamışlardı, belki de o Emily'den daha rahat uyarlamıştı; ve ikisi de İngiltere için hiçbir özlem duymuyordu. Haut Railly Şato-

* (Fr.) "Yerel ağız". (ç.n.)

su'nda yönetim işleri daha hafifledi. Bağın aşılanmamış kütükle yeniden dikimi tamamlandı; öküzler menüet danslarını sürdürdüler; *vendangeurs* takımı, pagan ritüellerini her yıl başarıyla yerine getirdiler. Yaşlı yöre papazı emekli oldu, ancak kendisinden sonra gelen zat atalardan kalma görevlere aynen uydu: kasım ayında çay, nisanda asmaların kutsanması... Florence goblen işlemeye, Emily ise turşu kurmaya merak saldı; Bordeaux buharlı gemisini daha ender ziyaret eder oldular. *Les dames anglaises* bir yenilik, hatta bir eksantriklik olmaktan çıkıp yerlerinden hiç kımıldamayan kişiler olmuşlardı.

Emily zaman zaman toprağın üzerinde gerçekte ne kadar hafif bir iz bıraktıklarını; aşkınlığın ne kadar az gerçekleştiğini düşünüyordu. Elbette yanlarında para getirmişlerdi, ama bu sadece bağı hale yola koymaya, asalaksı düşmanlara ve kriptogamik hastalıklara karşı şanslarını daha iyi kullanmaya olanak vermişti. Ve böyle zamanlarda, kişisel istencin filozofların ileri sürdüğünden daha az önemli olduğunu hissettiğinde, insan yaşamını kendi bağcılık döngüsünü izleyen bir şey olarak düşünmekten hoşlanıyordu. Çocukluk, donlar ve budamalar, saban arkasında göbek çatlatan emeklerle doluydu; havanın bir kez olsun değişebileceğini hayal etmek güçtü. Ama hava değişiyordu ve haziran çiçeklenmeyi getiriyordu. Çiçekler meyveye duruyor ve ağustos ayıyla birlikte *véraison*, o mucizevi renk dönüşümü, olgunluğun işareti ve vaadi geliyordu. O ve Florence şimdi yaşamlarının ağustosuna ulaşmışlardı. Olgunluklarının havanın rastlantılarına bu kadar bağlı olmasını kabul etmekten ürperti duyuyordu Emily! İlk donların sertliği yüzünden bir daha hiç iyileşmeyen birçok asma görmüştü; bazıları mildiyöye, küflere, hastalıklara yenik düşmüşlerdi; yine bazıları doluya, yağmura, kuraklığa... Onlar –o ve Florence– hava konusunda talihli olmuşlardı. Bütün söylenebilecek olan buydu. Ve analoji bu noktada sona eriyor, diye düşünüyordu Emily. Şimdi olgunluklarında olabilirlerdi, ama yaşamlarından sıkılıp çıkarılabilecek hiçbir şarap yoktu. Emily aşkınlığa inanıyordu, ama ruha, hayır. Burası onların toprak parçaları, yaşam parçalarıydı. Derken, bir noktada öküzler çıkageliyordu; bilinmedik bir dans icra eden ve ardlarındaki saban demiriyle toprağı derinden yararak öküzler geliyorlardı.

Yüzyılın son akşamında, geceyarısı olurken, Florence ile Emily

Haut Railly Şatosu'nun taraçasında yalnız oturuyorlardı. Aşağı çayırlardaki iki yaşlı kadananın bildik siluetleri bile görünürde yoktu. Atlar son zamanlarda şişmanlayıp huysuzlaşmışlar, bu gece havai fişekler onları ürkütmesin diye erkenden ahıra kapatılmışlardı. *Les dames anglaises* doğal olarak Pauillac'taki kutlama şenliklerine davet edilmişler, ama çağrıyı geri çevirmişlerdi. Yaşamın sizi bir toplulukla paylaşmaya ittiği anlar vardı, kuşkusuz. Ama tadına ancak özel olduğunda varılan büyük anlar da vardı. Bu gece, resmi konuşmalar, belediye balosu, yeni yüzyılın ilk mor dilliler kargaşası olmamalıydı, onlara göre.

Şallarına sarınmış, arada sırada vaktinden önce atılan bir fişekle aydınlanan Gironde'a doğru bakıyorlardı. Aralarındaki masanın üstünde duran gemici fenerinden, titrek ama daha güven verici bir ışık geliyordu. Emily, on yıl önce yeniledikleri parmaklıkların şimdi eskileriyle bir hayli karıştıklarını görebiliyordu: Şimdi hangisinin eski, hangisinin yeni olduğunu ayırt edemiyor ya da anımsayamıyordu.

Florence bardaklarını 1898 hasadı şarapla yeniden doldurdu. Kurak bir yazın sonunda elde edilen zayıf bir ürün olmuştu. Şu anda chai'de yıllanmakta olan 1899 ürününün harika olacağı şimdiden biliniyordu, yüzyılın büyük finaliydi o. Ama 1898'in de erdemleri vardı: Hoş bir kabuk, etli meyve, uygun bir uzunluk. Bütün bu erdemlerin tamamen kendine has olup olmadığı ise başka bir meseleydi. Florence, kendinden hoşnut biri olmakla birlikte, şaraplarının fıçı içinde Bordeaux'ya gitmesiyle şişeler içinde geri dönüşleri arasında belli bir ek sağlamlık elde edip etmedikleri kafasını kurcalıyordu. Bir keresinde, neşeli bir atılganlıkla, bu fikri Emily'ye açacak oldu ve Emily kesin bir dille bütün iyi şarapların şişelendiklerinde vücut buldukları yanıtını verdi. Florence bu açıklamaya ses çıkarmamış ve bu konuyu bir daha hiç açmayacağına kendi kendine yemin etmişti.

"Bu hasattan gurur duyabilirsin," dedi.

"Her ikimiz de gurur duyabiliriz."

"O zaman bardağımı sana kaldırıyorum. Haut Railly Şatosu'na kaldırıyorum."

"Haut Railly Şatosu'na."

İçtiler ve sonra, şallarına çekidüzen vererek taraçanın önüne kadar yürüdüler. Bardaklarını parmaklığın üstüne koydular. Eski İngiliz duvar saati on ikiyi vurdu ve yeni yüzyılın ilk havai fişekleri gökyüzüne yükseldi. Florence ve Emily, fişeklerin ateşlendikleri noktaları tahmin etme oyunu oynamaya koyuldular. Şu yakındaki yakutumsu patlama besbelli ki Latour Şatosu'ndandı. Şu uzaktaki kahverengi altuni ışık şeridi Haut Brion Şatosu. Kuzeydeki şu zarif motif Lafite Şatosu. Işıklar ve korkutucu olmayan çatırtı sesleri arasında, şerefe birçok bardak kaldırdılar. İngiltere'ye doğru dönüp içtiler; Paris'e doğru döndüler; Bordeaux'ya doğru döndüler. Derken, sessiz taraçada, ışığı eteklerine düşen gemici fenerinin aydınlığında, birbirleriyle yüz yüze geldiler ve bardaklarını yeni yüzyıla kaldırdılar. Kötü yönlendirilmiş son bir fişek suyun üzerinde alçaktan uçtu ve küçük 'port'larının üzerinde patladı. Bitirilmemiş bardaklarını parmaklığın üzerinde bırakarak ve feneri de geç bir saate kadar kendi kendine yanıp tükenmeye terk ederek, kol kola, eve doğru yürüdüler. Florence bir vals havası mırıldandı ve taraça kapısıyla aralarındaki birkaç metreyi koketçe dans ederek geçtiler.

Holde, merdiven dibindeki gaz lambasının altında, "Hadi dilini göreyim senin," dedi Florence. Emily, oldukça edeplice dilini bir buçuk santimetre kadar çıkardı. "Tam düşündüğüm gibi" dedi Florence: "Üzümleri çalıyorsun. Her yıl aynı itaatsizlik, *ma petite sulfureuse*." Emily yalancı bir üzüntüyle başını eğdi. Florence, onu kınar gibi yaptı ve ışığın fitilini kıstı.

Tünel

Yaşlı İngiliz, Paris'e bir iş yolculuğu yapıyordu. Koltuğuna düzgünce yerleşti, baş yaslama ve ayak dayama yerlerini ayarladı; baharda bahçeyi belledi̇ğinden beri sırtı ağrıyordu. Önündeki katlanır küçük masayı açtı, havalandırma deliğini ve başüstü ışığını kontrol etti. Bedava verilen dergiyi, kulaklıkları ve ekranında öğle yemeği mönüsüyle şarap listesinin göründüğü kişisel video servisini görmezden geldi. Yemeğe ya da içmeye karşı olduğundan değildi bu: Yetmişine merdiven dayadığı bu yaşında, bir sonraki yemeğin telaşlı, kimi zaman da suçlu beklentisi içinde oluyordu. Ama şimdi kendisine –başkalarının gözünde değil, kendi gözünde– biraz eski kafalı olma lüksünü tanıyordu. Öğle yemeği bedava verildiği halde yanında evde yapılmış sandviçlerle soğutucu içinde yarım şişe Me-

ursault şarabı getirmek belki de, iş gezisi yapan müşterilere yapmacık bir davranış gibi görünüyordu. Ama istediği buydu ve o da böyle yapmıştı.

Tren, King's Cross İstasyonu'ndan yavaş yavaş ve görkemli bir edayla hareket ederken, her zaman yaptığı gibi, ömrü boyunca Paris'in ona Glasgow'dan, Brüksel'in de Edinburg'dan daha yakın gelmesi gibi sıradan bir gerçeğin şaşırtıcılığı üzerinde uzun uzun düşündü. Kuzey Londra'daki evinden ayrılıp neredeyse üç saat sonra, cebinden pasaportunu bile çıkartmaksızın, Boulevard de Magenta'nın hafif yokuşundan aşağı inebiliyordu. Bulundurması gereken tek şey, Avrupalı kimlik kartıydı ve o da sadece bir banka falan soyarsa ya da bir metro vagonunun altında kalırsa gerekecekti. Cüzdanını çıkardı ve dikdörtgen plastik kartı inceledi: Ad, adres, doğum tarihi, sosyal güvenlik kayıtları, telefon, faks ve e-mail verileri, kan grubu, sağlık durumu, kredi ödeme durumu ve en yakın akrabasının adı. Bütün bu maddeler, ilk ikisi dışında, görünür değildi, ışık düştükçe renk değiştiren küçük bir dörtgen içinde kodlanmıştı. Adını okudu –iki sözcük ve bir de bir ilk harf, hepsi de bunca yıllık içlidışlılıktan sonra çağrışımlarından boşalmışlardı– ve fotoğrafını inceledi. Etsiz, uzun bir yüz, çenesinin altından sarkan gerdan, kızarık bir ten ve doktorların alkol konusundaki tavsiyelerine uymadığı için çatlamış birkaç damar, bundan başka da hızlı fotoğraf çekme kabinlerinin marifeti olan, seri cinayetler işleyen birinin gözleri. Kendini beğenmiş biri olduğunu düşünmüyordu, ama çoğu fotoğrafını pek tatmin edici bulmadığı göz önünde tutulursa, böyle biri olmalıydı.

Fransa'ya ilk kez elli altı yıl önce gitmişti; Normandiya'da ailece bir tatil yapmak üzere arabayla gitmişlerdi. O zamanlar, arabaların kaydırılarak bindirildiği ve indirildiği feribotlar yoktu, Eurostar ya da Le Shuttle da yoktu. Arabanızı Newhaven rıhtımında tahta bir platforma tespit ediyorlar ve onu bir yük gibi geminin derinliklerine salıyorlardı. Zihnine sık sık uğrayan bu anı onda yola çıkışların bıktırıcı tekrarını canlandırdı. Dover'dan, Folkestone'dan, Newhaven'dan, Southampton'dan, Portsmouth'dan gemiye binmişti. Calais'de, Boulogne'da, Dieppe'te, Le Havre'da, Cherbourg'ta, Saint-Malo'da karaya çıkmıştı. Heathrow'dan, Gatwick'ten, Stansted'ten, London City Airport'tan uçağa binmiş; Le Bour-

get'ye, Orly'ye, Roissy'ye inmişti. Altmışlı yıllarda Victoria Tren İstasyonu'ndan yataklı bir vagona binip bir gece içinde Gare du Nord'a varmıştı. Aşağı yukarı aynı sıralarda, Silver Arrow servise konmuştu; bir kent merkezinden öteki kent merkezine dört saat on beş dakikada gitmek övünme vesilesi olmuştu; Waterloo'dan Lydd'e, Lydd'den Le Touquet'ye gidiyordunuz ve Paris treni uçak kalkış pistinin yanında sizi bekliyor oluyordu. Başka ne vardı? Bodur Morris Minor motoru zangırdayarak giden bir kargo uçağının ambarında, hava köprüsü adı verilen bir şeyle Southampton'dan (daha kesin bir ifadeyle Eastleigh'den) Cherbourg'a uçmuştu. Montpellier'ye, Lyon'a, Marsilya'ya, Toulouse'a, Bordeaux'ya, Nice'e, Perpignan'a, Nantes'a, Lille'e, Grenoble'a, Nancy'ye, Strasbourg'a, Besançon'a inmişti. Narbonne'dan, Avignon'dan, Brive-la-Gaillarde'dan, Fréjus'den ve Perpignan'dan dönerken raylı taşıtlara binmişti. Ülkenin üzerinden uçmuş, trenle ve otobüsle bir baştan bir başa geçmiş, araba sürmüş, otostop yapmıştı; Cévennes'lerde yürürken ayak parmakları su toplamış, kimisi bakla büyüklüğüne varmıştı. Michelin'in çıkardığı sarı haritalardan çoğunu edinmişti, herhangi birini rastgele açmakla bile canlı düşlere dalardı. Kırk yıl kadar bir zaman önce Fransızlar yonca kavşakları keşfettiklerinde uğradığı şoku hâlâ anımsıyordu: Bürokrasi liberterizmle tanışıyordu, şu eski Fransız çatışması. Daha sonraları 'hız düşürme'yi ve uyuyan polis memurunu keşfetmişlerdi: *Ralentisseur* ya da *gendarme couché*. Bizim polislerimizin ayakta uyumaları, onlarınkinin rahatça uzanıp yatmaları ne tuhaftı. Bu sizin için ne ifade ediyordu?

Eurostar ansızın son Londra tünelinden çıkıp nisan güneşinin içine girdi. Demiryolunun koyu kahverengi tuğladan yapılma, gürültücü yazılarla kaplı set duvarları yerlerini yavaş yavaş dilsiz banliyölere bıraktılar. İnsanı aldatan şu çok açık, yalancı güneşli sabahlardan biriydi: Çamaşırlarını asan ev hanımları yanılıp kısa kollu elbiseler giymişlerdi, arabalarının üstünü vakitsiz açan gençler kulak ağrısı çekeceklerdi. Gözlerinin önünden fotokopisi çekilmiş gibi tıpatıp evler geçti; süseriği çiçekleri dallarında meyve gibi ağır sarkıyorlardı. Belli belirsiz işlenmiş topraklar fark etti, sonra oraya kış için bırakılmış bir dizi kriket siperliği gördü. Gözlerini pencereden uzaklaştırdı ve Times'ın bulmacasıyla ilgilenmeye ko-

yuldu. Birkaç yıl önce, bunamayı kendinden uzak tutma planını ilan etmişti: Her gün bulmaca çöz ve eğer kendini bir moruk gibi davranırken yakalarsan kendine, "Sen bir moruksun," de. Gerçi, bütün bu ihtiyatlı davranışlarda da bunakça ya da bunama öncesi bir şey yok muydu acaba?

Kendisiyle ilgili düşüncelerden uzaklaştı ve tren komşuları hakkında tahminler yürütmeye başladı. Sağında, takım elbiseli üç adamla çizgili blazer giymiş biri vardı; blazerinin karşısında yaşlıca bir kadın oturuyordu. Yaşlıca: Yani kendisiyle aşağı yukarı aynı yaşta. Sözcüğü yeniden söyledi, ağzında kendi kendine heceledi. Hiçbir zaman fazla hoşlanmamıştı bu sözcükten –kullanımında yaltakça ve dalkavukça bir şeyler vardı– ve şimdi kendisi de bu sözcüğün gösterdiği şey olduğuna göre, ondan daha da az hoşlanıyordu. Genç, orta yaşlı, yaşlı, ihtiyar, ölü: Yaşam tıpkı bir fiil gibi böyle çekiliyordu. (Hayır, yaşam bir addı ve yaşamın ad çekimleriydi bunlar. Evet, her durumda bu daha iyiydi, yaşamın *ad çekimleri** vardı. Ve burada üçüncü bir anlam daha mevcuttu: Reddedilen yaşam, tümüyle kavranamamış olan yaşam. "Şimdi yaşamdan her zaman korkmuş olduğumu anlıyorum," diye itiraf etmişti bir keresinde Flaubert. Bütün yazarlar için doğru muydu bu? Ve öyle ya da böyle, zorunlu bir doğruluk muydu? Bir yazar olabilmek için, bir anlamda yaşamı geri çevirmeniz mi gerekiyordu? Ya da yaşamı geri çevirdiğiniz ölçüde mi bir yazar oluyordunuz?) Kendisi hangi noktadaydı? Yaşlı. Evet, bu ifadenin sahte kibarlığı ortadan kalkmalıydı. Genç, orta yaşlı, ihtiyar, ölü, sıra böyle gidiyordu. İnsanların yaş konusunda –kendi yaşları konusunda– kaçamak laflar etmelerini, öte yandan başkalarının yaşlarını fütursuzca açığa vurmalarını ayıplıyordu. Yetmişlerinin ortalarındaki erkekler 'seksenlik bir ihtiyar delikanlı'dan söz ediyorlar, altmış beşlik kadınlar yetmişlik bir 'zavallı ihtiyarcığın' adını anıyorlardı. Karşı yönde yanılgıya düşmek daha iyiydi. Otuz beşe kadar genç, altmışa kadar orta yaşlı, ondan sonra ihtiyardınız. Bu yüzden, karşıdaki kadın, yaşlı değil ihtiyardı ve kendisi de ihtiyardı: Tam dokuz yıldır öyleydi. Hekimler sayesinde şimdi insanlar uzun süre ihtiyar kalmayı umabiliyorlardı. Yani şimdilerde sık sık kendisini bulduğu gibi:

* Yazar, aynı zamanda 'güçten düşmek' anlamına gelen 'decline' fiiliyle sözcük oyunu yapıyor. (ç.n.)

Hikâyelerle, anılarla yaşayan, bunakça konuşan; olaylar arasındaki tek tek bağlantılar konusunda hâlâ kendine güvenli, ancak bütünsel yapı konusunda kendinden kuşkuları olan biri. Karısının, uzun zaman önce, her ikisi de orta yaşlarındayken vardığı sonucu aktarmaktan hoşlanıyordu: "Yaşlandıkça, en kabul görmeyen özelliklerimizde katılaşıyoruz." Doğruydu bu; ancak bunu bilsek bile, bu durumdan nasıl kurtulabilirdik? En kabul görmeyen özelliklerimiz başkalarının en çok gözüne çarpan özelliklerimizdi, bizim değil. Peki kendininkiler neydi? Bir tanesi, kendine gönül hoşnutluğuyla yanıt verilemeyecek sorular sormaktı.

Erkekleri daha sonraya bıraktı. Kadın: Gümüş renginde saçlar (renk, –yani saçlar– görebildiği kadarıyla gerçekti), açık sarı ipek gömlek, cebinde açık sarı mendiliyle denizci ceketi, ekose etek. Hayır, artık etek uzunluklarını moda açısından yorumlayamıyordu, bu yüzden uğraşmadı. Uzunca boyluydu, bir yetmiş beş falan vardı ve hoştu. (O öteki yaltakça sözcüğü, albenili sözcüğünü kullanmayı reddediyordu. Bu sözcük belli bir yaşın üsündeki bir kadına uygulandığında, "Bir zamanlar hoş biriydi" anlamına geliyordu. Kaba bir yanılgıydı bu, çünkü güzellik bir kadının genellikle otuzlarında elde ettiği ve bundan sonra ender olarak yitirdiği bir şeydi. Utanmazca, edepsizce masumluk farklı bir şeydi. Güzellik, kendini tanımanın, ayrıca bir de dünyayı tanımanın bir işleviydi; bu nedenle, mantıksal olarak, otuz yaşınıza gelinceye kadar ancak kısmen güzel olabilirdiniz.) Niye eski bir Crazy Horse kızı olmasındı? Uyardı bu. Boyu posu, kemik yapısı, endamı uygundu. Arkadaşlarıyla yeniden bir araya gelmek için dönüyordu Paris'e: Böyle şeyler yapıyorlar, öyle değil mi? Madame Olive'in 65 sınıfı ya da onun gibi bir şey. Daha kaba seks âlemleri olmasına karşın bunun hâlâ devam ediyor olması, banliyö evleri gibi tıpatıp birbirine benzeyen, yaptıkları erotik dansların beğeni topladığı varsayılan ve kulüplerine 200 metre yakınlıkta hiç kimseyle buluşmasına izin verilmeyen bu çalışkan İngiliz dansçıları için bir seyirci kitlesi olması tuhaftı. Kadının daha önceki yaşamını çarçabuk hayal etti: Camberley'de bale okulu, turistik gemi seferlerinde dans gösterileri, Crazy Horse'ta bir deneme gösterisi; derken çarpıcı bir Latin takma ad, bir aile atmosferi içinde profesyonel yaşam, kulüp tasarruf planı; sonunda da dört beş yıl sonra, bir butiğin satın alımı için

yeterli peşin parayla İngiltere'ye dönüş, erkek hayranlar, evlilik, çocuklar... Eline baktı; yüzük de yerli yerindeydi. Evet, uyuyordu her şey, ellinci yıldönüm için dönüyordu Paris'e... Madame Olive öleli tabii çok olmuştu, ama Falmouth'lu Betty orada olacaktı, ayrıca...

Karşı çaprazında oturan adamın blazer ceketinde birazcık sahte bir yan vardı. Tabii, çizgili bütün blazerler *au fond** sahteydi, bunlar Jerome K. Jerome ya da Henley Regatta olma iddiasındaydılar, ama adamın ceketindeki koyu kırmızı ve sarımsı yeşil öğeler parodiye kaçıyordu. Kırlaşmış saçlı, favorili ve yanık tenli, tombul bir orta yaşlı adam, esneyerek bir bisikletçilik dergisi okuyor. Paris'e felekten bir gece çalmaya giden biri mi bu? Çok fazla alışıldık. Bu yılki Tour de France'ın televizyon yayını için fiyat teklifi vermeye giden bir görevli mi? Hayır, hayal gücünü çalıştır. Hôtel Drouot'ya giden bir antikacı mı? Daha iyi. Gösterişli ceketi aldatmak için, açık artırma görevlisinin dikkatini daha çok çekmek ama aynı zamanda da bahis ciddileştiğinde rakiplerin onu hafife almalarını sağlamak için tasarlanmış gibi...

Takım elbiseli adamların arkasından sürülmemiş bir şerbetçiotu tarlası ile bir şerbetçiotu kurutma fırınının eğik bacasını gördü. Dikkatini yoğunlaştırdı ve tiplerin ne olduklarını tahmin etmeye uğraştı. Gözlüklü olup kucağında gazete duran, vagon penceresini ayrıntılarıyla inceler gözüküyordu: Pekâlâ, onu bir inşaat mühendisi yapalım. Çizgili bir kravat takmış, gene gazeteli ama gözlüksüz olanı: Avrupa Komisyonu'nun üçüncü kademe görevlisi mi? Başka bir şey... ah, işe yaramayan taşlarını say: Düşünür, muhbir, lehimci, balina avcısı... şey, herkesi de bir şey yapamazdınız ya, bunu zaten çoktandır biliyordu.

Eski günlerde –hatta çok da uzak olmayan günlerde– yolculuğun bu aşamasına kadar çoktan konuşmaya başlamış olabilirlerdi. Günümüzdeyse yapabileceğiniz en iyi şey, bir çeşit ihtiyatlı arkadaşlıktı. "Dur bakalım. Moruk." Günümüzde sözcük insanı ele verir, var olmayan, daha genç bir eleştirel ben tarafından kınanmaya değer bir cümlenin her zaman önüne ya da arkasına gelir. Duygunun kendisine gelince: Bunu daha önce dinledin, unutma. Sen

* Aslında (ç.n.)

çocukken, yetişkinler her zaman "Savaş sırasında *herkes birbiriyle nasıl da konuşurdu*" laflarıyla ne can sıkarlardı. Ve sen, nasıl tepki göstermiş, yeniyetmeliğin insana tebelleş olan can sıkıntısında nasıl sakinleşmiştin? Görünüşteki bu arzulanır toplumsal sonucun elde edilebilmesi için, savaşın ödenecek hayli yüksek bir bedel olduğunu kendi kendine mırıldanarak.

Evet, ama öyle olsa bile... Anımsıyordu da... hayır, o fiil, gitgide fark ediyordu ki, çoğunlukla doğru değildi. Trenle Avrupa'yı kat eden yolcuların yolculuk boyunca arkadaş oldukları bir zamanı anımsıyor gibiydi, ya da geriye dönük olarak bunu hayal ediyordu ya da eski Camembert peyniri kadar akıcılaşan bir nostaljinin yardımıyla filmlerden, kitaplardan yola çıkarak böyle bir şey kuruyordu. Olaylar, alt olay örgüleri, egzotik karakterler olacaktı: Küçük bir gümüş kutudan çıkardığı kuşüzümünü yiyen Lübnanlı işadamı, ansızın bir gizi açığa vuran gizemli vamp –o tür şeyler. İngiliz ölçülülüğü yan gözle yapılan kuşkulu pasaport kontrolleriyle, beyaz ceketli bir garson çıngırağının çınlamasıyla alt edilebilecekti ya da kaplumbağa kabuğundan sigara kutunuzu parmağınızla açıp o tür bir sosyal çıkarmayı gerçekleştirebilirdiniz. Günümüzde... evet, günümüzde bu yeni Avrupa *zollverein*'ı* içinde yolculuk çok hızlıydı, yemekler koltuğunuza getiriliyor ve hiç kimse sigara içmiyordu. "Kompartımanlı Trenin Ölümü ve Bunun Yolculuğun Sosyal Etkileşimi Üzerindeki Etkisi."

Morukluğun bir başka işaretiydi bu: Hüzünlü hüzünlü, mizahi tez başlıkları düşünüp durmak. Ancak... Doksanlı yılların başlarında, kendini Zürih'te, Münih'e giden konforsuz ve sevimsiz bir trende bulmuştu. Trenin bakımsızlığının sebebi çok geçmeden anlaşılmıştı: Son durak Prag'dı ve bu kusursuz kapitalist tren hattını kirletmesine izin verilen tren eski bir komünist dönem treniydi. Pencere yanındaki koltuklarda, tüvit elbiseler giymiş İsviçreli bir çift oturuyordu; kompartıman, battaniyeler, sandviçler ve ancak orta yaşlı bir İngiliz'in yukarıdaki parmaklı rafa kaldırabileceği yaşlı valizlerle (burada problem yoktu, bir valiz yaşlı olabilirdi, hatta olmalıydı) doluydu. Onun karşısında kızıl renkte bir ceketle siyah pantolon giymiş, üzerinde altın gibi bir şey takırdayıp duran,

* (Al.) "Gümrük birliği". (ç.n.)

uzun boylu, sarışın İsviçreli bir kadın oturuyordu. Dalgınca, *Guardian*'ının Avrupa baskısına gözlerini çevirmişti. Tren ilk birkaç kilometre boyunca hoplaya zıplaya yavaş yavaş ilerliyor ve her yavaşlayışında yanındaki kompartıman kapısı "güm" diye bir ses çıkararak ardına kadar açılıyordu. Derken tren hız kazanıyor ve kapı bir başka "küt" sesleriyle hızla çarpmaya başlıyordu. Her birkaç dakikada bir, adı bilinmeyen Çek vagon tasarımcısına sessizce bir, iki ya da belki dört kez bela okunuyordu. Bir süre sonra İsviçreli kadın dergisini elinden bıraktı, siyah gözlüklerini taktı ve başını arkaya yasladı. Kapı birkaç kez daha çarptı, ta ki İngiliz ayağını dayayana değin. Böyle yapabilmek için hafifçe yerinden kaymak zorunda kalmış ve bu rahatsız, tetikte konumunu yarım saat kadar sürdürmüştü. Bir bilet kontrolörü elinde madeni zımbasıyla pencereye hafifçe vurduğunda (on yıllardır duymadığı bir sesti bu) nöbeti sona ermişti. Kadın kımıldamış, biletini çıkarmış ve görevli gittiğinde, ona bakıp,

"*Vous avez bloqué la porte, je crois,*"* demişti.

"*Oui. Avec mon pied,*"** diye ukalaca bir açıklamada bulunmuştu. Ve sonra, yine hiç gereksiz, "*Vous dormiez*"*** diye eklemişti.

"*Grâce á vous.*"****

Bir gölün yanından geçiyorlardı. "Hangisiydi bu?" diye sormuştu. Kadın bilmiyordu. Constance Gölü, belki de. Öteki çifte Almanca hitap ederek danıştı kadın. "Der Bodensee," diye doğruladılar. "Tek İsviçre denizaltısı burada battı, kapıyı açık bırakmışlar."

"Ne zaman oldu bu?" diye sordu adam.

"Şakaydı."

"Ah..."

"*Je vais manger. Vous m'accompagnerez?*"*****

"*Bien sûr.*"******

Yemekli vagonda onlara, yorgun yüzleri ve bakımsız saçları olan, geniş kalçalı Çek kızları servis yaptı. O bir bira ve Prag usulü

* 'Kapıyı tuttunuz, değil mi?' (ç.n.)
** 'Evet. Ayağımla.' (ç.n.)
*** 'Siz uyuyordunuz.' (ç.n.)
**** 'Sayenizde.' (ç.n.)
***** 'Yemek yiyeceğim. Bana eşlik eder misiniz?' (ç.n.)
****** 'Memnuniyetle.' (ç.n.)

bir omlet söyledi, kadınsa üstünde bir dilim sığır eti, biraz domuz pastırması ve berbat bir şekilde kızartılmış bir yumurta olan, görünüşü tuhaf bir çeşit pate yedi. Yediği omlet ona bu beklenmedik durum kadar lezzetli geldi. O kahve, kadınsa yanında Winston Churchill marka bir çay poşeti sarkan bir bardak sıcak su aldı. Hoş güney Almanya kırları gözlerinin önünden geçip giderken bir bira daha, bir çay daha, bir kahve daha içip bir sigara daha yaktılar. Mutsuzluk konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Kadın mutsuzluğun kalpten değil kafadan geldiğini ve buna kafada doğan sahte imgelerin yol açtığını söylüyordu; o ise daha kötümserce, daha iflah olmaz biçimde, mutsuzluğun sadece kalpten geldiğini ileri sürüyordu. Kadın ona Monsieur diyor ve birbirlerine görgü kurallarına uygun şekilde *vous** diye hitap ediyorlardı; bu dilsel resmiyet ile içlidışlılık beklentisi arasındaki gerilimi şehvet uyandırıcı buluyordu. Onu o gece Münih'teki konferansına davet etmişti. Kadın yanıt olarak Zürih'e dönmeyi planladığını söylemişti. Münih'te peronda yanaktan öpüşmüşler ve ona "*A ce soir, peut-être, sinon á un autre train, une autre ville...*"** demişti. Mükemmel bir flört olmuştu, mükemmeliği de kadının konferansına asla gelmemesiyle doğrulanmıştı.

Cheriton'da Shuttle terminali yanlarından geçiverdi; tren yöneticisi Manş'a yaklaşmakta olduklarını bildirdi. Çitler, kirletilmemiş betonlar, fark edilemeyen hafif bir iniş, sonra tatlı bir siyahlık... Gözlerini kapattı ve belleğin tünelinde ritmik bağırışların yankısını işitti. On beş, yirmi yıl kadar önce olmalıydı. Belki de karşı taraftaki şu şüpheli adam, benzerini çağrıştırarak harekete geçirmişti belleğini. Hikâyeler gibi, insanlar da kendilerini yineliyorlardı.

Geçmişinin özel karanlığında geri döndü ve bir ellerinde bira kutuları, öteki elleri yumruk yapılmış havada, yaklaşan bir futbol seyircisi topluluğunu gördü. "Dra-gons! Dra-gons!" Siyah deri ceketler, burunlarda halkalar. Kır saçlı, komik blazer ceketli Lenny Fulton'ı gördüler: İngiliz Spor Dünyası'nın dalkavuk ancak inatçı sunucusu. 'Kendini ön plana çıkarmaktan biraz hoşlanan' Lenny Fulton, o sezon daha önce bir güney Londra kulübünün pek de uygar olmayan taraftarlarını 'domuzlardan daha kötü' olmakla suç-

* Siz (ç.n.)
** "Belki bu gece ya da bir başka trende, bir başka şehirde..." (ç.n.)

lamış ve "Gerçekte," diye sürdürmüştü sözünü, "onlara domuz demek o hayran olunası hayvana haksızlık etmek olur." Suçlananlar alaycı bir uyum içinde karşılık vermişlerdi: "Bize domuz mu diyorsun sen? Pekâlâ, o zaman biz de domuz oluruz. Ertesi maça yüzlercesi, burunlarına tutturulmuş pirinç halkalarla çıkıp gelmişlerdi; daha ateşlileri burunlarını deldirmişler ve rasgele söylenmiş bir demeci kalıcı bir bildiri haline getirmişlerdi. Tribünlerden takımlarına yüksek sesle domuz sesleri çıkararak destek vermişlerdi. Şimdi, kendilerini suçlayanı bulmuşlardı.

"Lenny soytarısı! Bakın kim varmış burada!" Bir hareketlenme, bir uğuldama, bir bira serpintisi olmuş ve "Hey, çocuklar!" diye panik içinde tiz bir nida yükselmişti ki, Lenny Fulton oturduğu koltuktan yaka paça kaldırılıp karga tulumba götürülmüştü.

On dakika kadar, öteki yolcular etraflarına bakınmışlar, karşılıklı olarak birbirlerini hiçbir şey yapmamaya teşvik etmişlerdi. Derken Fulton gardiyanlarıyla yeniden görünmüştü, bir itişle onu koltuğuna yeniden oturtmuşlardı. Üstü başı darmadağın olmuştu, yüzü kıpkırmızıydı, saçları birayla sırılsıklamdı ve şimdi burnuna pirinçten koca bir halka tutturulmuştu.

"İbne şansı var sende, öyle di'mi Lenny? Kapılara şükret." İrikıyım taraftarlardan biri yüzüne şaplağı yapıştırıvermişti. "İyi tak onu, Lenny, tamam mı?"

"Tamam çocuklar."

"Dosdoğru Paris'e kadar... Ve televizyonda... Seyredecez seni."

Burun halkaları parıldayarak, yola devam etmek için döndüler. Deri ceketlerinin sırtına kızıl ejder kanatları dikilmişti. Lenny Fulton hemen yakınındaki arkadaşlarına bakındı ve sıkılgan sıkılgan güldü. "İyi oğlanlar aslında. Sadece biraz taşkınlar. Büyük bir maç. Yo, iyi oğlanlar." Durakladı, burun halkasına dokundu, yine güldü ve "Allah'ın belası hayvanlar," diye ekledi. Ellerini ıslak saçlarının üzerinde gezdirdi ve saçları 'İngiliz Spor Dünyası' seyircilerinin çok iyi bildiği bir şekilde dimdik olana değin parmaklarıyla arkaya doğru taradı. "Eğer kapılar kilitli olmasaydı beni dışarı atarlardı. Domuzlar." Derken, gözle görülür ve melodramatik bir düşüncelilikle, şu gerekli nitelemeyi ekledi: "Domuzlar sözcüğü onlar için fazla iyi. Onlara domuz demek o hayran olunası hayvana haksızlık etmek olur."

Spordan söz ederek kendilerini yeniden sükûnete ve normal davranmaya zorladılar: Paris Saint-Germain'e karşı maç, kış kriket turu, Beş Ulus Turnuvası... En gözde sorularından birini sorarak konuşmaya sıkıntılı sıkıntılı katıldı: "Olimpiyatlarda son kez kriket ne zaman oynandı ve madalyaları kimler kazandı?" Lenny Fulton ona, besbelli ki spor konusunda sıkıcı sorular soran kişilere sakladığı profesyonel türden bir kuşkuyla baktı. "Amma kazık soru yahu bu?" Hiç kimse yanıt vermeye kalkışmadı. "1900, Los Angeles, İngiltere altın, Fransa gümüş. Yalnızca iki ülke yarıştığından bronz yoktu." Pek bir ilgi gösterilmedi buna. Doğrusu, aradan bir yüzyıldan fazla zaman geçmişti. İkinci sorusunu sorma zahmetine kalkışmadı: "Tour de France'ın Colombey-les-deux-Eglises'den geçtiği yıl reklam ödülü neydi? Vaz mı geçiyorsunuz? General de Gaulle'ün anılarının üç cildi."

Öğle yemeği vakti geldiğinde, garson soru sorarcasına Lenny Fulton'a baktı ve "Dragonlar ha, Bay Fulton?" diye mırıldandı.

"Siktir et Dragonları ya, buradan Timbuktu'ya kadar siktir et. Bana bir dörtlü içki verir misiniz, lütfen. Saf malt olsun, sizin o karışık aptes sularınızdan değil."

"Tamam Bay Fulton."

Şimdi, yıllar sonra, yaşlı İngiliz, sandviçlerinin ambalajını açtı, yolculuk tirbuşonunu çıkardı ve yarım şişe 2009 Meursault'sunu açtı. Bir bardak doldurarak karşısındaki Crazy Horse kızına ikram etti. Kadın duraksadı, şişeyi aldı, etiketi okumak için çevirdi ve sonra razı oldu. "Ama sadece tadacak kadar."

"Artık hiç kimse içmiyor," diye düşündü. Ya da en azından hiç kimse kendisinin içtiği gibi, tavsiye edilenden biraz daha fazla içer gözükmüyordu. İçmenin en iyi şekliydi bu. Şimdi ya dörtlü viskiler ve sulanmış bir beyin söz konusu oluyordu ya da az önce koyduğu gibi yakışık alır küçük 'tatmalar'. Kadını eski payetli günlerinde, kulüpten 201 metre ötede tanıştığı ağzı laf yapan bir hayranının sipariş ettiği *coupe de champagne*'ı* kaldırıp serçe parmağını bükerken hayal etti.

Ama yanılıyordu. Kadın Paris'e gitmiyordu ve amatör gece partileri dışında hiç dans etmemişti. Adama, Krug şaraplarının dikey bir tadımı için Rheims'e gitmekte olduğunu söyledi. Bir şarap uz-

* Şampanya kadehi. (ç.n.)

manıydı ve Meursault'sunu beyaz masa örtüsünün üzerinde tutup da ağzında birkaç kez çalkaladıktan sonra, vasat bir şarap için makul bir meyvesi olduğunu bildirdi, ancak yağmurun tadını alabiliyordunuz ve fıçılama da dengesizdi. Ondan fiyatını tahmin etmesini istedi ve kadının tahmini ödediğinden daha düşük çıktı.

Eh, kötü bir tahmin hatası sayılmaz, göze çarpıcı değil, ama yararlı. Favorisi Casablanca idi. Yirmi yıl kadar önce Agadir'e giderken Csaablanca'da uçak değiştirmiş; boğucu bir terminali koşturarak geçmiş, bir bekleme salonunu dolduran ciddi ve serinkanlı İngiliz yolcular arasında iniş-kalkış ışıklarının yanıp sönmelerini seyretmişti. Ansızın, genç bir kadın çılgına dönmüş ve el çantasını açarak içindekileri yerlere dökmeye başlamıştı. Makyaj malzemeleri, kâğıt mendiller, anahtarlar, paralar farklı hızlarda düşmüşler ve kadın bir çeşit manik meydan okuyuşla, çantanın boşalmasından çok sonra da üstüne vurmayı sürdürmüştü. Derken, son derece yavaş, uçağın onsuz kalkmasına adeta kafa tutarak, eşyalarını toplamaya ve onları yeniden çantasına koymaya başlamıştı. Kadın, öfkeli ancak hiç utanç duymadan, bir paçavra toplayıcısı gibi yerde eşyalarını ararken, erkek arkadaşı kuyrukta kaskatı kalmıştı.

Uçağa yetişmiş olmalılar, çünkü aynı otelde, güneşin aydınlattığı mandalina bahçelerinin ardında yükselen karlı Atlas Dağları'nın fon oluşturduğu vahamsı bir yerde ortaya çıktılar. İlk sabah, begonyalarla kaplı esas binaya yürürken, önünde dağınık duran suluboya malzemeleriyle bir masada oturduğunu fark etmişti kızın. Casablanca Havaalanı'nda ne kaybetmiş olabileceği konusundaki merakı yeniden canlanmıştı. Özel koruyucu faktörlü güneş kremi mi? Gideceği yerlerdeki bağlantı adreslerinin bir listesi mi? Kuşkusuz, bundan fazla bir şeydi: Onun yüzünü solduran ve erkek arkadaşının yüzüne kan bastıran bir şey. Yokluğu tatillerine gölge düşürecek olan bir gebeliği önleme hapı mı? Ensülin kapsülleri mi? Kalınbağırsağa sokulan fitil mi? Kınalı saç boyası mı? Geçmişi düşünerek onun adına sıkıntıya kapıldı ve bütün bu olay kafasını bir hayli işgal etti. Öfkeli yolcu ile sakin suluboya ressamı arasındaki psikolojik uzaklığı doldurarak kadının yaşamını kadının kendisi için bulgulamaya başladı. Birkaç gün boyunca, bilgisizliğini bir baştan çıkarma gibi sürüncemeye bırakınca, kurgulamaları daha barok bir hal almıştı. Sonunda, kızın bildiği şeyi –ve hiç kuşkusuz

kızın gerçek değerini bilemediği şeyi– yitirme korkusu ağır bastı. Bir öğle sonrası kıza yaklaşmış, çalışmasını laf olsun diye övmüş ve sonra, son derece gergin bir patavatsızlıkla, sanki bir mutluluk fırsatı söz konusuymuş gibi, Casablanca'da ne kaybetmiş olduğunu sormuştu. "Ah," diye yanıt vermişti kız, keskin, tepeden bakan bir ses tonuyla, "uçuş kartımı." Hazla bağırmak istemişti, ama orada sadece umutsuz, gözleri faltaşı gibi açılmış bir nişanlı gibi kalakalmıştı, hangisinin daha hoşuna gittiğinden emin değildi: Yanlış yorumlarının aşırılığı mı, yoksa gerçeğin edebe uygun yanı mı. Ertesi gün kızla erkek arkadaşı, adeta bir görev yerine getirir gibi ayrılmışlardı –en azından böyle bir görevleri olmuştu.

Tek tük yeniliklerine dalgınca dikkat ettiği Fransız kırlarının manzarasına baktı. Dar akaçlama hendekleri ve uykulu kanallar... Tepe üstlerinde bazıları yumurta fincanı şeklinde, bazıları golf sahalarındaki küçük kum yığınlarına benzeyen su kuleleri... Kare şeklinde İngiliz kuleleri yerine kalem ucu gibi sipsivri kule alemleri... Yükseklerde bir *tricolor*'un* dalgalandığı, Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir mezarlık... Ama zihni hep gerilere dönüp duruyordu. Agadir: Evet, yarım yüzyıl önce, Rennes'de *assistant* olarak ders verdiği günlerdeki o diğer yanlış yorumlama. Yaşamının o yılı, şimdi beyninde, kesin anlatım biçimine varalı uzun zaman olmuş birkaç anekdotla sınırlanmıştı. Ancak başka bir şey vardı, gerçekte bir anekdot değildi bu ve bu nedenle daha gerçek bir anı olması olasıydı. Tek bir oğlan dışında, öğrencileri dost canlısı çocuklardı –ya da en azından ona karşı mizah dolu bir merak içinde davranmışlardı. Aklına bir ad, bir yüz, bir ifade gelmiyordu; zihninde kalan tek şey çocuğun küçük, dikdörtgen şeklinde olan sınıftaki yeriydi, arka sırada, ortanın biraz sağında. Bir keresinde ve nasıl olduğunu artık hiç anımsayamıyordu, çocuk damdan düşercesine İngilizlerden nefret ettiğini belirtmişti. Niçin böyle konuştuğu sorulduğunda, İngilizlerin amcasını öldürdüklerini söylemişti. Ne zaman öldürdükleri sorulduğunda, 1940'ta demişti. Nasıl diye sorulduğunda, Kraliyet Donanması'nın Mers-el-Kebir'deki Fransız filosuna kalleşçe saldırdığını söylemişti. "Amcamı siz öldürdünüz:

* (F.r) "Fransız bayrağı". (ç.n.)

Siz." O günlerde genç bir *assistant d'anglais** olan kendisine bu nefret ve nedeni kafa karıştırıcı tarihsel bir şok gibi gelmişti.

Mers-el-Kebir... Bir saniye, Agadir'e yakın bir yer değildi orası. Mers-el-Kebir Oran yakınındaydı: Fas değil, Cezayir. İhtiyar budala. Moruk. Tek tek bağlantıları yapıyor, ama bütünsel yapıyı kaçırıyorsun. Ancak burada tek bağlantıyı bile yapmamıştı. En az kabul gören özelliklerinizde katılaşıyordunuz. Kendi kendine bile abuk sabuk konuşuyordu. Düşünce akışı, esas noktaların üzerinden atlamış ve buna dikkat bile etmemişti.

Birisi ona sıcak bir havlu uzattı; havlu soğuk ve ıslak bir bez parçası olana değin yüzünü kuruladı. Yeniden başla. 1940: Oradan başla. Pekâlâ. 1940, güven içinde söyleyebilirdi ki, yetmiş beş yıl önceydi. Kendi kuşağı, büyük Avrupa savaşlarının anısını taşıyan, hikâyesi ailesinin hikâyesiyle iç içe girmiş son kuşaktı. Tamı tamına yüz yıl önce büyükbabası Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştı. Tamı tamına yetmiş beş yıl önce babası İkinci Dünya Savaşı'na katılmıştı. Tamı tamına elli yıl önce, 1965'te, kendi adına, aileden bir üçüncüsünün talihli olup olmayacağını merak etmeye başlamıştı. Talihli olduğu anlaşılmıştı: Ömrü boyunca, büyük, tarihsel Avrupa talihi yaver gitmişti.

Yüz yıl önce, büyükbabası gönüllü askere yazılmış ve alayıyla birlikte Fransa'ya gönderilmişti. Bir iki yıl sonra, siperde ayağı sakatlanarak geri dönmüştü. Bu dönemden hemen hiçbir şey kalmamıştı. Ondan geriye hiç mektup yoktu, ordu posta servisinin sarı kartpostalları yoktu, asker ceketinden kırpılmış ipeksi kurdeleler yoktu; bir düğme yoktu, bir Arras dantelinden anı olarak kesilip alınmış hiçbir parça yoktu. Büyükanne ömrünün son yıllarında bulduğu her şeyi atan biri olup çıkmıştı. Ve en küçük bir anıdan yoksunluk, bir başka pus katmanıyla, gizleme katmanıyla daha da karmaşık hale getirilmişti. Biliyordu ki ya da bildiğini sanıyordu ki ya da en azından yaşamının yarısı boyunca şuna inanmıştı ki, büyükbabası orduya kaydolmasından, talimlerinden, Fransa'ya gidişinden ve oraya varışından özgürce söz etmişti; ama bunun ötesine gitmek istemiyordu ya da gidemiyordu. Hikâyeleri hep cephe hattında son buluyor ve yapışkan bir çamur içinde acımasız bir karşı

* (Fr.) "İngilizce asistanı". (ç.n.)

ateşe doğru çılgınca hücuma kalkma hayallerini başkalarına kurduruyordu. Böylesi bir ağzısıkılık pek anlaşılır bir şey gibi gözükmemişti: Doğruydu, hatta belki de ihtişamlıydı. O günkü insan kıyımını nasıl olur da sıradan sözcüklere dökebilirdiniz? Büyükbabasının suskunluğu, ister bir travma isterse kahramanca bir karakter gereği dayatılmış olsun, yerinde bir suskunluktu.

Ama bir gün, hem büyükbabası hem de büyükannesi öldükten sonra, annesine babasının korkunç savaşını sormuş ve annesi inançlarını, tüm hikâyesini temelinden yıkmıştı. "Hayır" demişti annesi, babasının Fransa'da nerede askerlik yaptığını bilmiyordu. Hayır, cephe hattına yakın bir yerde olduğunu sanmıyordu. Hayır, babası 'hücuma kalkma' ifadesini hiç kullanmamıştı. Hayır, savaş yaşantıları onda bir travmaya yol açmamıştı. Peki o zaman niye savaştan hiç söz etmemişti? Annesinin yanıtı, uzun bir süre ölçüp tarttıktan sonra gelmişti: "Ondan söz etmiyordu, çünkü savaşı ilginç bulduğunu sanmıyorum."

İşte böyleydi. Şimdi bu konuda yapılacak hiçbir şey yoktu. Büyükbabası Somme Kayıpları'na katılmıştı. Dönmüştü, doğruydu; ancak her şeyi daha sonra yitirmişti. Adı pekâlâ Thiepval'deki büyük zafer takına kazınmış olabilirdi. Kuşkusuz bir yerlerde adının geçtiği, bir askeri birlik *livre d'or*'u,* var olmayan madalyaların bir belgesi mevcut olabilirdi. Ama bunun da faydası yoktu. Hiçbir çaba 1915'in o dizlikli ve uzun bıyıklı figürünü yeniden yaratamazdı. Belleğin ötesine gitmişti o; çaya batırılmış hiçbir tombul Fransız çöreği bu uzak gerçekleri yeniden açığa çıkaramazdı. Bunlar ancak farklı bir teknikle aranabilirlerdi, bu adamın torununun şu anda uzmanı olduğu bir teknikle. Ne de olsa bilmekle ve bilmemekle, verimli yanlış yorumlamalarla, kısmi keşiflerle ve çağrışımlı parçalar sayesinde ilerleme kaydedeceği varsayılıyordu. Uğraşının *point de départ*'ı** buydu.

Tommyler diyorlardı onlara yüz yıl önce, Fransa, siper destekleri için ormanlarını yok ederken. Daha sonra, Rennes'de ders verdiği yıllarda, o ve yurttaşları *les Rosbifs* olarak tanınmışlardı: Kuzeyin bu güçlü kuvvetli, güvenilir ama hayal gücünden yoksun adalıları için sevecen bir lâkap. Ancak daha da sonraları yeni bir ad

* (Fr.) "Altın kitap". (ç.n.)
** (Fr.) "Çıkış noktası" (ç.n.)

bulunmuştu: *les Fuck-offs*.* Britanya, Avrupa'nın problemli çocuğu olmuştu; inançsız politikacılarını yükümlülükleri hakkında yalan söylemeye gönderiyorlardı; ve konuştukları dili bilmeyen, içtikleri biraları küçümseyen sivil gerillalarını da sokaklarda afra tafra satmaya... *Fuck off! Fuck off! Fuck off!* Tommyler ve Rozbifler Fuck-off'lar olmuşlardı.

Niçin şaşırsındı ki? İnsan ırkının yetkinleşebilmesi şöyle dursun, daha iyiye gidebileceğine bile hiçbir zaman çok inanmamıştı; insanlığın kaydettiği küçük ilerlemeler sosyal ya da ahlâksal gelişmelerden olduğu kadar rastlantısal mutasyonlardan da kaynaklanıyor gibi gözüküyordu. Belleğin tünelinde, Lenny Fulton'ın burun halkasının yanından geçerken adamın burnunu sıkıp, kulağına "Yaşasın Dragonlar, ha, hıyarağası?" diye mırıldandı. Ah, unut bunları! Ya da daha doğrusu, daha derinlemesine bak: Tommyler ile Rozbiflerin hikâyesi her zaman çok eskilere uzanmamış mıydı? Yüzyıllarca öncesine kadar, ta Jeanne d'Arc zamanlarına (Oxford İngilizce Sözlüğü'nde belirtildiği gibi) Goddemler, Goddamlar ve Goddonlar** olmuşlardı, güneydeki mutlu toprakların kâfir yağmacıları. Goddem'den Fuck-off'a kadar pek uzak bir yol yoktu. Ve öyle ya da böyle, gürültücü patırtıcı gençlik hakkında homurdanan ihtiyar adamlar: Ne suyu çıkmış bir *leitmotif*'ti bu! Bu kadar yakınmak yeterdi.

Ancak, yakınma tam da doğru bir sözcük değildi. Rahatsızlık, utanç mı demek istiyordu? Biraz, ama esasta değil. Fuck-off'lar duygusallığa karşı bir saldırı olmuşlardı, demek istediği şey buydu. Başka ülkeler hakkında varılan yargılar, çok seyrek haklı ya da doğrudur: Çekim gücü her zaman ya hor görmeye ya da duygusallığa eğilimlidir. Birincisi onu artık ilgilendirmiyordu. Duygusallığa gelince, Fransızlar karşısındaki tavrı konusunda kendisine kimi zaman yöneltilen bir suçlamaydı bu. Suçlanırsa, her zaman suçlu olduğunu kabul ediyor, görüşünün sivriliğini azaltmak için de öteki ülkelerin bunun için var olduklarını ileri sürüyordu. İnsanın kendi ülkesi konusunda idealist olması sağlıksızdı, çünkü en küçük bir görüş açıklığı kazanmak bile çarçabuk yanılsamalardan kurtarı-

* "Sikilmişler." (ç.n.)

** (İng.) Bir sövgü sözcüğü olan 'God Damn'in (Allah belanı versin) çeşitli söylenişleri. (ç.n.)

yordu. Bu yüzden, diğer ülkeler, idealizmi sağlamak için var oluyorlardı: Onlar pastoral olanın bir versiyonuydular. Bu uslamlama, arada sırada, bir başka sinizm suçlamasına neden oluyordu. Ona göre hava hoştu; bugünlerde insanların onun hakkında ne düşündüklerine pek aldırmıyordu. Öyle şeylere aldıracağına, karşı yönde yolculuk eden ve bakışlarını sürülmemiş bir şerbetçiotu tarlasına dikmiş olan, benzer bir Fransız hayal etmeyi seçiyordu: Marmelatla, viskiyle, domuz pastırması ve yumurtayla, Marks and Spencers'la, *le fair-play* ile, *le phlegme** ile, *le self-control* ile; Devonshire kremalı çaylarıyla, kolay ufalanır bisküvilerle, sisle, melon şapkalarla, katedral korolarıyla, birbirine benzeyen evlerle, çift katlı otobüslerle, Crazy Horse kızlarıyla, siyah taksilerle ve Cotswold köyleriyle kendinden geçmiş olan, Shetland kazaklı bir ihtiyar adam. Moruk. Fransız moruğu. Evet, ama bu zorunlu egzotizmi kafasına niye kakalım? Belki de *les Fuck-offs*'un gerçek saldırısı bu hayal edilmiş Fransız'ın duygusallığına karşı bir saldırı olmuştu.

Yolculuğun hemen hiç farkına varmamıştı: Camın ardında yansıyan kır manzaraları, yirmi dakika tünel, sonra yine yansıyan kır manzaraları... Lille'de inebilir ve kalan sonuncu Fransız metal artığı yığınını gezip görebilirdi: Bunu yapmayı aklından her zaman geçirmişti. Fransa'nın bu bölgelerine ilk gelişinde yağmurda parlayan yüzlerce antrasit yığını görmüştü. Bu endüstri dalı önemini yitirdiği için, terk edilmiş yığınlar pitoresk bir görünüm kazanmışlardı: Doğanın hiçbir zaman yaratamayacağı, insana tuhaf gelecek kadar simetrik, yeşil piramitler. Daha sonraları, metal artıklarını hamur haline getirmek ya da sıvılaştırmak için –ayrıntıları anımsamıyordu– bir teknik bulunmuştu ve şimdi bir süredir, sadece tek bir yığın kalmıştı geriye, bitki örtüsünden sıyrılmış ve gerçek siyahlığını yeniden gösteren bir yığın. Bu kalıntı Kuzey'in tarihsel mirasının bir parçası olmuştu: Maden ocağının midillisini okşayın, siyah yüzlü bir madencinin camın arkasında bir neolitik dönem insanı gibi durduğu üç boyutlu görüntüleri inceleyin, metal artığı yığınlarından aşağı slalom yapın! Ancak ziyaretçilerin, yığınların tepesine tırmanmaları kesinlikle yasaklanmıştı; tek bir metal artığı

* (İng.) "Duygularını belli etmeme". (ç.n.)

parçasının alınıp götürülmesine izin verilmiyordu. Mineral, adeta saymaca bir değerden çok, gerçek bir değeri varmışçasına üniformalı bekçiler tarafından korunuyordu.

Bu hikâye tam bir çember mi oluşturdu? Hayır, tam bir çembere hiçbir zaman erişilmedi: Hikâye o numarayı denediğinde, bu Meursault şarabından çok içmiş biri tarafından kullanılan bir uzay gemisi gibi yörüngesinden çıktı. Hikâyenin esasta yaptığı şey, ortadan kaldırmak, silmekti. Hayır, bu da doğru değildi. Kuzey Londra'daki sebze bahçesini kazma işini düşündü: Zahmetle uğraşıyor ve toprağı kaldırıyordunuz ve her yılın çifte bellemesi yüzeye farklı bir şey çıkarıyordu; ancak yüzeyin gerçek boyutu aynı kalıyordu. Bu yüzden, önceki yıllardan kalma başka şeyleri kazıp çıkarma pahasına sadece şu Guinnes şişe kırıklarını, filtre ucunu, şişe kapağını ve yırtılmış prezervatifi çıkarıyordunuz. Şu sıralar neyi kazıp çıkarmayı planlıyorlardı? Şey, şimdi Avrupa Parlamentosu'nun önünde Birinci Dünya Savaşı mezarlıklarının rasyonalize edilme önerisi vardı. Hepsi de elbette son derece ölçülü ve saygılıydılar ve duyarlı demokratik danışma vaatleriyle yüklüydüler; ama o, hükümetlerin nasıl çalıştıklarını bilecek kadar yaşlıydı. Bu yüzden, bir noktada, belki de ölümünden sonra, ama kaçınılmaz olarak, mezarlıkları ortadan kaldıracaklardı. Olacaktı bu. Kendini beğenmiş bir tartışmacının belirttiği gibi, tek bir 'bellek yüzyılı' kesinlikle yeterliydi. Daha önceki metal artığı yığınları örneğini izleyerek, sadece tek bir örneği koruyun ve gerisini dümdüz edin. Daha fazlasına kimin ihtiyacı vardı?

Roissy'den geçmişlerdi. Bir depo dolusu kımıltısız banliyö treni ona Paris'e yaklaşmakta olduklarını söyledi. Kuzey banliyölerinin eski kırmızı kuşağı... Londra'da olduğu gibi, rutubetli beton duvarlar üzerinde yine alkımalı duvar yazıları vardı. Bir farkla ki, burada bir kültür bakanı, 'hip-hop'çular ve patencilerle aynı kefeye konması gereken duvar yazıcılarını sanatçı ilan etmişti. Moruk... Şimdi yakasındaki yeşil rozetle onu ödüllendiren aynı bakan olsun isterdi. Başını eğip rozetine baktı: Fotoğraflarından hoşnutsuzluk duymak gibi bir başka küçük kendini beğenmişlikti bu da. Kendisine şöyle böyle uyan takım elbisesini inceledi: Moda bir yana giderken beden profili karşı yöne gidiyordu. Kemeri, bir karnı keserken, pantolonu gittikçe sıskalaşan bacakların üzerinden gevşekçe sarkı-

yordu. Artık insanlar alışverişe giderken file taşımıyorlardı ama o, bu tür filelerin sebzelerle dolu olduklarında tuhaf biçimde şiştiklerini, biçimlerini içindeki şeylere uydurduklarını anımsıyordu. O da böyle olmuştu: Anıların ağırlığını taşıyan ve onlarla şekilsizleşmiş ihtiyar bir adam. Ancak bu metaforda bir kusur vardı: Anılar, sebzelerden farklı olarak, kanserimsi bir büyüme özelliği taşıyorlardı. Her yıl fileniz daha şişkinleşiyor, daha ağırlaşıyor ve sizi bir yana çekiyordu.

Sonuçta o, bir anı toplayıcısı ve eleyicisinden başka neydi ki? Kendi anıları, tarihin anıları... Aynı zamanda da bir anı aşılayıcısı, anıları başka insanlara aktaran kişi. Yakışıksız bir ömür geçirme şekli değildi bu. Kendi kendine ve hiç kuşkusuz başkalarıyla da abuk sabuk konuşuyordu; demir tekerlekli eski bir imbik gibi gıcırdaya gıcırdaya köyden köye gidiyor ve yerel tatları süzüp damıtıyordu. Ama onun en iyi yanı, güçlü yanı, mesleğini hâlâ yapabiliyor olmaktı.

Tren, Gare du Nord'a usulca ve ihtiyatlı bir giriş yaptı. Bellek tünelinde, Lenny Fulton sanki onu hiç takmamış gibi burun halkasını koltuğun altına attı ve kapıya doğru koştu. Geriye kalanlar, anılar ve mevcudiyetler, burada ve başka yerde, sıkıntılı veda selamları verdiler. Tren yöneticisi, Eurostar ile yolculuk ettikleri için onlara teşekkür etti ve onları yine ağırlamayı umduğunu söyledi. Temizlikçiler topluluğu, treni işgal etmek ve bu yolcu grubunun bıraktığı küçük tarihsel artıkları silip çıkarmak ve treni, başlarıyla sıkıntılı selamlar verip yine kendi küçük artıklarını bırakacak olan bir başka grup için hazırlamak üzere hazır bekliyorlardı. Tren, derinden ve boğuk mekanik bir iç çekiş sesi çıkardı. Gürültü, yaşam, bir kent yeniden başladı.

Ve yaşlı İngiliz, yurduna döndüğünde, okumuş olduğunuz hikâyeleri yazmaya başladı.

Julian Barnes, ilk öykü kitabı *Manş Ötesi*'nde, o kendine özgü ironik anlatımı ve ayrıntı zenginliğiyle, yazarlığının ana izleklerinden birini işliyor: Üç yüzyılı aşkın bir zaman dilimi içinde, Fransız kültürel coğrafyasının İngilizler tarafından keşfi... Çeşitli zaman dilimlerine yayılan on öykü, tek tek ya da bir bütün olarak, İngiltere ile Fransa arasındaki o tuhaf ve sürekli çekimin yazınsal izdüşümlerinin ardına düşüyor. Barnes kitabında, ortak bir ana damardan beslenerek gelişen ve her bir öyküde yeni ayrıntılarla zenginleşen karmaşık bir izlekler ağı kurarak; en başta sanat-yaşam çatışması izleği olmak üzere tarih, sanat, ölüm, belleğin insan yaşamındaki karşı konulmaz ağırlığı, adalılık zihniyetinin sınırlayıcılığı gibi birçok yan izleği ustalıkla işliyor: Barnes; 'kişisel anıları silmekten başka bir şey yapmadığı düşünülen Tarih'i, artık yolun sonuna gelmiş, dinsel inancı olmayan bir XIX. yüzyıl müzisyeninin gözünden anlattığında da; I. Dünya Savaşı'nda şehit düşmüş olan kardeşinin kabrini aksatmaksızın ziyaret eden saplantılı bir kız kardeşin bakış açısından verdiğinde de, usta yazarlık denen şeyin ne olduğunu görüyoruz. Kitaptaki bütün öyküler ince ince ilmeklerle dokunarak, bir öyküde yer alan bir ayrıntı bir başkasında karşımıza yeni bir bağlamda yeni bir anlamda çıkarak adeta yazınsal bir freskonun da yapıtaşlarını oluşturuyor. Hüznü de, neşeyi de, hatta matraklığı da bir arada barındıran öyküler bunlar. *Manş Ötesi*; şaşırtıcı bir olgusal ayrıntı zenginliğini derin bir insan kavrayışıyla birleştiren, son derece dokunaklı ve esprili bir öykü kitabı. Tutkulu Julian Barnes okurları için, gerçek bir yazınsal şölen...

İNKILÂP KİTABEV
ANS ÖTESİ
ULIAN BARNES
9789755392332
8,00 Y
8.000.000,